

Régi Okiratok és Levelek Tára

HAVI FOLYÓIRAT AZ IRODALOM ÉS TÖRTÉNELEM KÖRÉBŐL.

ALAPÍTOTTA

ÉS DEBRECZEN SZ. KIR. VÁROS TANÁCSÁNAK TÁMOGATÁSÁVAL

KIADJA

Dr. KARDOS SAMU

felelős szerkesztő.

FŐMUNKATÁRSAK:

UJHELY GÉZA és ZOLTAI LAJOS

Budapest.

Debreczen.

RENDES MUNKATÁRSAK:

<p>1. IRJ. KOMLÓSSY ARTHUR
fogalmazó az országos levéltárban Bpsten.</p> <p>2. Dr. LENGYEL MIKLÓS
a deési kir. főgimn. tanára.</p> <p>3. Dr. MAGASHÁZY BÉLA
Borsod vármegye főlevéltárnoka.</p> <p>4. Dr. APSAI MIHÁLY JÁNOS
Máramaros vármegye főügyésze.</p> <p>5. OLÁH GÁBOR
a debreczeni kollégium s. könyvtárnoka.</p> <p>6. PETROVAY GYÖRGY
földbirtokos Nagykőrűt.</p> | <p>7. RÉVÉSZ KÁLMÁN
ev. ref. esperes Kassán.</p> <p>8. Dr. SEBESS DÉNES
országgyűlési képviselő M.-Vásárhelyen.</p> <p>9. SIMON GÉZA
az m.-szigeti ev. ref. lyceum főkönyvtárnoka.</p> <p>10. Dr. gróf WASS GYÖRGY
vármegyei aljegyző Deesen</p> <p>11. Dr. VERSÉNYI GYÖRGY
az Erdélyi Irod. Társ. főtitkára Kolozsvárt.</p> <p>12. Dr. VÉRTESY GYULA
kir. tanfelügyelő Nagyszéchenben.</p> |
|---|---|

ELŐFIZETÉSI DIJ: Egy évre 12 kor. Fél évre 6 kor. Egyes füzet ára 1 kor.

Mindennemű leveleket, előfizetési pénzeket és hirdetési díjakat a szerkesztő címére (Debreczen, Piacz-u. 58. sz. I. e.) kell beküldeni.

Bizományosok: {

1. Budapesten: Ranschburg Gusztáv, Ferencziek-tere.
2. Debreczenben: Hegedűs és Sándor, Kossuth-utca.
3. Kolozsvárt: Stein János, Deák Ferencz-utca.
4. Miskolczon: László Adolf könyvkereskedése.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
Kardos Samu: Beköszöntő	1—3
Zoltai Lajos: A sz. kir. városi rangra emelt Debreczen első esztendeiből	4—12
Oláh Gábor: Kossuth Lajos hadi tudósításai	13—18
Ujhely Géza: Kossuth Lajos értekezése az „éhségmentő” intézetekről	19—23
Dr. Kardos Samu: Bethlen Gábor kardja és Kossuth kormányzói esküje	24—26
Dr. Kardos Samu: Ujfalvy Sándor emlékiratai 1854—1855-ből	27—32
Szinyei Gerzson: A sárospataki evang. ref. főiskola története 1531—1661-ig	33—38

Adattár.

Dr. Magosházy Béla és dr. Mihály János: Hunyadi János és V. László adománylevele	39—41
Dr. Kardos Samu: Báró Jósika Miklós kiadatlan levelei	42—49
Dr. Kardos Samu: Széki gróf Teleki család históriája 1609—1839-ig Szász Pétertől	50—55
Dr. Kardos Samu: Báró Wesselényi Miklós ifjúkori naplófeljegyzései	56—59
Dr. Kardos Samu: Kossuth Lajos budapesti fogságából irt levelei	60—67
Zoltai Lajos: Debreczeniek a szécsényi országgyűlésen	68—72
Dr. Kardos Samu: Báró Wesselényi Miklós ifjúkori levelei	73—78
Kelemen Gábor: Hajduböszörmény a szabadságharcban	79—82
Dr. Lengyel Miklós és dr. Kardos Albert: Pánczél Sámuel utlevele 1767-ből	83—84
Oláh Gábor: Folyóiratok szemléje	85—89
Vegyesek: Új könyvek. — A sárospataki kollegium és a nagy Wesselényiről írott könyv. — Kralovansky András nemzetőrpapancsnok elismerő okirata. — Százéves könyvkereskedés	90—92
Hirdetések	92—96
Mellékletek: Hunyadi János, Teleki Mihály és Jósika Miklós arcképe. Kossuth Lajos kéziratának hasonmása.	

Felhívás! Tisztelettel tudatjuk olvasóinkkal, hogy mind-azok, akik a „Régi Okiratok és Levelek Tára” cz. folyóíratra egy esztendőre előfizetnek, abban a kedvezményben részesülnek, hogy dr. Kardos Samu „Bárá WESSELÉNYI MIKLÓS ÉLETE és MUNKÁI” című ez év márczius havában megjelenő és osztatlan elismerésben részesült két kötetes alapvető forrás művét, — melynek bolti ára harmincz korona — husz koronáért, vagyis 33 százalék árengedés mellett portómentesen a szerzőnél Debreczenben megrendelhetik.

3655/1905. eln. sz.

Könyvajánlás.

A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter dr. Kardos Samunak „Bárá Wesselényi Miklós élete és munkái” című két kötetes művét a hazai középiskolák, tanító és tanítóképző intézetek tanári és ifjusági könyvtárai részére leendő beszerzésre, tekintettel a műnek becses és hazafiasan tanulságos voltára, melegen ajánlja. A szóban levő két kötetes mű ára 30 korona. Megrendelhető a szerzőnél: Debreczen Piacz-utczá 58. sz. a. Budapest, 1905. évi szeptember hó 16-án.

Lukács s. k.

Régi Okiratok és Levelek Tára

HAVI FOLYÓIRAT.

BEKÖSZÖNTŐ.

„Quid sunt regna sine legibus?
magna latrocina“.
„Quid leges sine moribus?
vano proficiunt“.

Debreczen sz. kir. város tekintetes és nemes tanácsát illeti meg az érdem és előismerés az ország és nemzet előtt, hogy nekem, egyik szerény, de hű fiának lehetővé tette azt, hogy „RÉGI OKIRATOK ÉS LEVELEK TÁRA“ czim alatt tisztán tudományos czélokot követő és szolgáló havi folyóiratot indíthassak meg. Mert Debreczen város tekintetes és nemes Tanácsa volt az, mely 1905 évi szeptember 18.-án 12,192/1905. sz. alatt hozott határozatával kimondotta, hogy vállalatomat közhasznunak ösmeri el és mint ilyent nemcsak erkölcsi, de anyagi támogatásban is részesíti. Nem kisebb érdem és előismerés illeti azonban ama nemesi és főnemesi családokat, úgy mint: a *Losonczy*, a *Szilágyi*, az *Ujfalvy* és a *Várady* régi nemesi továbbá a *Jósika*, *Perényi*, *Teleki* és *Wesselényi* főnemesi családokat, melyek az általam alapított folyóirat számára ősi családi levéltáraiknak számos becses okiratát és levelét engedték át. És nem kisebb előismerés illeti a tudományokban és az irodalomban kimagasló ama férfiakat, kik első felhívásomra minden anyagi haszon és önérdék nélkül munkatársaimmá lettek és akiknek tehetségét és érdemeit egyenként és egyénekenként e helyen csak azért nem sorolhatom fel, mert ezáltal megbántanám az ő ideálisan gondolkodó lelküket, nemes szerénységüket. De attól még ők sem tilthatnak el, hogy mély hálámat és forró köszönetemet azon nemes elhatározásukért, hogy az általam kitűzött zászló alá olyan nemes hévvel és tiszta önzetlenséggel összesereglettek, e helyütt ki ne fejezzem.

Ezek után külön „programm“-ot adni feleslegesnek tartom. A programm benne van és benne él nemcsak az én lelkemben, de benne van és benne él minden egyes munkatársam szívében. Évek hosszú során át jártam, fáradtam, míg felkutattam és összehordottam a történelem és irodalomtörténet ama nagy számu és nagy fontosságú kincseit és emlékeit, melyek egyrészét a debreczeni városi muzeumban, másik részét pedig ereklje gyűjteményemben helyeztem el.

Hogy mikből áll az én okirat- és levél-gyűjteményem, az részletesen meg van írva a „Debreczen“ 1905. évi szeptember 13-iki számában. E helyütt csak röviden emlitem fel, hogy eltekintve a *Árpádok*, *Anjouk* és *Hunyadiak* korából származó ritkaság-számba menő oklevelektől, tömegesen hevernek gyűjteményemben a *Habsburg-házbeli* első királyok, továbbá *János* és *János Zsigmond* magyar királyok, a *Báthoryak*, *Bocskay István*, *Bethlen Gábor*, *Rákóczi György*, *I. Rákóczi Ferencz*, *II. Rákóczi Ferencz*, *Apaffy Mihály* erdélyi fejedelmek korából való latin és magyar nyelvű okiratok és levelek. Nem csekélyebb értékkel birnak az utolsó magyar nemzeti nádornak gróf *Batthyány* Lajosnak és a nyelvújítás első bajnokainak: *Révay* Miklósnak, *Péczely* Józsefnek, *Bacsányi* Jánosnak és *Kazinczy* Ferencznek báró *Orczy* Lőrinczhez intézett levelei. De mindezeknél nagyobb becsűek és a magyar nemzet ujjaszületésének történetére fontosabbak azok az okiratok, levelek, naplók és feljegyzések, melyek egyrésze *Széchenyi*, *Wesselényi* és *Kossuth*, másik része *Deák*, *Jósika* és *Teleki* kezeitől származnak és amelyeknek bizonyos sorrendben való közkinccsé tétele elsőrendű feladatát képezendi ezen folyóiratnak.

Nem kell azonban senkinek sem hinni, hogy az általam megindított folyóiratban egyedül és kizárólag az én ereklje-gyűjteményemben levő adatokat, okiratokat és leveleket fogom közölni. A cél, melyet magam elé tűztem, ilyen hiányos eszközökkel nem volna elérhető. Én nemcsak Debreczen városának, de az *egész magyar nemzet kulturáját* kívánom és akarom csekély erőm és tehetségemhez mértén szolgálni és előmozdítani. Ehhez

pedig az én erőm és erekle-gyűjteményem magában nem elegendő. Ezért kellett nekem olyan munkatársakat keresni és megnyerni, kiknek nevök és irodalmi működésük⁷ teljes biztosítékot nyujt arra nézve, hogy mindenkor csak jó és megbízható anyagot fognak szép és gondos feldolgozásban folyóíratom számára juttatni. Afelől tehát, hogy folyóíratom mindig változatos és gazdag tartalommal fog megjelenni, teljesen nyugodt vagyok, hiszen már ez idő szerint is nem hónapokra, de évekre szóló szebbnél-szebb, érdekesebbnél-érdekesebb munkákkal el vagyok látva.

De az sem tölt el aggodalommal, hogy vállalatomat a közönség részvétlensége fogja megölni. Hiszen az országnak 63 vármegyéje, 133 törvényhatósági joggal és rendezett tanácsccsal felruházott városa és 666 nyilvános jelleggel felruházott középiskolája van; a főrendiház született és illetve kinevezett tagjainak száma pedig meghaladja a 600-at; a magyar képviselőház tagjainak száma — a horvát képviselőket nem is számítva — a 400-at; közművelődési egyleteink és nyilvános könyvtáraink száma is meghaladja a 200-at; a kaszinók és olvasó-egyletek száma pedig több ezerre rug. Lehetetlennek tartom tehát, hogy ilyen nagy kontingensből néhány száz előfizető ne kerülne elő. Lehetetlennek különösen abban az esetben, ha a napi- és szaksajtó ezt a vállalkozásomat is époly szívesen fogja üdvözölni, amiként ezt a *nagy Wesselényiről* írott két kötetes munkámmal szemben cselekedte.

A reform-korszak két legnagyobb emberének, *Wesselényi* Miklósnak és *Széchenyi* Istvánnak jelmondatát egyesítve „Nunquam retro“ és „Si deus pro nobis, quis est contra nos“ lépek emelt fővel, hívő lélekkel és bizodalmas szívvel a művelt magyar közönség elé, kérve annak nemes jóindulatát és szíves pártfogását, azzal az ünnepélyes fogadalommal, hogy ezt a nemes jóindulatot és szíves pártfogást önzetlen és odaadó munkássággal kiérdemelni és kivívni leszen életem legtisztább törekvése, legszentebb feladata.

Debreczen, 1905. évi október 10.-én.

Dr. Kardos Samu.

1*

A szabad királyi városi rangra emelt Debreczen életének első esztendeiből.

— Egy névtelen Naplója 1696—1700-ról. —

— Közli és ösmerteti: **Zoltai Lajos.** —

(Első közlemény.)

Debreczen városa közlevéltárában a történetírás szempontjából figyelemre méltó két Naplót őrizünk. Naplókat, amelyekben vagy egyenesen a tanács rendeletére, vagy önkéntes vállalkozásból a nótáriusok, esetleg más tisztviselők a város életében felmerült nevezetesebb egykorú eseményeket gondosan följegyezték. Még pedig magyar nyelven hagyták emlékezetben.

Az első az 1680—1685 közt történt dolgokat tartalmazza; arról az időről, amikor Leopold császár és király hadai a felszabadító harcokat vívták már az ozman uralom ellen; de Debreczennek még az erdélyi fejedelem a jog szerint való ura s a török hódoltsággal járó súlyos igát is hordozni kénytelen még. Talán a legszerencsétlenebb korszaka ez „a mezőben épült, erős kőfalak nélkül való, csak engödelmösséghez szokott“ városnak. Magyar, német és török hatalmasok egyforma kiméletlenséggel zsarolják a népet és szívják életerejét. Ezenkívül pusztító, fogyasztó elemi csapások is sűrűn látogatják.

E szomorú esztendőknek hű tükörét, a bekötött, vaskos könyv alakú Diáriumot már Szücs István is forrásul használta ismert három kötetes alapvető történelmi munkájában; sok és jó hasznát vettem én is, e sorok írója, Debreczennek 1662—1692. évekbeli háztartásáról készült tanulmányomnál.

Ellenben ismeretlen a későbbi eredetű másik Napló. Ez csak a 70-es évek derekán, vagyis a Szücs István Történelmének megjelenése után eszközölt levéltár-rendezése alkalmával került napfényre. A törzs- és mutató-könyvbe helytelenül „Tanácsí jegyző-

könyvi töredék" név alatt iktatták be. Talán épen emiatt nem méltatta senki figyelemre azt.

Mert más a rendes jegyzőkönyv s szépen bekötve ez is meg van. Nevezetesen a „Protocolon variarum Actionum, Causarum, Deliberationum judiciariorum, Prohibitionum, Inhibitionum, Contradictionum, Protestationum, Fassionum, Appellationum, item Conclusionum, Constitutionum“. Az a 130 félíves oldalra terjedő füzet pedig, amelynek közlését most megkezdjük, valóságos Diárium, a mindenféle fontosabb napi eseményeknek gyűjteménye. Az időjárás alakulását benne csak úgy feljegyezték, mint a német katonák garázdálkodásait, a jövő-menő méltóságok megvendéglését, akár a tanácsnak a felmerült dolgokra vonatkozó intézkedéseit.

A Napló 1696 jan. 1-től ugyanazon évi aug. 15-ig, azután pedig 1699 jan. 1-től 1700 aug. 4-ig terjed. 1696 utolsó harmadát, úgy 1697 és 1698 éveket illetőleg a rendes jegyzőkönyvre utal. De még ekkora hézag mellett is értékes forrásul veheti majd fel, aki újból meg fogja írni Debreczen város történelmét. A magyar korona fennhatósága alá ismét visszacsatolt s szabad királyi város rangjára emelt Debreczen megváltozott külső-belső életének megértéséhez számos érdekes adatot talál e Naplóban. Ugyanazon esztendők protokolumai, meg ez a Diárium kölcsönösen magyarázzák, kiegészítik egymást, noha sok esetben ugyanazt mondják.

Az 1696. évi tisztújítás leírásával kezdődik, amelynél először volt jelen királyi biztos, Kapronczai György tokaji harminczados személyében. Az első lap elveszett; de a tisztújításnak latinul felvett jegyzőkönyvéből ezt a hiányt könnyen pótolhatjuk.

A kézirat egykorúsága kétségtelen; félhivatalos jellege is megállapítható. Mert ugyanazon kéztől származik, amely a hiteles jegyzőkönyveket is vezette. Városunknak akkor két nótáriusa volt: *Pósalaki János* „Debreczen város nyomorult állapotának megmagyarázása“ című emlékirat érdemes szerzője és *Lévai István*. Több körülmény szól amellett, hogy a Napló nem Pósalaki kezeírása; inkább a második jegyzőnek, Lévainak tulajdoníthatjuk a szerzőséget.

Bárki volt is, aki nem sajnálta naponként írásba foglalni kora nevezetesebb eseményeit: az utókor elismerésére tette magát érdekessé. És noha sokszor nagyon fősvénykedett is a papírossal, mégis mikor forgatjuk az öreg Diárium megfakult lapjait,

sajnálkozva kérdezzük: miért nem támadtak követői a XVII. századbeli *Historia domestica* írójának?

A Naplót ezennel átadom a nyilvánosságnak.

* * *

1696. *Januarius. (Die 1.)*

7. Fő Biróságra eligaltatik *Dobozi* István Uram ő klme.
8. Deputatus Commissarius Uram ő klme proponallja a Tekint. Nemes Camara szándékát, hogy itt való ő Fölsége Salis Officialissát *Vilke* Györgyöt¹ akarná a N. Tanács közében bé vétetni, minthogy németül tud, sok experientiaja, Urak előtt való kedvessége s tekinteti vagyon és a Város szolgálattýára mindenben alkalmatos. Melljet megértvén Firmander Uram² reponallja, hogy ez még közöttünk szokatlan dolog lévén, külön a N. Communitással akarná közleni, és mindnyájan ki oszolnak az czédulásházban a dolognak megfontolására, Commissarius Uram bizonyos emberekkel benn maradván.
9. Egymás között való discursusuk után az egész Communitas az Tanács házban fel takarodik és magokat mire determináltak, Firmander Uram így proponallja: Minthogy *Vilke* György Uram nálunk nem possessionatus ember; a N. Tanács és Communitas szokott rendes száma telljes és ő klme sem magyarul jól, sem penig Deákul absolute semmit sem tud; eddig is az ő Fölsége szolgálattýa mi arántunk fogyatozást nem szenvedett, mert Deákul többire mindnyájan, németül edgynehányan értünk: Azért idegen dolognak láttzik előttünk, valaki helyett ő klmét bé venni s régi szolgálattýáért valakinek gyalázatos ki hagyással fizetni.
10. Commissarius Uram ezt meg halgatván, továbbis urgeallja, hogy ez semmit sem obstalna, mert a Nemes Camara a dolgot jól ponderalta és *Vilke* Uram bé vételét nem fundamentum nélkül intimaltattya; mind az által, ha a becsülletes Communitas contrariuskodik, a N. Camarának ez szerint reportalni fogja.

Die 5. Jan.

A Tekintetes Nemes Szepesi Camara parancsolattýára a Guldinereknek avagy már Magyar Országban igen el szaporodott külső országbeli forintos pénzeknek tovább való kelése és semmi uton módon való el cserélése interdicaltatik, a ki vagy adni vagy venni rajta meg tapasztaltatik, jószága

¹ A tisztujtásról latinul felvett jegyzőkönyv Willke-nek írja.

² Pap Mikós volt ekkor a tribunus plebis = népszónok.

el vétetik. Külső országokból ide Magyarországban való behozása is tilalmas lészen sub poena confiscationis; a ki effélét penig be mond, mellyet az Országban lopva be hoznának, felit annak adgyák¹.

A Nemes Camara levelébül szomoruan értjük, hogy itt való Harminczados Horvát Sámuel helytelen vádgyára azzal fenyeget bennünket, hogy Privilegiumunk el vesztése alatt többször ne engedgyük, hogy a kereskedő emberek éttzaka ő Felsége jövedelminek defraudatiojával ki s bé járnának városunkban.

Die 6. Jan.

Az itt való és más helyen lakó Görögök egy társasággal feles számu forintos pénzel Erdélyben és Törökországban menni akarván, Kapronczai György Tokai Harminczados Uram arestallja, mellynek elvitelére két szekereket adunk Tokaig².

Die 8. Jan.

Az itt levő Neoburg Fejedelem Regimennyéből való három Compagniakkal, úgy mint Dupre, Seidliz, Kikler minden simplex Portiora megalkuszunk öt német vagy hat magyar forintokban; a vice Colonnellus Groff Tirhaimb penig és Kikler nevű Kapitány magukat interponalván kívánnák, hogy az Herczeg számára assignalt 99 Portiokat felljebb fizessük; de resolvaltatik, hogy különben nem akarjuk fizetni, mert a Companiakkal tett Contractusis sok részeiben el bomlanék: Más tisztakis úgy kívánnák.

Die 13. Jan.

Colonellus Philippus Jacobus de Porta (sic) ur³ ő Nga parancsolattyára Jenőben 20 pár Ökröt küldünk algyukat vonni onnan Váradra.

Die 22. Jan.

Vince napja szípen fénlik.

¹ A devalvált guldinérek felől jan. 29-én azt végezte a tanács, hogy a szegénységtől adó fejében fél-fél tallérban bevegység és a város költségén a kassai pénzverő házba küldjék. Ujabb királyi rendelet szerint pedig a guldinérek 30 poltura vagy 90 pénz árfolyam mellett 1696 ápril végéig maradhattak forgalomban.

² A Debreczenben és másutt lakó görögök ellen már előző esztendőben is nyomozták azt a vádat, hogy az arany-ezüst marhákat, arany-ezüst pénzeket kihordják Törökországba. (Prot. 1695:251.) Ezuttal a tilalmas pénz csempészeteért Székelyhídnál tartóztatták le az Erdély felé igyekező görög kalmárokat.

³ De Porta másként Laport generális a váradi vár parancsnoka volt.

Die 25. Jan.

Pál fordulása napja szomorú homályos időt mutat.

Die 27. Jan.

Georgius Ekler, a Méltóságos Bellicus Commissariátus Secretariussa érkezik Bécsből Postán és Generalis Bollandne s Erdélyben mennek.

Die 31. Jan.

Laport Uram ő Nga Váradra megyen; ő Nga parancsoltatlyából minden eddig tíz polturas harmincznégy pénzre vagy 17 krajczárra kiáltatik.

Ez az holnap nagy szárazsággal hó és eső nélkül mult el.

Die 5. Febr.

Méltóságos Benkovich Agoston Várad Püspök Ur ő Nga érkezik leleszi Praepositurájából és Váradra mégyn.

Die 17. Febr.

Pósalaki János Notarius és Diószegi Sámuel Posta-Mester Uramék meg irt Diószegi Sámuelről Karaffa executiojakor el vitt Jakabfalvi György javainak keresési végett¹ Prothonotarius Szirmai István Ur eleiben Eperjesre Törvérenre expedíaltatnak.

Eodem. Tikos János és Csatári János Uraimékis Erdélyben bizonyos dolgok végett.

Die 29. Febr.

Ez az egész holnapis hó, eső s nedvesség nélkül nagy szárazon mulik el.

Die 3. Martii.

Colonellus Dietrich de Göklsparg, Colonellus Laport és Ekler Ur ő Ngok érkeznek Henricus Bödeker nevű német ellen, ki ennek a Tiszán innen lévő darab földnek két esztendeig bellicus Commissariussa volt. Sok alkalmatlan cselekedeteire, huzására, vonására és a Felséges Udvarnál s Commissariatusnál ellene tett sok sürű panaszkodásra nézve Judicium Bellicum convocatatik és celebratatik usque ad 10 praesentem, mellyben Praeses volt Dietrich Ur ő Nga;

¹ Ez ügynek bővebb feljegyzését nem ismerjük. Jakabfalvi uram is valószínűleg amaz idegenek közé tartozott, akik féltett javaikat — ami abban a veszedelmes időben gyakori eset volt — valamely debreczeni czivis házában tartották és amikor Caraffa a roppant nagy sarczért szorongatta Debreczent, a tanács Jakabfalvi ingóságait is kénytelen-kelletlen a sarcz fizetésére fordította.

Bödecker Uram penig szoros arestumban tartatott Füleki János piac uczai concivis házánál.

Diebus 5. 6. 7.

Rettenettes rend kívül való szél fu szüntelen északrul.

Die 11. Martii.

Ebben az esztendőben eddig esső s hó nem volt; most kezdi hóval s essővel edgyütt.

Die 14. Martii.

Commissarius Bödecker ellen való Commissiora ide gyült külömb külömb Regimenbeli Tisztekkel lévő köz németek a piacon sok alkalmatlanságokat vittének végben; a többi között egy siralmas példát is ejtetenek. Mert egy Szabó Péterné nevű kalmár asszony elől áruit el kapván midőn nem engedte volna, Neoburg Regimennyéből Klaubicz Companiájából lévő német az el kapott kések közül edgyel az Asszont, kiis terhes és várandós volt, úgy meg szurta hasban, hogy hamar idő mulván mind gyermekestül meg holt.

Die 21. Martii.

Bernát János ellen való Causankban, melly a Protocolonban bővenn meg vagyon írva, Meskó Jacab nevű procatort el hozattuk¹.

Die 26. 27. 28. Martii.

Nagy fergeteg, szél, hó, fagy és esső continualodik.

¹ Bernát János (jenei) gazdag és előkelő debreczeni kalmár, a senatusnak is tagja, Biharvármegyénél valamely tisztséget nyervén, — éles viszálykodást kezdett a debreczeni tanácssal. Azon az okon, hogy debreczeni jószágai után igazságtalanul és jogtalanul adóztatják meg őt, — éveken keresztül nem fizetett adót; sőt az egész tanácsot és választott hites közönséget egyenként és összesen egész háza népével együtt becstelenítette; német és magyar urak előtt megrágalmazta. Ezért a tanács 100—100 frtból álló, összesen huszezer frtnál is többre terjedhető bírságban kívánta Bernátot elmarasztaltatni. Viszont a tanács is megtagadta a különféle vásárlásokból keletkezett 11,097 frtnyi követelés megtérítését Bernát részére. Bernát megijedt a pör súlyos következményeitől, tehát Benkovics Ágoston váradi püspök s Philippus Jacobus de Porta tiszántuli és váradi commandans közbenjárásához folyamodott. Így a pereskedő felek csakugyan békésen kiegyeztek. Bernát János, a felesége és a fia ünnepélyesen megkövették a tanácsot és közönséget, miután a város is visszavonta az ellenek kezdett rágalmozási pert. Ámde a nehéz természetű ember csakhamar megbánta, hogy reversalist adott magáról, — a városról elköltözött, a bírót és tanácsot a tárnoki székre idézteté meg. A viszálykodás utoljára is újabb barátságos megegyezéssel végződött. (L. Tanácsí jegyzőkönyv 1695:306, 309, 311, 326. 1696:384, 391, 393, 394—402, 443 és 1697:31, 50, 78, 80, 121—122. 1698:187, 189, 191—199.)

Die 29. 30. Marti.

Szaporá esső és mind két nap szüntelenül.

Die 31. Martii.

Felyhős vizenyős idő nap estig.

Die 1. Apr.

Szép meleg verő fényes tavaszi forma idő.

Die 3. 4. 5. 6. 7.

Rendkívül való nagy hideg szél, havas fagyos sebes esső continualódik.

Die 20. Apr.

Sárándi Dániel Senator és a Felséges Udvarhoz még Decemberben 1695 expedialtatott Ablegatus megérkezik és a többi között raportallja, hogy a kerti Dézmák aránt való Méltgos Váradi Püspök Ur ő Nga praetensiójának és mi mentségünknek semmi decisioja nem lehetett, hanem kibocsáttattunk bizonságra, hogy valameddig nem doceallyuk az elmúlt esztendőbeli Aichpicliana Commissio determinatioja ellen, hogy nem decimabilis fundoson vadnak a kerti szőlők, mind addig Dézmát praetendálnak belőlők.

Die 9. Maji.

A téli quartélyos ki-, az Horvátok Regimennye penig az Várasra be száll, olljan praetextussal, hogy az elmúlt esztendőbeli lugasi harczon Grlis Veterani veszedelminek alkalmazosságával minden sátorok, tábori s mezei portékájok, jószágok pogán kézre esett és a mezőben az ég alatt a rongyos miles nem subsistalhat, kiknek is számokra 250 köből abrakot és feles Portio kenyeret administralunk.

Die 20. Maji.

Colonellus Laport Ur Staffétán vévén Mltsgos Gralis Groff Heisler Uram ő Nga levelét, Postán megyen Budára ő Nga hivattallyára, Bíró Uram is el megyen ő Ngával a Váras dolgaiban.

Die 25.

Laport Urammal ő Ngával edgyütt Bíró Uram, megérkezik Budáról és 26. die ő Ngais ismét Váradra mégien.

Die 27.

Valami Németeknek hat szekeret adunk Böszörményig; de parolajok ellen Nánásig hajtyák.

Die 29. Maji.

Nánási István Uram Budára expedialtatik, hogy a Gralis Commissariatus előtt exoperallja, hogy actuale Quartiriumunk ne légyen.

Die eodem.

Meltgos Váradi Püspök Uram ő Nga érkezik Várad felől és megyen Leleszre.

Die 2. Junii.

Méltóságos General Rabutin Uram ő Nga ezen megyen által erdélyi Gral Commandóságra Postán.

Die 3. Junii.

Generalis Bollándne Asszonyom ő Nga érkezik; mégyen Erdélyben; Bagamérig promovealtuk.

Die 8.

Napestig nagy sebes esső.

Die 9.

Lichtenstain Fejedelem ezen megyen által Erdélyben Postán.

Die 19.

Rettenettes sebes zápor esső, sokáig tartó.

Die 26.

Pósalaki János Notarius Uram a Nemes Ország Posoni Gyűlésére expedialtatik¹. Eodem Debreczeni Király István Urat Lipsiaban küldi a N. Tanács Medicina tanulni².

Die 2. Julii.

Sárándi Daniel Uram Posonba expedialtatik.

Die 5.

Komáromi György Uram Tokajban expedialtatik a Görögök házak aránt való praetensioja végett.

Die 16.

Mindaz Ötvös Miklós háza féle végett, melljért fl. 1009 le tettünk a Görögöknek, mind a Kúszegi ház végett, melljet templom helynek a Görögöknek hogy meg vehessék a vérektül oda engettünk, megedgyeztünk Kapronczai Uram előtt a Görögökkel³.

¹ Ekkor terjesztette Pósalaki a nádor és az ország elé nevezetes emlékiratát.

² Debreczeni Király Istvan elébb a Lisznyay Pál tanszékét töltötte be, a történelem katedráját, amelybe 1695 augusztus 8-án iktatták be.

³ Az élelmes görög kereskedőknek Debreczenben való szereplésük még mindig nincs tisztán megvilágítva. Pedig e szerep Debreczen kereskedelmének

Die 8. Aug.

Megértvén bizonyosan, hogy ő Felsége egész Armadája Tömösvárat meg szállotta, Püspök István és Komáromi János becsületes Atyánkfiait a Táborra expedialtuk, Váradig Biró Urammal, onnan magok jó securitással indultanak.

9. Aug.

Colonellus La Porta Urnak ő Ngának az nálunk levő 10,000 fl. adósságának interessét fl. 1000 meg fizettük Biró Uram által¹.

Die 14. Aug.

A Nemes Magyar Ország die 6. Julii 1696 celebralt Gyűlése szerint, mellj felől 17. Maji alázatossan vettük vala Palatinus Urunk ő Herczagsége kglmes Levelét, szabad és királyi Lőcse Várasa követei hozzánk érkeznek Várasunk Conscriptiójára.

Die 15. Aug.

Hozzá kezdenek a Váras Conscriptiojához meg irt Lőcse várasa követei Bartholomeus Alanda et Georgius Brochhoff, el kezdvén Péterfia uczán és azután Csapó uczán és ez szerint körüljárván a Várust, melljet 23. végeztenek el².

Reliquas anni hujus item A. 1697 et 1698. occurentias, quia selective huc apponere non vacaverat, vide in Protocolo autedictorum Annorum fusius expressas et adscriptas, Deo dante deinceps omnia exactius et diligentius conscribere adnitemur.

(Folytatjuk.)

történetében sokkal jelentősebb volt, mint ahogy eddig hittük. Már idézett munkámban ezzel magam is foglalkoztam hézagosan. Ime, a hatalmas összeköttetésekre támaszkodó görögök épen akkor, amikor a város hosszas küzdelmek után az egyetlen ingatlan vagyont, amelylyel birtak, visszavásárolja tőlük, — kieszközlik a lakosság hitbeli egységére féltékenyen vigyázó tanácsnak nem kicsiny aggodalmára, hogy templomhelyet szerezhessenek maguknak. A szóban levő Kőszegi ház pedig, — épen mint az Ötvös Miklós-féle ház igen előkelő helyen — Piacz-utczában állott. Azonban a templom építése végképen elmaradt; sőt csakhamar a görögök is elköltözének a városról. Egyébiránt ez időben más görög-orthodox vallású nép is lakott Debreczenben. Az Erdély felől beszállingózott oláhok, akik különösen a varga-utczai részen lappangot, tak. A tanács elebb adófizetésre kényszerítette őket; majd kunyhóik elhagyását rendelte el. (Jkv. 1696 : 357, 429.) Ez oláhok később vagy elszéledtek innen vagy beolvadtak a kálvinista magyar lakosságha.

¹ A város La Port irtól 1693-ban a szab. kir. városi diploma elnyerésekor vett volt fel 11 ezer rh. forintot kölcsön.

² Ez összeírás a porták rendezése céljából történt. Az összeírás Debreczenre nézve kedvező eredményre vezetett; amennyiben Carafa rettentetes sarczolatásaira való tekintetből a reá felvetett porták száma lejjebb szállott.

Kossuth Lajos hadi tudósításai.

Közli : Oláh Gábor.

A debreczeni ref. kollégium nagy könyvtárának kéziratgyűjteményében R. 485. a. jelzéssel őrizik Kossuth Lajosnak két ívre terjedő eredeti fogalmazványát. Ez a kézirat 1849 augusztusának 8-ik napján kelt Aradon, a világosi fegyverletétel előtt öt nappal. Kossuth Lajos, mint „az ország kormányzója“, az akkor Aradon megjelenő hivatalos *Közlöny* számára írja az 1849. augusztus első hetében vívott csatákról tudósításait. Megírja, de nyomtatásban már nem jelentek meg. A nagy katasztrófa eltemet mindent : gondolatot, reménységet, hitet és erőt. A *Közlöny*nek akkori nyomdása : *Frics József*, aki később a debreczeni városi nyomdának lesz ügyvezetője, magához veszi az utolsó napokban ezt az uravesztett kéziratot s megőrzi titokban 1876-ig magánál. 1876-ban (okt. 20) ajándékozza a kollégium nagy könyvtárának.

A kézirat ívalakban, de a hosszában összehajtott ívnek csak egyik-egyik hasábjára van írva. Mutatja ez is, hogy nyomda alá készült. A vonások gyors fogalmazást árulnak el ; helyyel-közzel betoldások, lehúzások tartkítják. De az egész igen olvasható.

Érdekes írójának a lelkére, hogy a legválságosabb napokban mennyi bizodalommal bir tekinteni a legbizonytalanabb jövőbe ! Nagy Sándor seregét megverte az orosz Debrecennél ; Dembinszkit a Tiszánál szorítja és hátráltatja a nagyobb hatalom, — és Kossuth erős bizodalommal hirdeti, hogy „nem vagyunk reménytelenül“, a nemzet haderejének célba vett egyesítése nem-sokára teljesül. „Nekünk még igen sok kútforrásunk van hosszú ideig kitartani“. Száműzetésében kelt *Iratai* is vissza-visszacsen-gik ezt a nemzetébe vetett törhetetlen hitet, mely az általános kétségbeesés viharában oly páratlanná teszi Kossuth alakját. Csak az előre károgó vészmadaraktól tart ; ezek növelik a veszélyt, hogy saját gyávaságukat palástolják. Korholja a magyart hírnagyító gyöngeségeért. Itt jól lelkébe lát fájának ; mert a diadalt

nyerő magyar nem hisz lehetetlent; de ha egyszer markába szakadt szándéka: kétségbeesésében sincs határ. Oly szépen és öntudatlanul is oly igazán jellemzi annak az időnek elborulását: óriássá nötteti a rosszat kétségbeesésünk, mint a leszálló nap az árnyékot... A magyar szabadság napja csakugyan áldozóban. Egy nemzet érzi, látja; csak Kossuthnak a lelke lát fényes napot az alkonyodásban is.

De lássuk az érdekes kéziratot magát:

Hadi tudósítások.

I.

Dembinszki altábornagy Szőregnél oly állomást vevén, melyből az ellenség erejének nagy tömegekbeni kifejtését sikerrel akadályozhatá, augusztus 2-ik, 3-ik és 4-ik napjain a Szegedről áttörő ellenséggel folyvást ütközött 's állását mindig megtartá.

Ezen ütközetekben sok mások között, — kiknek nevei a csaták részletes leírásával későbbben fognak közöltetni — altábornagy úr különösen kiemeli *Jordán Zsigmond* mérnök százados, ki az ellenségnek a tiszán (így!) áttörését 24. óráig lehetlenné tette 's ha meg nem sebesül, és e miatt serege néhány perczig vezénylő nélkül nem marad, az ellenség a Tisza innenső partján egy lépést sem nyomulhatott volna előre. — Továbbá méltányló dicsérettel emlittetik az élők között *Lázár* alezredes és *Katona* őrnagy, a hazáért dicsően elvérzett hősök között pedig *Rohrman* őrnagy a 16-ik zászlóalj rettenthetetlen parancsnoka, és *Sink József* vadász százados; kinek özvegyéről hálással gondoskodni a kormány kötelességének ismerendi.

Dembinszki vezér szőregi állását csak azon esetre szándékozik elhagyni, ha az ellenség vagy alább Török-Kanizsánál a Tiszán, vagy Makó felől a Maroson áttörvén: őt oldalt és hátában fenyegetné.

Ezen esetek mindketteje Augustus 5kén elkövetkezvén alsó tiszai hadseregünk állását megfelelőleg változtatá és azóta e mai napig folyvást ütközik; Augustus 7kén azonban már a vitéz *Kmeti* tábornok hadosztályával is egyesült 's ez által ottani haderőnk nevezetesen növekedett.

Általában a nemzet haderejének czélba vett egyesítése — melynek némelyek általi késleltetése az utóbbi idők viszontagságait okozá — elvégre csakugyan teljesül.

Ennyit mondhatunk megnyugtatósúl; azt hogy mikint? mikor? hol 's minő munkálati tervvel? — mint függőben lévő dolgokat közönség elibe nem bocsáthatjuk.

Általában egyik gyengéje nemzetünknek a hirtudási vágy,

és hírterjesztési ösztön; melly aztán, lépésről lépésre nagyitva költ 's ezzel a hazának sokszor már végetlen kárt okozott.

Most közöttünk alig számosabb valamelly osztály mint a vész madarak osztálya, kik hosszú képpel beszélnek a hirt, mellyet saját rettegésük óriássá növelt, mint a leszálló nap az árnyékot.

Isten óvjon e vészmadaraktól. Kin segített még valaha a rettegés? Mi kérjük a nemzetet: vegye számba erejét, melly országos lételünkért 's a haladás, a világszabadság és civilisatio érdekeiért harcztéren áll; és hideg vérrel számítva be fogja látni, hogy a közben jött hadi viszontagságok még korán sem konditák meg Magyarország életének vészharangját. — Nehéz körülmények között vagyunk; de nem vagyunk reménytelenül; és ha a magyar önmagához hű marad és belső visszavonással saját öngyilkosává nem lesz, rajtunk is bizonynyal teljesedendik ama régi igaz mondás: „*qui dura, vince*“. „*a ki kitart, az győz*“. Nekünk még igen sok kútforrásunk van hosszú ideig kitartani.

Nagy Sándor hadtestének vesztesége a Debreczeni csatában teljességgel nem tetemes. Ezt is csak a futamlók vészkarogása tette olly nagygyá, kik növelték a veszélyt, hogy saját gyávaságukat palástolják. — Meg lesz velők a leszámolás.

* * *

Komárom biztosítva van. *Klapka* tábornok a vár védszerein kívül 22 teljes zászlóaljat, 14 huszár századot, 50 sik ágyút, egy felszerelt hadi gőzöst 's több század utászt, árkászt, hidászt számító seregével, eléggé erősnek jelenti magát, nem csak a várat, 's a monostori külsánczokat megtartani, hanem kedvező divenziókat is tenni a Duna mind két oldalán. Jöttek is már ez iránt kedvező tudósítások a kormányhoz, de nem lévén teljesen hitelesek, nem gondoljuk illőnek közlésüket. Annyi bizonyos, hogy *Klapka* tábornok ereje sokat tőn arra, hogy Dunán túlnak nagy része maiglan is ment az ellenségtől.

* * *

Arad vára védállásba van helyezve. 'S e várra, mellynek sorsa *Damjanich* kezére van bízva, megnyugtató érzettel tekinthet a nemzet, mint ollyan erős pontra, mellynek hazánk megmentésére intézett hadi működéseinkben a milly fontos szerep jutott, annak olly dicsőségesen meg is fog felelni.

* * *

Pétervárad megtörhetlen erőben biztosítva van.

* * *

Az osztrák ellenségnek egy hadteste Vásárhely felé augst. 4 kén Makót szállván meg; saját hadseregünk pedig a Maros balpartján állván folyvást ütközve szemben az ellenséggel;

megtörténhetett volna, hogy Makótól egy erősebb ellenséges csapat Ó Arad városát meg támadhatá. A kormánynak tehát kötelességében állott a pénzgyárnak, had ruha táraknak, fegyvergyárnak, szóval a status azon kincseinek mellyek a hadfolytatásnak nélkülözhetlen segéd elemei, — biztosításukról jó eleve annyival inkább gondoskodni, minthogy e végett több ezernyi szekér szállítvány igényeltetvén — a biztosítás nem történheték vala egy pár óra alatt. — Ezek tehát f. hó 5 kén 's 6 kán alkalmas helyekre elszállítottak. — Ezen elszállítás azonban a vész madarak osztályában szokottan olly rémülést okozott, hogy megbocsáthatlan könnyelműséggel már Ó Arad városát is az ellenség által megszállottnak hirdetnék. — Ez nem ugy van. — Ó Arad városa nem csak kezünkben van (mikint azt e lapnak¹ is ott megjelenése tanusítja), hanem nincs is oka közelébbi időben azt az ellenségtől félteni; most fenyegetve sincs, ha idővel fenyegettetnék az ellenség által, gondoskodva van, hogy legyen ki őt kellőleg fogadja.

A kormányzóhoz 's ministeriumokhoz intézendő jelentések 's hivatalos közlemények tehát továbbá is Aradra utasítandók. A pénzügyministeriumot illetők a kormányzó Aradi irodájából illető helyre fognak igazittatni.

* * *

Bem vitézzel balesetben is Isten van. — Alig verte meg Moldvában az orosz seregeket 's elfoglalván 4 nagy táraikat, ujoncz zászlóaljait muszka posztóba felöltözteté és győztes seregét Moldvában kellőleg elhelyezé; már mint a villám vágatott más pontra, hogy Oláh országban nagyobb erővel — 's e célra más oldalról már megindított seregeivel — megtámadja az orosz ellenséget, ez által Erdély biztosítása mellett a Rouman nemzetnek szabadságára² 's a Török birodalomnak orosz függéstől felmentésére is közre dolgozandó. — Utjában megtudja, hogy egy muszka hadsereg előtt az út nyitva hagyatott 's az Megyes felé Segesvárnak előtolakodott. Hirtelen tehát a villám gyorsaságú vitéz vezér magához veszen útjában állomásozó 3 zászlóaljat, 250 huszárt 's 12 ágyút; 's az ellenséget, melly Segesvárnál állomást vőn, megtámadá. Ágyúit felállítva, reggeli 10 óratól esti 7 óráig megszakadás nélkül ágyúztatá az ellenséget, melyben minthogy egy szoros völgybe szorítá tömérdek kárt okozott. — Több foglyok egyező vallomása szerint az ellenség 4 ezredből állott, mindenik ezred 4 zászlóaljat 's minden zászlóalj ezer embert számítva. Tehát 16,000 gyalogot, azon kívül három osztály lovast számított 16 ágyúval. — Kilencz óra hoszant küz-

¹ A Hivatalos Közlöny, amelyben Kossuth ezeket a tudósításokat meg akarta jelentetni.

² Kossuth politikából írja ezt. Így akarta az oláhokat meggyőzni arról, hogy a magyar szabadságharcz a románok szabadságáért is vívatik.

dött *Bem* ennyi erőnek ellenében kedvencz szereivel az ágyúkkal, melyeknek remek nagymestere. — Hét óra felé az ellenség nagy tömegben kerülőt vőn. *Bem* minden veszteség nélkül vissza húzódott, de itt az ellenség lovassága rohamot intézván, a mi csekély lovasságunk azt el nem fogadta (ép úgy mint a volt Császár Huszárok Debreczennél) hanem megfordult, szaladt 's feje vesztett szaladásában *Bem* vitézünket lovával együtt egy sáros posványos patakba bele sodorta. — *Bethlen Gerő* ezredes, ki ismerván az öreg urat, illy esetek számára egy jó század huszárral reá mindig vigyázni szokott, Nagyváradon betegen fekvé nem lehetett jelen; 's a hős öreg, a páratlan vitéz, ott feküdt a sárban egyedül; a kozákok lándzsa távolságra rohantak mellette a futók után; 's rohanásuk közben szurkáltak felé. — Végre két huszár kívánczorgott a kukuriczából, hogy sárba dőlt lovaikat kiszabadítsák; reá bukkannak az ősz vezérre, kiszabadítják az ő lovát is; a vitéz öreg felpattan lovára 's Keresztúrra vágat, onnan szekeren Marosvásárhelyre.

Ez történt Julius utolsó napján; 's Augustus 2 kán az Isten különös gondviselése által csudásan megóvott őszbajnok már utban volt egy tekintélyes sereggel Oláh ország felé. — A szabadság Istene kísérje őt. — De ti erdélyi leventék öröködjetek e nagy kincsünneknek, az ősz vezérnek személye felett, mert ő magával nem gondol semit. — Az a magyar huszár pedig szégyenelje magát a földig, a ki kozák előtt szaladni tud. — Vitéz társai ne hagyjátok illyenek által megszeplősíteni a dicső Huszár nevet.

Az ország kormányzója meghagyásából.

* * *

Rendelet:

Miután az ország kormányának indítványára a nemzetgyűlés törvénybe iktatá a különböző népiségek kiengesztelésére; 's a közös jog, közös szabadság és közös haza szeretetében egybeforaszttására intézett szabadelvű rendelkezéseit; melyek a legtágabb alapon mindent magában (így!) foglalnak, a mit csak bár mely ajku polgártársunk a haza egységének szemmeltartása mellett kívánhat:

Az ország kormánya a testvériség érzetével óhajtja, hogy a nem magyar ajku nép józan érdekeiről kellőleg felvilágosittassék.

És miután ennek következtében ígéretet vőn, hogy az Erdélyi havasokban táborba szállott pártos román nép, az ország hadait nem fogja megtámadni, 's minden ellenségeskedéstől magát visszatartóztatandja, ha részünkről meg nem támadtatik:

Annál fogva az ország Kormánya inkább a béke olajágával 's barátság kezével engesztelni, mint kard élével büntetni lévén hajlandó; viszont meghagyta és megparancsolta az ország illető

sereg és csapat vezéreinek, hogy a hegyekben fegyverben álló román (oláh) nép ellen minden megtámadó-működést függesztszenek fel, 's őket meg ne támadják, ha csak általuk meg nem támadtatnának.

Melly engesztelő rendelet ezennel a Közlöny útján is közhirrre tétetik, 's annak szoros megtartására az ország hadainak bár mi névvel nevezett vezénylői 's csapat parancsnokai felelőség terhe alatt szigoruan utasíttatnak.

Az osztrák és orosz honellenség irányábani hadmunkálatok természetesen sértetlenül maradván.

Kelt Aradon Augustus 8 kán 1849.

Az ország kormányzója

Kossuth Lajos.

Kossuth Lajos értekezése az „Éhség-mentő intézetek“-ről.

Közlő: Ujhely Géza.

(Első közlemény.)

Kossuth Lajos — tudtommal — a nagy nyilvánosság előtt az 1832-iki kolera idején szerepelt először. Hatalmas szavának igézően meggyőző varázsával lecsillapította a forrongó népet. Az „Éhség-mentő Intézetekről“ szóló ezen értekezését 1828-ban írta. Ez eddig még nem látott napvilágot. Ugy látszik, neki magának is tetszett ez a nagy igazságokat, a viszonyokat hűen festő dolgozata, mert ott őrizte azt többi becses iratai között. Az osztrák policzia 1849-ben lefoglalván Kossuth minden irását, könyvét, ezt is Bécsbe vitte. Egynémelyiket, köztük ezt is, később, Horváth Boldizsár igazságügyi miniszter közbenjárására, visszakapta. Most, az eredeti, a magyar nemzeti muzeumban van. Nagy kár lett volna érte, ha elkallódik. Megvan ebben a munkában — amit a 26 éves ifju írt — a későbbi Kossuth minden jellemző sajátossága. Megszólal belőle a nagy gondolkodó, a hazáját oly igazán szerető töprengő, a nagy közgazdász, a vallások recipiálásának lelkes szószólója, az agitátor, az előrelátó, bölcs és a — forradalmár is. Érdekes az a feljegyzés, mit Kossuth erre később rávezetett. Kimásoltam azt is és az értekezés végén közlöm.

*

Melyek a Magyarországon oly szerfelett gyakran előforduló Éhség veszedelmének közönséges és Zemplénre nézve különös okai?

A személyes és vagyonbeli biztosság óhajítása gyűjtven öszve társas életre a vadon lakóit, midőn a munkásságnak s különböző tehetségeknek kölcsönös felcserélésével, az élet valódi s képzelt szükségeinek fedezésén iparkodó millióknak közepette, magát az élet első, legfőbb javát, az életet sem láthatni biztonságban, midőn a bővölködés tengerében úszó paloták küszöbénél

a sárga éhség halálos vonaglásaival küszködő halandók fetrengenek s a már erőt vett szükségnek gátat vetni, nem tsak az egyes magányos erő, de közáldozatok is elégtelenek, — fájdalom és bosszankodás foglal el minden józan érzésű szívet, — de kétszeresen érzi e fájdalmat minden magyar, midőn Hazájának termékeny mezeit ált tekintve, az éhelhalál öldöklésének sűrűbb áldozatokat lát hullni szeretett hazájának dús téerein, mint Prussia sivatag homokjain, vagy éppen Archangel Jéghegyein.

Különösen a mi Tettes Ns. Zemplén megyét illeti, a mult század utolsó két tizedjétől számítva 44 esztendő alatt, tized izbe érzette az 1827/8 Esztendőbe, az élelem szűk voltának veszedelmeit; és némelykor névszerint 1794/5 esztendőbe nem annyira a Lengyel szélekre düllő terméketlen éjszak, mint a Tisza mentibe fekvő Canaán, a Tokai s (akkor Megyaszainak nevezett) Szerentsi kerületek voltak az éhség prédái, — s ámbátor tetemes áldozatok mellett több izben sikerült ezen nemes megye foganatos gondosságának elhárítani a vég veszélyt, még is legközelebb 1816/7-ik esztendőbe, az egyes földes uraknak, értékek nagy megerőltetésével tett határtalan áldozataik, a köz tisztviselőknek örök hálát érdemlő fáradozásaik, s a megye Rendjei által kegyesen kieszközlött 50,000 Rfrt. kölcsönözés segedelme mellett is, lehetetlen volt meggátolni, hogy több nagyszámu boldogtalanok ne lettek volna az éhhalál rettenetes zsákmányává. Még most is vérzenek e gyászos emlékü Időszakasz sebeii! De ámbátor tiz termékeny esztendőök követték azt, hogy a kereskedés Jótéttyeitől megfosztott hazánkban a már majd el sem is takarítható élelem halmozott mennyisége miatt végzetetlen csekélyiségekre szállott volna a gabonának ára s ez által a földművelés, már már legutolsó ágává változna a gazdálkodásnak, mégis mind a természet erőnek tiz esztendei pazarlása után pihenést kívánó anya természet mult 1827-ik esztendőbe, valamennyire visszatartóztatta éltető áldásait, s nem is egészben rossz, csak a közepszerűnél valamennyire alábbvaló lett az aratás, már vérzeni kezdettek a forradozó sebek. A szűkölködés a tél közepén rettenetes szükségére változott, s csak annak köszönhetni a vég veszély elhárítását, hogy a gondviselések alá bízott kerületekről atyai szívvvel gondoskodó sz. Biró uraknak panaszos sürgetéseik következésében, közgyűlésből ki rendelt küldöttség által felszólított földesurak, közhálát érdemlő bőkezűséggel nyitották meg tárházaikat s a Tettes Vármegye kegyes Rendei közel 12,000 Rforintokat osztogattak ki nemesi pénztárokból a szűkölködők között.

Nemzetünk nagylelkűségének emlékeül s a maradéknak serkentő például Megyénk jegyzőkönyvébe fel vannak jegyezve azon jöltevők, kik nemcsak Urai, de valóságos édes atyjai lévén alattvalóiknak, a Haza s emberiség oltarán nagylelkűleg áldoztak, olyan is találkoztott azok között, aki 6 ft. lévén piaci ára egy köből árpának, 3000 köblöt és így 18,000 frtokat ajándékozott

szűkülőködő Jobbágynak. Másutt a polgári érdem koszoru dicsőitenék homlokait e nagy férfiaknak, nálunk az érdem méltóságos belső érzete s a köz elesmerés egyetlen jutalom.

A sorvasztó szűkülőködésnek, a dús bővelkedésnek ily hirtelen egymást felváltása a nemző okok rejtelmeinek felfedezésére ingerlik a gondolkozást, s minthogy minden vészély elhárítására a fősegéd-mód a: principiis obsta, s a veszedelmet szülő okoknak elhárításával, elháríttatik a káros következés, nem is szükségtelen azokat esmérni; én okait a Magyarországi s különösen a Zempléni gyakori élelembeli szűkülőködésnek ezekbe találom.

1-ször. Akár mely erányos éghajlatu, s egyforma föld részű tartományba is, szerfelett ritka dolog, hogy a termékenység egyforma legyen, a mellesleges környülmények, s csapatonként járó természetes fátumok gyakran egy határba is nagy különbséget okoznak, mennyivel inkább igaz pedig ez, az oly különböző éghajlatu, fekvésű, termékenységu Magyarországra, s Magyarországnak microcosmosa Zemplénre nézve, hol a zsiratlan homok a termékeny föld margával a szomorú szűk völgyü Lengyel Határszél, a Harangosi térséggel váltják fel egymást. Itt s a különböző szükségeknek megfelelő különböző munkás tehetségekbe gyökeretesznek, az örök anya természet kerek rendje szerént, az egész fent tartó láncz abroncs. — Hasztalan azonban és foganatlan ezen összeköttetés, ha egy ember a másikkal, egy tartományrészt a másikkal természetményeit nem közölheti, pedig fájdalom, a közlés könnyűségének Jótéteményéből a mi a külföldöt illeti természeti fekvésünk a belföldre nézve pedig könnyen található más okok miatt meg vagyunk fosztva. Ami

a) természeti fekvésünk mostoha voltát illeti, anya országunknak tengere nincs. Európának nagyobb része úgy ül a tenger körül, mint valamely terített nagy asztal körül, s élelmét könnyen egymásnak által szállítja. A tenger egyedül ama jóltevő nagy piac, s az abban részesülő nemzetekre nézve nem nagy különbség Rigába terem-e vagy Amsterdamba egy zsák gabona. A tengeri hajó 20 garasért átszállítja azt. Mely nagy különbség legyen a tengeri, folyó vizi és száraz úti átszállítás között e rövid példából világos. 1817-ik esztendőbe, midőn közép Európának legnagyobb része élelembeli szükségét szenvedte. — Egy hajó tehernyi gabonának Rigából vagy Archangelből Amsterdámig lett tengeri átszállítása 5—700 mértföldnyi távolságra 30—35 frtba került s azon tulajdon tehernek folyó vizi fuvarozása 25 mértföldnyire, — száraz uti szállítása pedig Burkus országi jó uton 6 mértföldnyire szintén annyiba került. — Egy Berlii Dézsa (Scheffel) gabona tehát, a mi 23¹/₂ franczia Kubik Zollal több egy Pozsonyi mérőnél, 700 mértföldnyi tengeri által szállítás után csak 34 krral drágább, mint ott a hol termelt, midőn tulajdon azon élet megszerzésének ára folyó vizi fuvaron minden 25, — száraz uton pedig minden 6 mértföldnyi távolságon mindég tulajdon annyival nevedik. Egy Amsterdami

Hajó teher 55 berlini dézsát teszen, egy berlini dézsa 2741 $\frac{1}{2}$, — egy Pozsonyi mérő pedig 2718 francia Kubik Zoll nagyságu. A Hajó teher (Last) egyéberánt nem azon terhet teszi, a melyet bir egy hajó, hanem a legnagyobb hajós mértékét, mely is 30—45 mázsát foglal magában. Ezen mérték szerint határoztatik meg a hajók nagysága, például egy 100 tehernyi hajó Ein Schiff v. 100 Last. A mely 200 tonnát vagyis 400,000 fontot bir. Fájdalom mi azon megbecsülhetetlen segéd módtul a tengertől s e miatt a külföld segedelmétől meg vagyunk fosztva.

b) De bár csak országunk belsejébe lenne könnyű az átszállítás, egy században sem esmérnénk az éhséget, azonba hiába vannak a Jászság vernei tömve buzával, rajtunk az nem segít, mert nemhogy folyó vízi közösülésünk volna, ami már magában is olyan propurtióba terhesebb a tengerinél mint 25:700. — de még járható útunk is (Zemplénnek legalább, Borsód- s Heves felé) alig van. Ha a Burkus országi jó uton, minden 6 mértföldnyi távolságra 3—4 krral drágább egy mérő gabona, mennyivel lenne nálunk drágább, ha a Kunságról Zemplénbe szállitatna? — hiába ajándékozok egy zemplényi éhenhalónak Jászberénybe 1 köből életet, bizonynyal meg fog éhen halni, segedelmem mellett. Angliában alig van egy valamennyire népes város, amely Canalisok által a fogyasztás középpontjaival, Londonnal vagy Liverpóllal összeve köttetésbe nem volna. Nékünk adott édes anyánk, a jóltevő természet folyóvizeket, hány van hajókázhatóvá téve, vagy hány Canálisokat számítunk? — Bodrog közünknek kárára van inkább mint hasznára a szép Bodrog, a Tisza számtalan öszvefoglaló Canálisokra nyujt alkalmatosságot, tettünk csak egy kapavágást is még? — — Hollandiában s Német alföldön, hol a materialék hiányossága miatt véghetetlen költséggel szállitatott hajókon, út építés végett a kő s kavics, oly jó utak a melyekhez Zempléni útaink nem is hasonlítanak, többől széjjel hanyattatnak, csak azért, mert a Mac Ádám Systemája jobbnak találtatik, széjjel hanyják tehát a kész jó utat, hogy roppant költséggel, még jobbat építsenek. Hány jó utaink vannak nekünk, tsak ott is, hol úti szerekkel bővelkedünk? vagy ha vannak, hogy conserváltatnak? Méltó, valóban méltó, hogy a tüzes munkássággal s energicus lélekkel megáldott nemes magyar nemzet gazdagságának akadályait gondosabb szemügyre vegye, s ha bár kevesebb szükségét érezve, a természeti helyheztetésére nézve, minden közhasznu segéd intézetekben óriási előlépésekre hatott nemzeteknél, — kevesebb szükségai kevésbé ingerlik is a dicséretes követésre. Pótolja ki a kénytelenség szülte ingernek hiányosságát a nemzeti méltóság tüzes vágya, készítse azt bővölködésünk közepette is gyakran keservesen szűkölködő millió Hazánkfiainak szomoru sorsa. Nevelje azon nemes gondolat, hogyha így is büszke méltósággal érezzük azt, hogy mik vagyunk, mik lehetünk még, ha hazánk termékenységből származó bővelkedé-

sünkkel, az industrius elölépésekből eredő jótéteményeket, bölts és munkás kézzel kötni iparkodunk, s pirulva, hogy van a nemzeti előmenetel oly tárgya, hol más országok előtt hátrább élni kéntelenítettünk, ne halasszuk tovább a nemzeti gazdagság s innént eredő boldogság és political nyomósság segéd módjait sikeres tanácskozásba venni ott, a hol annak helye van, az Országgyűlésen.

2-szor. A gyakran előforduló élelembeli szükségnek második fő okát azon megbocsájthatatlan gondatlanságba találom, hogy a föld mivelő nép betűszerént tartja azon parancsolatot „Nolite esse folliciti de crastino“ ha az anyatermészet bő áldással önti tárházait, a jelenlét boldogságától elragadtatva, könnyen felejtí a mult keserveit, s nyugodt, gondatlan homlokkal nézi a jövődő fellegeit, — pazarolja bővséges javait, s a jövődőnél való gondoskodása pedig az Isteni gondviselésre, s a Tettes Nt. Vmegyének s a földes uraknak minden szükségbe tapasztalt kegyességére, minden napi szükségéin felül maradott élelembeli vagyonját többnyire itálra a férfí, öltözetre az asszony.

Ezen gondatlanság azonban az értelem boldogító világosságától távol helyheztetett neveltlenségnek természetes következése, a természettől még nem annyira távozott ember, kevés szükségeket érez, éltének szűk köre, a fellengző vágyódásokat is tsupán e kevés szükségeknek kipótlására szorítja, s addig tsupán addig uralkodik nála az ész, mert tsak addig ingerli azt a munkás indulat, ha a czél el érettetik, ki hág megszokott köréből, s de alszik az értelem szövétnekének pislogó világa. Ezen észképi (theoriai) rajzolás bizonyolja a nemzetek históriája. Sok gondos utazót bámulásra gerjesztett a Töröknek azon minden módot haladó gondatlansága, melyeknél fogva még a szomszédban öldöklő veszély viharja mellett is, merőn néző gondatlansággal ülve szivja pipáját, s bár a döghalál ezreket seper is le mellőle, ha egy jóltévő szélvész kitisztítja a levegőt, tulajdon oly tsinatlan renddel él, mint azelőtt, s naprul-napra gondatlanul halmozza, a majd ismét bé állandó pestis építő szereit. — Nagy része van ebben, az isteni gondviselés eránt, minden Religióba beszótt határtalan megnyugvának; hol az égő Láva folyam vagy a gátolhatatlan vizár ma falukat sept el, holnap a még füstölgő, vagy viz iszapos veszély mezőn ismét gunyhók épülnek, s tsak az értelem fáklájánál felvilágosított vallásos ember érzi azt, hogy a véghetetlen bölcsességű Isteni gondviselés nemcsak megkivánja, de parancsolja is az e czélra adott erőknak munkás használlását. A nevelés tehát, a műveltségnek alkalmas terjesztése, mint minden más jót, ugy az élelembeli szükségek felől való gondosságot is nevezetesen elő segéllené.

(Folytatjuk.)

Bethlen Gábor kardja és Kossuth kormányzói esküje.

Közli és ismerteti: dr. Kardos Samu.

1707 június 13-ika és 1849 április 19-ike két nevezetes dátum a magyar nemzet historiájában. Az első dátum jelöli azt a napot, melyen a *II. Rákóczi* Ferencz hívására az Ónodon egybegyült károk és rendek magának Rákóczinak előszóval előadott proposíciójára kimondották, „*hogy az ország romlására törő ausztriai ház uralmát megszüntnek nyilvánítják*“. A második dátum pedig jelenti azt a napot, mikor a magyar nemzet törvényesen egybegyült főrendei és képviselői a debreczeni ev. ref. kollégium imatermében báró *Perényi* Zsigmond, a főrendiház másodelnökének és *Almássy* Pál, a képviselőház elnökének előülése mellett vegyes ülést tartván, a képviselőház jegyzője: *Szacsavay* Imre felolvasta a *Kossuth* Lajos által szerkesztett és a képviselőház április 14-iki ülésében elfogadott függetlenségi nyilatkozatot, melynek meghallgatása után az egybegyült főrendek és képviselők azt elfogadván, a később (1849 október 24-én) vértanúságot szenvedett *Perényi* Zsigmond e szavakkal zárta be az ülést: „Miután a felolvasott szerkezetre (t. i. függetlenségi nyilatkozatra) senki észrevételt nem tett, kimondom tehát, hogy a magyar nemzet vegyes ülésében egybegyült főrendek és képviselők a felolvasott nyilatkozványt közakarattal elfogadták. Ennek következtében intézkedni fogok, hogy az kellő számú példányokban kinyomtatván,¹ az ország minden törvényhatóságai és lakosai között kiosztassék“.

Az 1849 április 19-iki vegyes ülésben a magyar nemzet törvényesen egybegyült főrendei és képviselői által egyhangu határozattal hozott függetlenségi nyilatkozat 4-ik, vagyis utolsó pontja így hangzik:

„4-ik pont: Az ország jövőendő kormányrendszerét minden részleteiben a nemzetgyűlés fogja megállapítani, addig pedig,

¹ A gyűjteményemben levő egykoru s eredeti példányra, mely Debreczen város nyomdájában lett kinyomtatva, tényleg rá is van vezetve, hogy a nemzet függetlenségi nyilatkozatát 4000 példányban Debreczen város közgyűlése rendelte a város költségén kinyomtatni s díjmentesen kiosztatni; ezen felül a kormány még külön 6000 példányban nyomatta ki a híres függetlenségi nyilatkozatot.

míg ez a fentebbi alapelvek nyomán megállapíttatnék, az országot egész kiterjedésében a nemzetgyűlés minden tagjainak egy ajku felkiáltásával s közmegegyezéssel kinevezett kormányzó elnök: Kossuth Lajos fogja a maga mellé veendő miniszterekkel, úgy saját magának, mint az általa nevezendő minisztereknek személyes felelősségük s számadási kötelezettségük mellett kormányozni¹.”

Kossuth Lajos, mint a magyar nemzet törvényesen egybegyűlt főrendei és képviselői által egyhangulag megválasztott kormányzó-elnök a Halász Boldizsár képviselő által fogalmazott¹ és a képviselőház 1849 május 4-iki ülésében elfogadott következő szövegű esküt tette le a képviselőház ugyanezen ülésében:

„Én Kossuth Lajos, a nemzet gyűlése által választott kormányzó elnök, az élő Istenre esküszöm, hogy a reám bízott hivatal kötelességeit személyes felelősségem mellett úgy fogom teljesíteni, hogy Magyarország *függetlensége, szabadsága s területi épsége megtartassék*, és a nemzet gyűlése által hozott törvényeknek és határozatoknak fogamat szereztessek. Isten engem úgy segéljen!”

Kossuth Lajost, röviddel az ország kormányzó elnökévé történt megválasztása után, báró Jósika Miklós és barátai kezdeményezésére az erdélyrészi főrendek és képviselők azzal tisztelték meg, hogy a díszkardot, melyet 1614-ben Bethlen Gábor, Erdély fejedelmévé történt megválasztásának megerősítéséül *I. Ahmed* szultántól kapott, Kossuthnak ajándékozták. E történelmi nevezetességű kard sorsát *Kossuth* Lajos maga jegyezte fel egy kis negyedrért ív papírszeletre, melyet szent ereklýe gyanánt őrzők gyűjteményben.

„Bethlen Gábor kardja, melyet Erdély Fejedelmévé választása megerősítésének jelvényeül *I. Ahmed* Szultán küldött számára 1614-ben.

E történelmi nevezetességű kardot 's a hozzá tartozó tört Erdély ajándékozta Kossuthnak ország kormányzóvá megválasztása alkalmából 1849-ben.

E karddal oldalán ment Kossuth a debreczeni református templomban tartott azon országos ülésbe, melyben kormányzói esküjét letette, 's abban Isten és a nemzet előtt megesküdött, hogy az Ország függetlenségének mind halálaig híve leszen.

Jegyzék. Kossuth a mint semmi mást, úgy e kardot sem vitte magával a számkivetésbe. Ki mentette meg az elkobzástól? nem tudatik. Valaki kivitte török országba azon szándokkal, hogy Kossuth kezéhez juttatja Kutáhyában; de csak Constantinápolig mehetett, ott a kardot ezer piaster fejében egy bankháznál azon utasítással tette zálogba, hogy a kard Kossuth tulajdona levén,

¹ A Halász Boldizsár által megfogalmazott s sajátkezűleg írott esküszöveg eredeti példánya a borsod-miskolci muzeum okiratgyűjteményében 28. szám alatt található fel; magam is onnan másoltam ki a kormányzó által letett eskü hiteles szövegét.

a hitelező, azt, kölcsön adott pénzének megtérítésével neki kezéhez szolgáltatassa. Kossuth kiváltotta a kétszeresen nevezetes történelmi ereklyét, de a válról függő ezüst láncz kardkötőnek, mely hozzá tartozott, nem birt nyomába jutni“.

Kossuth esküt tett Magyarország függetlenségére és szabadságára 1849 május 4-én és Kossuth eme esküjéhez hű maradt 44 évi száműzetés, hontalanság daczára mind halálig. I-ső Ferencz József is esküt tett 1867 junius 8-án, az élő Istenre, a boldogságos Szűz Máriára és az Istennek minden szenteire fogadván, hogy az Isten egyházait, Magyarország és társországai törvényhatóságait, egyházi és világi minden rendü lakosait jogaikban, kiváltságaikban, szabadságukban, szabadalmaikban, törvényeikben, régi jó és helybenhagyott szokásaikban megtartandja; Magyarország és Társországai jogait, *alkotmányát*, törvényes függetlenségét és területi épségét pedig fentartandja... Nem sokára elválík, hogy *I. Ferencz József* lesz-e és marad-e olyan hű letett esküjéhez, aminő egykori nagy ellenfele, Kossuth Lajos letett kormányzói esküjéhez vala?

Bethlen Gábor kardja melyet Eszék Fejedelmere váltságára megvásárolásánál jelvényekül 1. ~~Adám~~ ^{Armed} Szultán Kál-
vott számára 1614-ben.

E címsínelmi nevezetességű Kardot a hozzá tartozó
tőrt Eszék ajándékozta Kossuthnak ország Kormányzó-
vá megválasztása alkalmából 1849-ben.

E karddal odaadta neki Kossuth a Debreczeni reform-
templomban tartott azon országos ülésre, melyben
~~ma~~ Kormányzói esküjét letette, s abban Isten és
a Nemzet előtt megesküdött hogy az ország független
végéig mind haláláig hűve lesz.

Szeggik Kossuth ~~ma~~ mint semmi másot úgy a kardot sem vitte ma-
gával a száműzetésbe. Ki mentette meg az ellopásból?
nem tudatik. Valaki kivitte török országba azon szándé-
kal hogy Kossuth kezéhez juttassa Kulahyában; de csak con-
staninápolyi mehetett ott a kardot ezek mástok fejében
egy bankárnál azon utávitálal vette zálogba, hogy a kard
Kossuth tulajdona lévén, a hirtelen, azt kölcsön adott pénzénél
megváltása ~~valójában~~ megtérítése ~~valójában~~

megváltásával neki kezéhez szolgálja. Kossuth kiválotta
a kézzelrevesen nevezetes címsínelmi ereklyét, de a valódi
függő esküet láncz Kardköntőnek, mely hozzá tartozott
nem bír nyomába jutni —

Kossuth Lajos sajátkezü feljegyzése Bethlen Gábor kardjáról és az általa Debreczenben 1849 május 4-én
tartott kormányzói esküről. Az eredeti feljegyzés dr. Kardos Samu ereklye gyűjteményében található fel.

Ujfalvy Sándor Emlékiratai

1854 és 1855-ből.

Az erdélyi muzeum-egylet kéziratárában fekvő bekötött eredeti után közli és ismerteti **dr. Kardos Samu.**

Erdély, hazám történelme többnyire végnélküli változás, nyugalanság és szenvedéseknek volt alárendelve; nagyobb mértékben tán, mint bármely más országé. Bámulni lehet, hogy egyetlen magyar ember létezhet benne. Erdély multjának minden pontja új meg új szeme az országos izgalmak szomorú lánczolatának. A jólétnek látszó percz csak pihenő pont, de nem nyugalom helye volt. Vértetűkkel állanak azok a történet kinyomott és ki nem nyomtatott lapjain!... ahol vasönkény a fájdalom panasztát elnyomá a hazafi keble rejtekeibe . . . biztatásul, hogy ők is érzik bár a balsors nehéz karjait . . . hazát hagyhatnak mégis utódaiknak örökölni.

Egy sor évtized alatt szokatlan csend lön Erdélyben . . . Aludni látszott . . . Megiríglyé balsorsa a szünidőt. Jött az 1848-iki vészterhes év . . . viharzó vérözönnel vonult el különböző nemzetiségei fölött, mint még addig soha. Hirtelen, reménytelenül jött, — menykőcsapáshoz hasonlíthatni.

Nekünk, kiket már most elleneink — az ármány fegyverével győzedelmeskedő ellenek — szívesen neveznek Erdély utolsó magyarjainak: nekünk jutott a szomorú hivatás, hogy ölelő karjaink közt haldokolni lássuk a jó anyát, a drága szép hazát.

Balsorsunk sebére írt, a jövőre biztatást, nem nyújt a búskomor jelen; a borult láthatárról reménysugár nem mosolyog felénk.

Egyetlen birtokunk az emlékezet!

Pygmalion forró ölelései életre gerjeszték a szeretett köszöbor hideg követ: a hű emlékezet multunk szebb korára bírhat-e delejes erővel? s ha anyánkat a szép hazát kora sirjából nem támasztja is fel, de fentartja közöttünk szellemét, hogy a szüntelen változó formák közt, majd ha eljön egy új Chaosz kora, a teremtmény kéz korcsítás nélkül találja meg a régi szellemet.

Ezen szempontból most, midőn néhány évtized békéjét az 1848-iki év oly gyászos emlékü eredményü viharral szakítá félbe

s nemzetiségünk ércszobra felett a kérlelhetetlen halál öldöklő anygala a végórát felszámálta . . . most nagyon égető szüksége multunk emlékezetét az utókor számára fentartani.

Sorsosaim nagyobb részével magam is, kirabolt s elpusztított falusi lakomból kiszorítva, éltem megszokott rendszeréből kizaklatva, éltem alkonyán Kolozsvárra menekültem. Fiatalságom óta mindig fáradalmas és tevékeny életet folytatva, mostani tétlen napjaimmal sehogy sem leheték képes kibékülni. Telt egy nap a más után, de éltem felforgatott rendszerét az idegen elemek közt felépíteni nem tudva, csak vendégnek néztem magamat. S bár igyekeztem magamat viszonyaink borongó kódén tultenni, nem tudtam.

Tétlenségben folydogáló napjaim a visszaemlékezés s elmélkedésre sok szomorú órát hagytak. Születésem évétől... 1792... nagy idők, fontos események vonultak el a világ, s abban Erdély felett, melyeknek ha nem is tényezője, de gondolkodó tanúja valék. Gyakran szomorúan gondoltam: mennyi minden megy feledésbe, mi e napokat öröme vagy fájdalomra izgató: emlékezetet vagy reményt költvén fel keblünkben, melyek a történet közfolyamára hatással voltak és lesznek. A tények nyílt mozgalmi erősebb tollak által följegyzvék; de sehol sem látom a családi élet izgalmait s metamorphosisait. A külesemények beléltűntet is roppant reformoknak tették ki. Milyen volt családi életünk legközelebbi multja, s mily változásokon ment és megy át... e hiányt pótolni gyakran vágya volt lelkemnek. Főkép most, midőn a romlatlan keblű magyarnak százszorozott kegyelettel kell csüggenie multja emlékein.

Ily gondolatok közt lepett meg a „Heti Lap“ egyedüli erdélyi folyóiratunknak azon számaival, melyekben báró Naláczy Józsefnek emlékiratait közlé. Azon kegyelet, mellyel ez őszinte szavakat mindnyájan olvasók, amelyek kedvező körülmények közt csekély hatást gyakoroltak volna, szunnyadó irni akaratomat fölébreszté. Kedélyvilágom széplelkű nemtője, szeretett nőm, sejtve lelkem tartózkodását, új ösztönt hozta: s így történt, hogy szeretett nőm meleg óhajására fölhevém a tollat, hogy éltem rögös terén gyűjtött tapasztalataimat s a körültem felmerült eseményeket bejegyezzem.

Engedtem e nemes felszólításnak. Végig futék emlékeim borus és derüs fonalán. Visszapillantok hát még egyszer már is fátyolozott multamra. Hanyatló éveim, honom s nemzetem jelen búskomor helyzete, lehetetlenné tesz soraimban azon rendet és egybefüggést, mit fiatal éveimben kedvezőbb körülmények közt tán képesebb lehettem volna tenni. Jelen napjaim rendszere is rendetlen lévén, nem enged időt emlékem kellő rendezésére. Mégis úgy hiszem, hogy örömtelen éltem lehunytaival, ha kebel-s elvbarátaim lapozni fogják egykori igénytelen lapjait szerény emlékemnek: azon örömeiket és fájdalmakat, melyeket én éreztem,

s melyek közt irtam, vélem érezve — némi felvilágosításokat is találhatnak benne.¹

Eleim másfél század óta származtak ki Maros-Székről. Családom székely eredetű volt, bárha a hosszas künnlakás után a székelyföldön levő birtokomon kívül más összeköttetésem nem maradt származásom helyével. Egyik szép atyámnak Apafi Mihály fejedelem, bizonyos harcziás kitüntetésért nemességet adományozott.

Székely származásomat örömmel nyilváníthatom ugyan, amennyiben ez által őstörzsökös erdélyi magyarnak vallhatom magamat; de nem azon elfogultsággal, mint azt némelyek a székelység iránti tulságos előszeretetnél fogva veszik; a székely bir ugyan nagy erényekkel; de fájdalom! főkép a nyers tömeg nagy vétkekkel is.

Jellem fényoldalai: erőteljes életrevalóság, mezei gazdaság szeretete, takarékoság, a bajnak, nehézségnek számba nem ve-

¹ Mezőkövesdi Ujfalvy Sándor született 1792-ben; meghalt 1866 július 16-án Kolozsvárrt. Wesselényit — kinél 4 esztendővel idősebb volt — mint a hűséges bolygó a maga napját, úgy kísérte végig dicsőségben, küzdelmekben és szenvedésekben gazdag életén át. Ő volt Wesselényi minden vadász-kalandjának, szerelmi regényének bizalmasa, végrendeletének végrehajtója, árván maradt kis fiainak egyik gyámja és gondnoka, szóval élete minden öröme és bánatának leghűségesebb osztályosa. És ő volt az, ki Wesselényi gyermekkorát, ifjkorát és benne szerelmi regényeit, valamint férfikorát és benne hőstetteit három kötetre menő emlékirataiban megírta. Csak az a kár, hogy a II. kötetet közvetlenül halála előtt megsemmisítette. A másik kettőre is úgy intézkedett végrendeletében, hogy azok halála után 25 év múlva hozhatók csak nyilvánosságra. Ujfalvy Sándor az 1847—48-iki kolozsvári országgyűlésen mint királyi hivatalos vett részt. A szabadságharcz leverése után előbb ő is bujdosni volt kénytelen, majd az idők megenyhültével visszatért dobokamegyei birtokára, romladékra, ahol idejét vadászattal és emlékei egybegyűjtésével és megírásával töltte. Erdély valamennyi jelesebb fiával, nevezetesen Wesselényi Miklóssal, Jósika Miklóssal, Kemény Zsigmonddal, Bethlen Jánossal, Szász Károllyal, Weér Farkassal, Teleki Lászlóval, Teleki Domokossal, Bölöni Farkas Sándorral és Körösi Csoma Sándorral személyes ismeretségben, barátságban állott. Sőt ez utóbbinak, Körösi Csoma Sándornak tanuló és játszótársa volt. És mint ilyen emlékirataiban nagyon sok új és érdekes adatot jegyzett fel a világhírű utazó gyermek- és ifjkoráról. A pesti 1865-iki országgyűlésre mint erdélyi regalista szintén kapott meghívást, de betegsége miatt már nem mehetett fel. 1866 július 16-án, tehát 74 éves korában gyógyíthatlan betegsége miatt önkézzével vetett véget életének. Hült tetemeit július 18-án kísérte ki egész Kolozsvár népe a köztemetőbe. Ujfalvynak a magyarság түzében égő nemes jelleméről tanuskodik végrendelete is. Gyermektelen lévén, Szolnok-Doboka vármegyében fekvő Szakatura nevű 1370 holdas birtokát a kolozsvári nemzeti színházra iratta. De a Teleki grófi család, amely még a tizenennyolcadik század végén zálogosította el a birtokot, a színház ellen zálogváltóptert indított. A per csak mostanában ért véget eggyességgel. A Telekiek, tekintettel a színház nemzeti hivatására, ötvenegyezer koronában kiegyeztek. A kolozsvári nemzeti színháznak maradt Szakatura nevű birtokot pedig, miután házilág kezelni lehetetlen, parcellázni készülnek magyar családok között, akik szintén kulturmissziót fognak teljesíteni az egykor magyar, de ma már teljesen eloláhosodott vidéken.

vése; ősi szokásainak, szabadságának, törvényeinek bálványozása, bátorság és vaskitűrés — spárthai módon. Ezeket kívül a kiművelt székely képes minden szépre és jóra; tudományokra és művészetekre képeségében minden művelt nemzetekkel versenyezhet. Nehéz fejű ugyan, de találós, mint ritka nemzet. A közelebbi forradalom alatt ágyút, löport, gyutacsot ő maga gyártott mind maga, mind a többi erdélyi harczosok számára, a célnak megfelelőleg; holott gyárákról nem, csak rögtönzött műhelyekről rendelkezhetett.

De főkép a miveltségnek alanti fokán álló székely jellemében lehet találni szomorú árnyoldalakat is. Vad, kegyetlen, vérszomjazó, ha indulatait felzaklatod, sőt e nélkül is képes ravasz és bosszú lenni; a ragadomány ingere ellenállhatatlan csáberővel hat rá, feledve ilyenkor, mint vad Beduin, dicsőséget és kötelességeit.

A páratlan hadvezér Bem mindig dicsérve szólt a székely hősi bátorságról; de jellemét a harctéren csak szigorú fegyelem alatt dicsérheté.

Petőfi, ki különben tulzott eszményi ember volt, vágyai édenkertét a székelyföldön keresé, hová a polgárosulás bűnei még nem hatoltak el, s hol a magyar faj a lehető legromlatlanabb eredeti őstisztaságban él. Bámulat és kegyelettel csüggött ő a székely népen, mint példányán az igénytelen lélek nagyságnak és bibliai egyszerűségnek.

Petőfi a távolból véleményezhetett is így; mert ő a székelyt nem hon, „csakis a csatatéren látta Bem szigorú fenytéke alatt; útját zárva a ragadomány előtt; de képzelt földi édenében egyszer meghonosodva alighanem kívánczik vala vissza Petőfi is szülőtte helyére . . . az általa oly szépen megénekelt szabad alföldi síkságra; mert hon sok ferde felfogásai megmételtyezik e nép eredeti jóindulatát. Ha egykor communismusrai hajlamát s általa az irigység bizonyos nemével — pöntogunyásnak nevezett — osztály iránti gyűlöletét levetkező, akkor, de csakis akkor illendi őt Petőfi eszményi rajza.

Nagyatám tehetsős szülőktől származott s kétszeri szerencsés házasságai után egyike lett Küküllő megye vagyonosabb birtokosainak. Megyei dirigens főbíró volt hosszasan s megyéjében köztisztetben és szeretetben állott. Dicső-Szt.-Mártonban a megye levéltárában láttam arczképét egy levéltartószelekre nyitott tábláján, ülve hallgatja ki a panaszos feleket. Kortársaitól szép esze, igazságszeretete és nagy tekintélyéről hallottam őt említettetni, s arról, hogy hivatala tekintélyeért erején felül költve, megcsökkent vagyoni állásban halt el.

Második neje özvegy Palatkai Ferenczné Zsombori Borbára volt. Egybekelésüket megelőzőtt levelezéseik közül három darab kezeim között van s az akkori levelezési és társalgási modor jellemzéseért szóról-szóra ide iktatom:

Drága Asszonykám . . .
Ifjú Asszonyom!

A mit én eddig titokban tartottam, imé tovább nem tehetem; török-szakad, ki kell mondanom. Hanem drága asszonyom! a mit kimondani vonakodom, ha a menybéli ur Isten is úgy akarja, én az asszony kellemetes személyét magam udvarába, ide Szőkefalvára hoznám; hogyha az asszonynak ez terhére nem volna; s a mindenható kegyelmes akaratjából hitves társammá tenném. Feleljen már erre asszonyom; mert én többet nem írhatok. Ezt is csak magam tudhatom, hogy menyi précautiókkal tettem; mégis azt az egyet, hogy kegyes és örökös szivességibe ajánlott, maradtam . . .

elkötelezett kész szolgálja:

Ujfalvi Samu m. k.

Szeben 31 aug. 1759.

A kül borítékon:

Néhai tekintetes nemzeti Palatkai Ferencz úr elmaradt drága özvegyének, Tekintetes Nemzeti Zombori Borbára Asszonynak, különös jó asszonyomnak, az asszonynak, Ő kegyelmének . . .

Palatkára.

Nagy Anyámnak ezen megkérő levelére tett *válasza:*

Aug. 31-én datált, s hozzám bocsátani méltóztatott levelét az urnak 8-ik szeptember vettem; kedvesen és nagy örömmel: annyiival is inkább, minthogy tapasztalom belőle terhes dolgai között is szenvedhető egészségit az urnak, melyet Isten ő szent felsége erősítvén tartson meg továbbra is tiszta szivből kívánom. E mellett levelében tett és nekem jelentett hozzáam való szives indulatját egész alázatossággal köszönöm és kívánom, hogy az a mindenkoron szabadosan és hatalmasan uralkodó Ur Isten, a kiben én gyermekségem óta minden reménységemet helyeztetem, és a ki én velem sok keserves változásaim között is sokszor édes atyai kegyelmességét megismerte, adjon nekem erőt arra, hogy én az urnak teljes életben örömet nevelhessem; megtartván és nevelvén e mellett az urnak hozzám való szivességeit is: hogy szent rendelése szerint való egybekelés után végezhessek páros életünket ő felsége szent nevének dicsőségére, éltünk örömére, lelkünk örök idvességére. Ha méltóztatik az ur szebeni ujságokkal bővíteni, kedvesen veszem, a midőn pedig Isten ő szent felsége alkalmatosságot szolgáltat arra, hogy én az urnak kedves személyét szegény házamnál megtisztelhessem, tartom nyereségemnek:

addig is pedig magamot az urnak tapasztalt szívességébe ajánlván
vagyok . . . az urnak, jó uramnak

becsülettel való igaz szolgálja :

árva Zsombori Borbára m. k.

Palatka 9-ik szept. 1759.

Külső czíme :

Tekintetes nemzeti Ujfalvi Sámuel uramnak, az urnak
nekem bizodalmas kedves jó uramnak egész becsülettel.

Nagyszebenbe.

Nagy Atyámnak még egy levele :

Drága Asszonykám!

Ifjú Asszonyom!

Közelítvén az idő, melyben országunk gyűlése elbomlik, én is jó Istenem kegyelméből rég elhagyott házamhoz visszatérvén, óhajtott kötelességemet Palatkán akarom tenni, kedves személyét az asszonynak személyesen tisztelhetni. De míg ez lenne, minthogy már Istené a dicsőség, tudva levő dolgunk annyira ment, hogy csak az egybekelés volna hátra, mely szerint míg fennebb irt, személyes udvarlásomat tehetném, bátorodom az asszonynak jelenteni és egyszersmind ily kérésemet szívére kötni. Resolválja az Asszony magát, hogy midőn most közelebb teendő udvarlásomat teljesíteni kívánnám, melyet október első hetire irányzottam, ekkor nemcsak az egybe való esküvéshez, hanem egyben való kelésünk tökéletességihez is hadd legyen gratiam. Nem látom miért halasszuk a dolgot, sőt jobbnak tudom minden czeremonia nélkül, míg másoknak hire lenne, addig czélunkat vigyük egész tökéletességre.

Kedves ifju asszony! Az ország eddig, úgy most is nem egyébbel bibelődik, hanem minthogy a király a rendes adó felett kér százhatvanezer forintot, oly titulus alatt: hogy ezzel azt, a mivel a szegénység tartoznék a quartélyosnak, mintegy megváltaná az ország: úgy hogy ide hátra a paraszt a katonának ingyen semmit se adjon. Szüntelen keresik a fundust, a honnan kisülhetne az a rengeteg nagy summa; egyébb ujság nincsen, mellyel udvarolhatnék. Továbbá midőn szíves kérésre teendő kegyes válaszát várnám, kegyes és örökös szívességébe ajánlott maradtam . . . az asszonynak

elkötelezett kész szolgálja:

Ujfalvi Samu m. k.

Szeben 19-ik Szept. 1759.

(Folytatjuk.)

A sárospataki ev. ref. főiskola története 1531—1661-ig.

Irta: Szinyei Gerzson, a sárospataki főiskola nyug. tanára.

I. rész.

Az iskola alapítási éve és helye.

Sárospatakot a XV. században, 1436 óta a Palóczy-család birta, melynek utolsó sarja: Antal, válogatott zemplénmegyei hadával együtt a mohácsi csataterén 1526 augusztus 29-ikén esett el. (L. Istvánfy: *Historia regni Hungariae* Lib. VIII. ad annum 1526.) Az urát vesztett sárospataki várat, a hozzá tartozó uradalmakkal együtt, a vész helyéről szerencsésen megmenekedett Perényi Péter foglalta el, ki foglalásában előbb Zápolya János, majd 1527-ben I. Ferdinánd által is megerősítettett. E foglalásában némi ősi jogra is támaszkodhatott, mert Sárospatak, Zsigmond király adományából 1390—1425-ig Perényi birtok volt. (L. Szirmay: *Notitia hist.* 18—19. l.) A hatalmas főúr, prot. és kath. történetírók egyező tanúsága szerint, egyike lévén azoknak, akik a Luther tanaival legelőször megismerkedtek hazánkban (L. Szombathy J.: *Historia scholae seu collegii ref. Sárospatakiensis* p. 17.) különös gondjai közé sorolta, hogy nagy kiterjedésű birtokaiban mindenütt új egyházak és a reformáció szellemében iskolák is alapíttassanak. Hatalmi állásánál és országos tekintélyénél fogva, melyet a pártok tusái közt is ki tudott vívni magának, döntő sullyal folyt be a magyarországi reformáció sorsára. A sárospataki protestáns egyház és iskola is e hatalmas főúr pártfogásának köszöni lételetét. (L. Szombathy J. idézett műve 18—24 lapokat.)

Sokan vannak történetíróink közt, kik az ő új hitre térését s ezzel együtt a sárospataki egyház és iskola alapítását még a mohácsi vész előtti időre teszik (L. Szombathy J. idézett műve 53—55 lap.); de tévesen, mert hitelesen kimutatható, hogy Perényi Péter az 1527. év tavaszán sem volt még a reformáció

híve.¹ Ekkor történt nevezetesen az, hogy Szerémi, Perényi mellé, ennek kértére egy Verekéli Gáspár nevű udvari káplánt rendelt s még csak gyanúba sem vette hitehagyottságát, mit különben el nem mulasztott volna megtenni a buzgó kath. ember. (L. Szilády Áron: Régi Magyar költők tára IV. k. 284. l.) Hogy prot. egyház és iskola nem volt még akkor Sárospatakon, abból lehet egész bizonyossággal következtetni, hogy a ferenczrendi barátoknak a mohácsi vész után megmaradt házai 1527 május 12-én Sárospatakon tartották tartományi főnökválasztó gyűléseket. (L. Szilády Áron: Régi magyar költők tára V. k. 595—6. l.); talán épen abban a zárdában, melyből egy pár év múlva Kopácsy István és Sztáray Mihály kerültek ki. Mindent összevéve, a Perényi Péter áttérése legfeljebb az 1527-ik év végén, vagy 1528-ban mehetett végbe, miről már jó előre tudomást szerezhetvén a sárospataki zárdák lakói, megriadva szétoszlottak vagy az új hitre tértek. A ferenczrendiek sárospataki házában is azonnal felbomlott a rend és fegyelem s két kiváló tagja: Kopácsy István és Sztáray Mihály az új hit buzgó apostolaivá lettek. Mire Perényi Péter 1530-ban új birtokára megérkezett, az egyházat, legalább részben, reformálva találta. Az egyház alapítását mindjárt az 1531-ik évben követte az iskoláé is. (L. Szombathy J.: Historia scholae ref. Sárospatakiensis 57—60 l.)

Az új iskola abban a zárdában nyílt meg, mely a mai iskolai udvarhely keleti oldalán állott, melyet 1566 őszén, a tokaji vár ostromától jövő tatárok, az egész külvárossal együtt felégettek, majd Dobó Ferencz újra felépített. Ebből állott elő több rendbeli átalakítások után a Fazekas-sor, Trója és Huta néven ismeretes régi iskolai épület, mely 1858-ban az előljárásság intézkedéséből lerontatott. Hogy milyen rendű szerzetesek laktak abban előzőleg: arra nézve a történetírók nincsenek egyező véleményben. Szombathy János úgy vélekedik (L. Historia scholae 11—13. l.), hogy a ferenczrendi szerzetesek zárdájában nyílt meg az iskola. Tuxhoffer azt állítja, hogy az Ágoston-rendűek zárdája alakítottatott át iskolává és annak priorja volt az új iskola első tanárja. Végre Pázmány Péter azt írja, hogy „ahol az apácza-zárda volt, ott van most a kálvinisták iskolája“. Hogy e tárgyban az egymással ellenkező állításokkal szemben határozott véleményt alkothassunk: vegyük sorba a hitujítás előtti sárospataki zárdákat és keressük fel azoknak ma már föld alá temetett romjait. Sárospatakon a hitujítás előtt négy rendbeli zárda volt: a Szent-

¹ A Perényi-család ősrégi magyar nemesi család, mely mostani nevét akkor vette fel, midőn 1292-ben III. Endrétől kapott adományi birtokok között az Abaujban fekvő Perény községet is elnyerte. A Perényi-család ősi czímere: kék mezőben arany leveles koronán, arany karmu, fekete felfelé álló tollú sasszárny közt egy jobbra fordult hajfonatos emberfő, haránt előre lecsüngő szakállal. Sisakdísz: a paizs-alak. Takaró: kék-vörös.

Dr. K. S.

Annáról nevezett Klára szüzeké, a Sz.-Ágoston rendüeké, a boldogságos Szűzről nevezett ferenczrendüeké és a Sz.-Lélekről nevezett ferenczrendi apáczáké. A Klára szüzek zárdája a Fazekas-soron, a Szél-dombon volt, melyet 1566-ban a tatárok pusztítottak el. Romjai ma is láthatók és egyszerű alépítményei pinczékül szolgálnak. Hogy Szent-Ágoston rendü zárda is volt Sárospatakon, még pedig középiskolával, bizonyítja az, hogy abban tanult Kisvárdai János vezetése alatt 1449 körül, Szalkai László, a későbbi esztergomi érsek, kinek itt írott iskolai kézikönyvei az esztergomi főegyház könyvtárában őriztetnek. Ennek helyéül a biczei feljáró melletti korcsma jelölhető, melynek faragott kövekkel kirakott, de jelenleg elhanyagolt kútja és pinczehelyiségei egykori magasabb rendeltetésére emlékeztettek. A ferenczrendi férfi és nőzárdá helyére nézve határozottan eligazít bennünket egy 1503-ról szóló örökbevallás, melynek tartalmát Szombathy nem vette kellő figyelembe. Ez örökbevallás szerint Rozgonyi Dorottya, néhai Palóczy Imre özvegye Zemplén megyében fekvő csernahói egész birtokát, annak minden haszonvételével együtt a ferenczrendi apáczáknak adományozza, kik a kápolnástól általa építtetett sárospataki Sz.-Lélekről nevezett zárdában laktak, nyugoti oldalon átellenben a ferenczrendi férfi szerzetesek boldogságos Szűzről nevezett zárdájával. Ebből az adatból kétségen kívül kitetszik, hogy a két zárdá közel egymáshoz, még pedig a ferenczrendi férfi zárdá a keleti, a ferenczrendi apácza-zárdá a nyugoti oldalon állott. Ha a régi időkre valló alépítményeket, melyek ma is láthatók, figyelembe vesszük, a férfi zárdát nem lehet másuvá gondolni, mint a Kossuth-utczai bodrogi lejáró melletti tanári lakon, ahol vele átellenben nyugotra az apácza-zárdának kellett lenni. És így a fentebbi örökbevallás a Pázmány Péter állítását igazolja, aki, mint közel egykoru tanu különben is nagyobb hitelességet érdemel, mint minden későbbi írók, akik e tárgyról megemlékeztek. — E biztos adatokon nyugvó véleményünkben nem ingathat meg bennünket az a körülmény sem, hogy Kopácsy és Sztaray ferenczrendi szerzetesek voltak, mert hisz a Perényi áttérésének hírére mind a két zárdá feloszolván, az iskolát abban a zárdában nyithatták meg Kopácsyék, amelyet e czélra a legalkalmasabbnak találtak. A választás könnyü lehetett a Bodrog partján fekvő, minden későbbi terjeszkedést kizáró, szűk udvaru ferenczrendi férfi zárdá és a tágas, egyenes és nyílt téren helyezett apácza-zárdá közt.

(Folytatjnk.)

Máramaros vármegye ősi családai.

Irta: Petrovay György.

I. A Gyulafalvi törzs. — 1. A sugatagi Mikle-család.

A Máramarosban letelepedett s a XIV. század első felében ott élt husz ős egyike volt *Drágos*, róla azonban mit sem tudunk, de nem lehetetlen, hogy *egy személy azon Drágossal*, akinek és testvérének Drágnak részére birtokuknak Bedőházának¹ határát Egyed mester, királyi udvari ifjú az egri káptalan bizonyságának, Miklós kanonoknak jelenlétében 1336-ban, I. Károly király parancsára bejárta s azt mások birtokaitól, de különösen Técső város határától elkülönítette.² Feltevésünket hihetővé teszi az a körülmény, hogy Bedőház Drágosról utóbb nincs többé emlékezés, de csakhamar feltűnik a Máramaros³ vize mellett egy *Drágos fia Gyula*, aki az ottani kenézséget I. Károly királytól adományba kapta, amikor Bedőházát valószínűleg egészen átengedte Drágnak, akinek utódai ma is birják.

Dr. Mihályi János azon vélekedése, hogy ezen Bedőház Drágos lett volna Moldvaország alapítója és első vajdája,⁴ semmivel sem bizonyítható. Bedőn kívül, amit pedig Drággal közösen birt, egyéb birtoka nem volt, ott pedig a bár termékeny, de szűk határban nem sok nép fért el s így Bedőház Drágos nem lehetett olyan hatalmas ember, hogy Moldvaország megalapítására gondolatott volna.

Drágos fia Gyula tehát megkapván a máravizi kenézséget, bár személyére nézve nemesnek — helyesebben csak szabad embernek — tekintetett, nem volt tulajdonosa az adományba kapott területnek, hanem kötelessége volt ott új falvakat telepíteni, azokat idegenekkel benépesíteni s az oda szállók jövedelmének ötvenedét beszedni, aminek egyik felét Husztvárához kellett beszolgáltatnia, a másik felét magának tartván meg fáradtsága jutalmául; azonkívül köteles volt bizonyos számú lándzsást állítani Husztvárába, annak oltalmára s akkor, amikor a főispán elrendelte, vezérlete alatt hadba is szállani.

¹ Bedőháza ma Bedőnek neveztetik, a Tisza mellett fekszik.

² Máramarosi Diplomák a XIV. és XV. századból, 13. lap.

³ A Máramaros folyó ma rövidítve Mára vízének neveztetik.

⁴ Máramarosi Diplomák a XIV. és XV. századból, 15. lap.

A máravizi kenézség a Mára és mellékpataki forrásáig, a hegyek vízválasztó vonaláig szélesen terül el 48,696 hold terjedelemben, melyből Gyulafalvára 9532, Akna-Sugatagra 912, Hotinkára 880, Falu-Sugatagra 6654, Hernécsre 1755, Deszére 3255, Brébre 6079 és Krácsfalvára 19,629 hold esik. Nyugatról határos Szatmár vármegyével és Erdélyországgal, keletről Búdfalva, Szerfalva, Kalinfalva, Somosfalva és Fejérfalvával, északról pedig Bárdfalvával, Szigetváros határával és Szaploneczával.

Nyíres falu már meg volt szállva, Bárdfalvával volt határos, régen elpusztult, de a falu helye ma is felismerhető a gyulafalvi határban. *Gyula* sietett is mindjárt Nyíres mellé egy új falut telepíteni, elnevezvén azt a maga nevééről Gyulafalvának, oda épített magának lakóházat, utódai is onnét vették fel a nevüket. Utóbb aztán megalakult Szlatinafalva,¹ Kopácsfalva,² Hernécs háza, Deszeháza és Hódpatákkal,³ végre Doroszlófalva⁴ és Krácsfalva lettek benépesítve. Szlatinát az ott levő sóskútról,⁵ Hódpatákkal az ottani patakban nagyszámban tanyázó hódokról, Kopácsfalvát, Deszeházát, Hernécsházát, Krácsfalvát és Doroszlófalvát az első, ott megtelepülő nevééről nevezték el, Sugatagnál pedig valami suhogó örvénynek, vagy kövekbe ütköző zajongó vizesésnek kellett lenni a Mára vizében.

Az oláhok, úgy a Máramarosban, valamint az ország más vármegyéiben lakók is, nem voltak a vármegyei tisztviselőknek alárendelve, hanem a saját magok által választott vajdák alatt állottak, ezek intézték el egymás közötti pereiket és a mások által ellenök indítottakat is; a királynak járó adókat, az ötvened felét is a vajdák szedették be a kenézekkel. Máramarosban az Anjouházi királyok uralkodásának végéig állott fenn a vajdai intézmény, Balk és Drág mester (a híres Drághífy-család őse) Szász moldvai vajda fiai voltak az utolsók, akik egyttal a huszti főkapitányságot és a vármegyei főispáni tiszte is viselvén, hosszú hivataloskodásuk ideje alatt könnyen hozzászoktatták a szegényebb sorsu oláhokat, hogy pereiket a vármegye törvényszéke elibe vigyék, a gazdagabbak pedig akkor már magyar nemesek voltak, sőt részben, amint majd látni fogjuk, a szabad urak közé is felemelkedtek, a vajdai intézmény tehát feleslegessé vált. Találkozunk ugyan még Hunyadi János országkormányzó és fia Mátyás király alatt is egy-két vajda nevével, de ezek már csak királyi uradalmi tisztek voltak.

¹ Szlatinafalva ma Akna-Sugatagnak neveztetik, határát a királyi kincstár kisajátította a birtokosaitól, ott sóbányát nyitott s megkülönböztetésül a régebbi szlatinai sóbányától a szomszédos Sugatag faluról Akna-Sugatagnak nevezte el.

² Kopácsfalva régen elpusztult.

³ Hódpatákkal ma Brébrenek neveztetik, híres fürdője van.

⁴ Doroszlófalva ma már szintén nem létezik.

⁵ A sóskútát oláhu Szlatyinának mondják.

Tudjuk Magyarország történetéből, hogy a magyar Havaselő, vagyis a mai Oláhország vajdái felhasználva a IV. László király utolsó éveiben, a III. Endre király egész uralkodása alatt és az I. Károly király hatalmának megszilárdulásáig hazánkban dúló belháborúk zavargásait, magukat a magyar korona felsőbbsege alól kivonták s a szokott adókat megtagadták, Bazaráb vajda pedig még a szörényi bánságot is elhódította. Károly király visszafoglalta ugyan 1330 őszén Szörényvárat, de utóbb nagy vereséget szenvedett, midőn azonban újabb hadakat gyűjtött s egy másik hadjáratra készült, Bazaráb vajda meghódolt, nagy hadikárpótlást fizetett s rokonát *Mikula fia Bogdán* vajdát és ennek testvérét, Júgát, a két fiával, Jánossal és Istvánna, sok más előkelő főemberrel és számos néppel kezesül adta a királynak, aki aztán őket 1335-ben Máramarosban és Bereg vármegyében telepítette le. Azért mondja I. Lajos király egy 1365. évi levelében,¹ hogy Bogdán vajda hűtlenül, mint lázadó titkon távozott Moldvaországba, mert mint kezesnek nem volt szabad elhagyni az országot. Dr. Mihályi János kétségbe vonja,² hogy az ismert máramarosi Bogdán vajda egy személy volna az I. Károly király által Magyarországba áttelepített (dr. Mihályi szerint csak áttelepíteni megkísérelt) Mikula fia Bogdán vajdával. Igaz ugyan, hogy az 1335. évi oklevél³ nem mondja meg, hová települt Bogdán vajda, de az oklevél nem is evégből lett kiállítva, azonban más, még hozzá ilyen előkelő Bogdán vajdát senki sem ismer; hogy pedig az áttelepítés nemcsak kísérlet maradt, hanem tényleg végre is hajtattott, az teljesen világos az oklevél ezen szavaiból: *curius translatio per plura tempora duravit*, vagyis *akinek áthelyezése sok ideig tartott*. Ami pedig a Duna és az Olt közötti mezőség termékenysége és a máramarosi terméketlen havasi vidékek közötti különbséget illeti, az a kezesek letelepítésénél nem jöhetett tekintetbe; de meg a máramarosi havasok nem is terméketlenek, hanem legelőben és szénában gazdagok, tehát éppen abban, amire a pásztorkodó népnek legnagyobb szüksége van. Az áttelepítés miként való keresztülvitele iránti tárgyalás azért folytattatott Jám és Borza-Szt.-György tájékán, mert azt csak ott a magyar határhoz közel lehetett megállapítani, nem pedig azért, mintha a kezeseket oda, Krassó vármegyébe akarták volna telepíteni, ahonnan bármikor nagykönnyen visszaszökhettek volna a havaseli földre. Majd mindjárt meg fogjuk látni, hogy nagyrészők még Máramarostól is el birt távozni.

(Folytatjuk.)

¹ Máramarosi Diplomák a XIV. és XV. században, 56. lap.

² Ugyanott, 13. lap.

³ Anjoukori okmánytár III. k., 201. lap.

HUNYADI JÁNOS.

Született 1390-ben, Magyarország kormányzójává választott
1446 június 5-én, meghalt 1456 augusztus 11-én.

ADATTÁR.

Hunyadi János és V. László adománylevele.

Közli: dr. Magasházy Béla.

Magyar fordítással ellátta: dr. apsai Mihály János.

1449 július 28-án, Csaba. Hunyadi János országhormányzója új adománylevele borsóhalmi Bartalius Imre Philistaeus részére Borsóhalma, Miháltelke birtokokról, valamint Nedug-egyház, Fíged-egyház és Lantha-pusztákról. Ugganezen új adományról szóló levelet V. László király átírja és kiadja Pozsonban 1453. évi szeptember 15-én.¹

Ladislauſ Dei gratia Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie etc.: Rex, Austrie et Stirie Dux, nec non Marchio Moravie etc.: Memorie commendamus, tenore presentium ſignificantes, quibus expedit Uniuerſis: Quod fidelis Noster Emericus Bartalius Philisteus, Capitaneus de Borsohalma, in ſua, ac Johannis, et Jacobi filiorum, nec non Stephani, Johannis, ac Petri fratrum ſuorum personis exhibuit, et preſentavit Nobis quasdam Litteras privilegiales Spectabilis, et Magnifici Johannis de Hunyad, pridem Regni Noſtri Hungarie Gubernatoris, nunc vero perpetui Comitis Biſtriciensis, petens Nos humili precum instantia, ut Nos eaſdem Literas de verbo ad verbum ſine diminutione, et Augmento aliquali in Tranſumpto Literarum Noſtrarum eiſdem dare dignaremur, ipſorum Juris ad Cautelam; quarum tenor talis eſt: Nos Johannes de Hunyad Regni Hungarie Gubernator, memorie commendamus tenore presentium ſignificantes, quibus expedit Uniuerſis: Quod Nos tum ad ſupplicationis instantiam Emerici Bartalius Philistei de Borsohalma, per eum Nobis propterea porrecte, tumque conſideratis fidelitatibus, et fidelium ſervitiorum eiſdem per eum ſacre Regni Hungarie Corone, et ex parte Nobis ſub Locorum, et temporum varietate exhibitis, et impenſis, poſſeſſiones: Borsohalma predicta ac Mihaltelke vocatas, nec non predia Nedugeghaz, Fígedeghaz, et Lantha appellata, in Comi-

¹ Az eredeti adománylevél Borsod vármegye levéltárában őriztetik.

tatu Hevesiensi existentes, in quarum pacifico Dominio progenitores suos a dudum perstitisse, seque et fratres suos infrascriptos persistere asserit etiam de presenti, simul cum cunctis eorundem Vtilitatibus, et pertinentys quiblibet, terris scilicet arabilibus, cultis, et incultis, Agris, pratis, pascuis, Sylvis, Nemoribus, Montibus, Vallibus, vineis, Vinearumque promontorys, Aquis, fluviis, piscinis, piscaturis, Aquarumque decursibus, Molendinis, et Molendinorum Locis, et generaliter quarumlibet Vtilitatum, et Pertinentiarum earundem Integritatibus, quovis Nominis vocabulo vocitatis, sub suis veris Metis, et antiquis, premissis sic stantibus, prefato Emerico Bartalius, et per cum Stephano, Johanni, et Petro fratribus, nec non Johanni, et Jacobo filys suis, ipsorumque Heredibus Universis nove Donationis titulo, sub illis tamen Conditionibus, modis, et Servitys, quibus ceteri Nobiles Philistei hujus modi Nobilitates temporibus Divorum Regum Hungarie tenere, et conservare consueverunt, dedimus, donavimus, et contulimus; ymo damus, donamus, et conferimus Jure perpetuo, et irrevocabiliter possidendum, tenendum pariter et habendum salvo Jure alieno. Harum Nostrarum, quibus Sigillum Nostrium, quo vti Gubernator est appensum, vigore et testimonio Literarum mediante. Datum in Villa Chaba, quarto die festi Beati Jacobi Apotoli, Anno Domini Millesimo Quadringentesimo, quadragesimo Nono. Nos itaque humilimis supplicationibus prefati Emerici, et fratrum suorum, justam fore agnoscend. pretactas Literas privilegiales de verbo ad verbum sine diminutione, et augmento aliquali, mediantibus Literis Nostris privilegialibus inseri facien. ipsorum Jurium ad Cautelam duximus conceden. et salvo Jure alieno. Datum Pozsony Sabbato proximo post festum Exaltationis Sancte Crucis, Anno Domini Millesimo Quadringentesimo, Quinquagesimo Tertio, Regni autem Nostri Anno quartodecimo. (Függő pecsétnek nyoma.)

*

László, Isten kegyelméből Magyarország, Csehország, Dalmát-, Horvátország stb. királya, Ausztria és Stiria hercege, valamint Morvaország ögrófja stb. Adjuk emlékezetül és tudatjuk ezeknek rendén mindenkivel, kiket illet, hogy hívünk Bartalius Imre Philistaeus¹ borsóhalmi kapitány saját, valamint fiai János és Jakab, testvérei István, János és Péter személyében felmutatta előttünk tekintetes és nagyságos Hunyadi János, előbb Magyarországunk kormányzója, most pedig besztercei örökös grófnak

¹ Philistaeusok semita eredetű ókorbeli nép, mely a Földközi tenger keleti partján Judaea szomszédságában Gaza, Askalon és más népes városokban lakott s a zsidókkal, különösen Dávid király idejében 70 éven át háboruskodott. Dávid párviadala Góliáth philistaeus óriással általánosan ismeretes. — Törvényeink 1715:34. t.-cz. 1741:63. t.-cz., 1751:25. t.-cz. stb. a philistaeusok alatt a jászokat értik. (M. J.)

egy kiváltság-levelét, alázatos esedezéssel kérve minket, hogy mi ezen levelet szóról-szóra bármely kihagyás és hozzátétel nélkül a mi levelünkbe átírva részökre jogaik biztosításául kiadni méltóztatnánk; ezen levélnek tartalma következő:

Mi Hunyadi János Magyarország kormányzója, adjuk emlékeztül, tudatva ezeknek rendén mindenkivel, akiket illet, hogy mi úgy borsóhalmi Philistaeus Bartalius Imrének e tárgyban elénkbe terjesztett esedező kérésére, valamint tekintettel az ő hűségére és hű szolgálataira, melyeket Magyarország szent koronája iránt és mi irányunkban különböző időkben és helyeken tanusított és teljesített, a Heves vármegyében fekvő és már említett Borsóhalma, valamint Mihaltelke² nevű birtokokat; továbbá Nedugegyház, Figedegyház és Lanthá nevű pusztákat, melyekről állítja, hogy azokat már ősei régóta békésen birták, és ő, valamint alább irt testvérei jelenleg is birják, minden hasznaival és tartozékaival, tudniillik: művelés alatt és parlagon álló szántóföldjeivel, rétjeivel, legelőivel, erdőivel, ligetjeivel, hegyeivel völgyeivel, szőlőivel és szőlő hegyeivel, vizeivel, folyóival, halastavaival és halászó helyeivel, malmaival és malomhelyeivel és egyáltalán mindennemű és bármely néven nevezett hasznainak és tartozékinak egészével, régi és valódi mesgyéi között, ha a felhozottak állanak, nevezett Bartalius Imrének és általa testvéreinek István, János és Péternek, továbbá fiainak János és Jakabnak, valamennyi örököseinek új adomány czimén, de oly feltételek, módok és szolgálmányok mellett, minőkkel más nemes Philistaeusok Magyarország boldogemlékü királyai idejétől ilyen mű nemesi javakat birni és fentartani szoktak, adtuk, adományozzuk és reájuk átruházzuk, valósággal adjuk, adományozzuk és átruházzuk reájuk, hogy azokat, mint sajátjaikat örökjoggal és visszavonhatlanul birják és használják, mások jogai érintetlen hagyásával. Minek erősségéül és bizonyságául szolgáljon ezen levelünk, mely kormányzói függő pecsétünkkel van ellátva. Kelt Chaba helységben szent Jakab apostol ünnepétől számított negyedik napon, az Urnak egyezernégyszáznegyvenkilencedik évében.

Mi tehát a megnevezett Imre és testvérei alázatos kérését jogosnak találva, az érintett kiváltság-levelét szórul-szóra, bárminek kihagyása vagy hozzátétele nélkül saját kiváltság-levelünkbe átvettük és az ő jogaik biztosításául részükre kiadtuk, mások jogai érintetlen hagyásával. Kelt Pozsonyban Szent kereszt felmagasztaltatása ünnepét közvetlenül követő szombaton, az Urnak ezernégyszázötvenharmadik, uralkodásunknak pedig tizennegyedik évében.

² Jász-Mihálytelek község Jásznagykun-Szolnok vármegyében.

Báró Jósika Miklós kiadatlan levelei.

Közli és ismerteti: **dr. Kardos Samu.**

A kicsiny Erdély nemcsak nagy és hatalmas fejedelmeket, de kiváló tudósokat, írókat, szónokokat és államférfiakat is adott a magyar nemzetnek, mert a két hazának magyarsága minden időkben egy nemzetnek a magyarsága volt.

De II. Rákóczi Ferencz bukása és elbujdosása után száz esztendőnél hosszabb időre terjedő hanyatlás állt be a nemzeti élet minden vonalán. Ugy látszott, mintha a Thökölyek, a Bocskayak, Bethlenek és Rákócziaknak nemcsak serege, de szelleme is kihalt volna. Pedig nem halt ki, csak hosszú, dermesztő álmot vett rajta erőt. De az álomból a nemzet épen akkor ébredt fel, mikor kicsinylői és ellenei már halottnak vélték. Az ébredés korszaka egybeesik a nagy írók és nyelvújítók, a nagy szónokok és államférfiak fellépésével.

Minden művelt nemzetnél erős a hatása és befolyása az íróknak, költőknek és szónokoknak a közélet egész menetére és fejlődésére; de sehöl oly benső okozati összefüggés nem látható és tapasztalható, mint aminő a XIX. század első felében az írók és költők, a szónokok és államférfiak működése között volt. A nyelvújítás nagy mestereit, Bacsányit, Kazinczyt és Révait nem is említve, csak azokra az írókra és költőkre utalok, akik a hon-szerelem tüzetől áthevített lelkekkel és fenséges műveikkel bevilágították az utat és előkészítették a talajt a nagy Széchenyi és Wesselényi fellépésére és működésére.

Csokonai Vitéz Mihály, Berzsenyi Dániel, Kisfaludy Sándor, Kisfaludy Károly, Kölcsey Ferencz és Vörösmarty Mihály nélkül csak pusztában hangzó szó lett volna Erdélyben a *Wesselényi* és Magyarországbán a *Széchenyi* szava. De Széchenyi és Wesselényi fellépését viszont az ő nyomukban támadt írók és költők tették oly áldásossá és hatásossá a nemzetre nézve. Arany, Tompa és Petőfi a szélesebb értelemben vett Magyarországon Jósika Mik-

Bárá JÓSIKA MIKLÓS.

Született Tordán 1794 április 28-án, meghalt Drezdában
1865 február 27-én, hazahozott hamvait ünnepélyesen
eltemették Kolozsvárt, 1895 márczius hó végén.

lós, Kemény Zsigmond és Teleki Domokos pedig Erdélyben voltak azok, kik azt a tüzet, mit Széchenyi és Wesselényi a két hazában gyújtottak, a maguk lánglelkével ápolták, szívök vérével nagyra növelték.

Jósika Miklóst a költőt és regényíró-t már nagyon sokan méltatták, de Jósika Miklóst a szónokot és államférfiut még jóformán senki sem. Regényei, novellái többszörös kiadást értek, de az erdélyi országgyűlésen tartott beszédei, Wesselényi Miklóssal, Teleki Lászlóval, Kossuth Lajossal és Fejérváry Miklóssal váltott politikai levelei teljesen ismeretlenek. Én lehetőleg összegyűjtöttem Jósikának politikai leveleit, számszerint mintegy 250 darabot. És ezek közül első sorban azokat kívánom közölni, melyeket 1850—1862-ig barátjához *Fejérváry Miklóshoz* intézett és melyek eredetben a magyar tudományos akadémia levéltárában vannak meg.

Mielőtt azonban e levelek közlését megkezdeném, kötelességemnek tartom úgy *Jósika* Miklós, mint a *Fejérváry* Miklós életét és pályafutását néhány rövid sorban ösmertetni és pedig azzal a megjegyzéssel, hogy a *Fejérváry Miklóshoz* vonatkozó adatokat annak leányától *Fejérváry Celestine* urnő ömértóságától kaptam.

Branyicskai báró *Jósika* Miklós született Tordán, 1797 április 28-án. A jogtudományokat elvégezván, katonának állott a savoyai dragonyosok közé s mint ilyen 1812-ben Galicziában tanyázott, 1813-ban és 1814-ben pedig részt vett az olaszországi hadjáratban; 1814-ben a Mincio melletti ütközetben jelen levén, február 8-án a csatatéren nevezték ki főhadnaggyá, márczius 14-én pedig kapitánnyá, a Colloredo gyalogezredbe. 1815-ben a franciaországi hadseregben volt; 1818-ban már kilépven a katonaságból, megházasodott. Ezután jó ideig visszavonulva, egészen családi életének, tanulmányainak és álmodozásnak élt. Már ekkor nem közönséges műveltségére többi nevelői között kiváló befolyással volt *Dubignon*, francia ezredes, ki azelőtt Kleber alatt Egyiptomban szolgált. Közéletbeli első szereplése a Estei Ferdinánd által erőszakkal szétesztatott 1834-i erdélyi országgyűlésen kezdődik, midőn mint a tulnyomó többségben levő szabadelvű párt szerény, de tisztelt nevű tagja, a megtámadott nyilvánosság védelmére emelt szót. Következő évben két füzet, részint bölcséleti, részint politikai tanulmányt bocsájtott közre „*Írány*” és „*Vázolatok*”

czim alatt, melyek tiszta fő és alapos gondolkodás bizonyítványai voltak ugyan, de általános figyelmet nem gerjesztettek. A közelet letorkoltatása után Erdélyben nem látván cselekvési kört, 1836-ban Pestre költözött, de a nyarakat Zsibóhoz közel fekvő regényes tájéku külső szolnokmegyei jószágán, Szurdokon töltötte, a természet kebelén keresve ösztönt és levegőt regényírói munkássága számára. Semmi sem volt meglepőbb, mint a csaknem ismeretlen nevű írónak „Abafi“-val, az akkori viszonyok közt minden tekintetben feltűnő két kötetes regénnyel való föllépése, melyről szóló bírálatát *Szontágh* Gusztáv, a Toldi által szerkesztett „Figyelmező“ czimű tekintélyes bírálati közlöny munkatársa, így kezdte: „Uraim! Le a kalapokkal!“ S csakugyan: az ifju író ragyogó, meleg tolla rövid időn rohammal vette be az egész magyar olvasó közönség szívét; neve lett a jelszó a szépirodalomban s egymásután következő kedves műveinek hatása még folyvást viszhangzik. A Tudós-társaság, majd a Kisfaludy-társaság tagjává s 1841-ben ez utóbbi egyesület igazgatójává, majd meg elnökévé választotta. Ezentul élete kizárólag a műzsáknak volt szentelve; naponkint egy ívet mondott tollba titoknokának s nemcsak legjelesebb, de legtermékenyebb regényírónkká is lett. 1847-ben nejétől *Kállay Erzsébettől* elválva, új házasságra lépett a szellemdus báró *Podmaniczky Juliával*, ismert írónk, Podmaniczky Frigyes nővérével, ki azóta irodalmunkban is több beszélyéről s jeles illemtani és divattudósítási cziklékéről ismeretes. Az új pár a mézesheteket s az 1847-ik év szebb részét Wesselényi Miklós bájos vidékü zsbói kastélyában töltötte, melynek nagynevű birtokosához Jósikát közösen ápolt érdekek és a szeretet baráti kötelékei csatolták. 1848-ban mint felsőházi-tag a honvédelmi bizottmány tagjai közt foglalt helyet, s a független magyar kormányt különböző minőségben Debreczenbe, Szegedre és Aradra is követte s 1849-ben a kegyelmi törvényszék elnöke lett. A forradalom buktaival külföldre menekült s Párisban és Londonban is megfordulván, Brüsszelben telepedett le nejével együtt, ki irodalmi foglalkozásaiban több tekintetben segítségére szolgált s férje számos művét ültette át az idegen irodalmakba. 16 évi száműzetés után ő is mint annyi sok más kiváló és jeles fia a hazának hontalanul halt meg idegenben 1865 február 27-én Drezdában. Neje báró Podmaniczky Julia férjét annyira imádta, emlékét annyira tisztelte, hogy ott ma-

radt Drezdában. 28 évig viselte a bánatos özvegység tisztos fátýolát és minden szabad idejét férje emlékének szentelte. Hú volt hozzája még a siron tul is s mikor 1893 január 10-én 71 éves korában meghalt, az volt egyedüli vágyódása, hogy imádott férjével egy sirban pihenessen. E csodás hűség és ragaszkodás arra indította aztán a költő és író unokáját, báró *Jósika Irént* és annak fennkölt gondolkozásu férjét, báró *Jósika Samut*, hogy Jósika Miklós és neje Podmaniczky Julia hamvait saját költségeiken a messze idegenből hazahozatták és a kolozsvári temetőben két országnak igaz könnyei és részvéte mellett közös sirba temették. 44 évi távollét után így kerültek vissza a halhatatlan költő hamvai az általa oly hön szeretett hazai földbe.

Fejérváry Miklós 1811 május 27-én született Pesten, a Kománfalvi előnevet viselő családból, amely hagyomány szerint Mátyás királytól nyerte nemességét; hiteles adatokkal a család leszármazásáról azonban csakis 1570-től fogva birunk, amikor a nyitra megyei Kománfalva már birtokában volt a Fejérváry családnak. Később Fejér, Csanád és Pest megyékben telepedtek meg.

Fejérváry Miklós anyja, *Dvornikovich Mária*, fia születésekor elhalálozván az első napokban ennek barátnéja, fiának keresztanyja, Teleki Johanna grófnő, gróf Teleki László édesanyja vette gondozása alá; később pedig nagyatyja Dvornikovich Miklós septemvir és al-országbíró házában nevedett, Liptó-, Zemplén vármegyében és a hont megyei Lontón tizenöt éves koráig, Ezután tanulmányait Pozsonyban és Pesten végezte, hol atyja mint országgyűlési követ és pest megyei főjegyző volt hivatalban, 1829-ben bekövetkezett haláláig. Fejérváry Miklós ekkor ismét Lontóra visszatérván, az 1845. évig tevékeny részt vett Hont vármegyében, úgy a politikai, mint társadalmi életben. Az 1833—34-ki országgyűlésre vármegyéje követül küldötte. 1845-ben nőül vette Horgosi *Kárász Karolínát*; ekkor Vácra költözött és így kilépván a megyei politikai élet kötelekéből a 48-as eseményekben cselekvő rész neki nem jutott. Annál inkább szenvedő része, nem csak hazafias érzelmeiben, de magán életében is, minthogy a szabadságharcra következő kolera elragadta családja több hön szeretett tagját. Ezek felett érzett fájdalom érlelte meg benne a kivándorlás gondolatát, amely ugyan már kora ifjúságában is foglalkoztatta. 1851 tavaszán örökre búcsút

vett a hazától, családjával ideiglenesen Bruxelben töltve egy évet. Ott az emigratio számos tagjával érintkezett, főkép báró Jósika Miklóshoz meleg barátság köteléke fűzte. 1852-ben Angliába, onnét május hóban New-Yorkba hajózott, hol családját hátra hagyván Perczel Miklóssal nagyobb körutra indult az Egyesült Államokban, honkeresésre. Mindketten Jowa államban, a Mississippi folyó partján fekvő Davenport várost választották, hová Fejérváry Miklós 1853 tavaszán családját is elvitte, gyermekeinek állandó lakhelyet és boldog jövőt vélvén biztosítani. Tíz évvel később elhalt széptehetségü, egyetlen fia 16 éves korában. Ezen csapás évekre lesújtotta érzékeny lelkét, csakis családi és honpolgári kötelességei példás teljesítése foglalkoztatta hátra lévő éveiben. Csendes kertben rejtett otthonát csakis a 70-es évek elején neje és leánya társaságában tett érdekes utazások alkalmával hagyta el. Jótékonyásban és közérdekek előmozdításában telt el tevékeny élete. Meghalt 85 éves korában 1895 szeptember 19-én.¹

Jósika Miklós — Fejérváry Miklósnak.

I. levél.

Brüssel, aug. 1. — 1852.

Kedves Barátom!

Ezuttal sem Timáry sem én nem kaptunk levelet tőled s úgy fejtjük meg magunknak a dolgot, hogy e hold 15-én irván leveledet, még itt nem lehet, vagy útban vagy állandó lakást keresni. Illy körülmények közt patientia baráttáncz! Utóbbi levelem óta rachiticus Európánkban sok, vagy kevés történt, —

¹ Fejérváry Miklós honába való visszatérte után Jósika Miklósnak hozzá intézett másfél száz darabra menő leveleit Arany Jánosnak a Magyar Tudományos Akadémia főtítkárának adta át az Akadémia levéltárában való gondozás és megőrzés végett. Jósika, mint az itt egymásután közlendő leveleiből is látni fogjuk, az engesztelhetetlenek közé tartozott; és bár őt olyan speciális eskü vagy fogadalom — aminőt Kossuth az ország kormányzójává történt megválasztásakor 1849 április havában Debreczenben tett vala — nem kötötte, mégis irtózott még gondolatától is annak, hogy ő a honvédelmi bizottmánynak egykoron tagja és a kegyelmi törvényszéknek elnöke hűségi esküt tegyen annak az osztrák császárnak, akinek nevében, akaratából és hatalmából 1849 október 6-án Aradon és Pesten azokat a gyalázatos kegyetlenségeket, azokat a gyalázatos kivégzéseket követte el a tobzódó reakció, aminőhöz hasonlókat hiába keresnénk a legsötétebb középkor Annalesében. Jósika leveleinek nagy része telve is van nemcsak engesztelhetetlenséggel, de elkeseredéssel és gyűlölettel eme sötét korszak rendszere és uralkodója ellen s éppen azért e helyütt e levelek közül nem valamennyit, hanem mindössze csak 50-et lehet és szabad közzétenni.

mikép veszi az ember. Az uralkodók közti solidaritás, mellyen nekem legalább 1848-tól óta semmi kétségem nem volt, még növekedik: ki nem vévén sem az angol királynét, sem a continens két még legszabadabb állományát Sardiniát és Belgiumot. Mihelyt valaki a cs. kir. csörgő sapkát fejére teszi, csak oly legény, mint a többi. Itt például Lipót úr tökéletes calotin protestans létére, hogy pedig Viktoria s Amadeus áldanak az órát, mellyben az osztrák rendszert behozhatnák, abban legkisebb kétségem sincsen. Jól esik nekünk balga berbéceknek; miért ismertük el annyi századokon át a droit divinet s csináltunk a királyokból az állomány első szolgálai helyett valóságos földes urakat, kik nyírjanak s nyúzzanak minket. — Itt a miniszterium, mely ugró félben volt s még van, mindeddig le nem köszönt, de gyalázatos concessiókat csinál a franczia altessenek: lát-szik, hogy nemcsak a külhatalmasságoktól félnek itt, hanem otthon sem mernek mindent tenni; — pedig haj de mennyire szeretnék a nagyobbak példáját követni! Most hallom, a timbret a hirlapokra akarják behozni s megvonni a sajtót, holott egész Belgiumban csak egy hirlap van, melly igazat és erélyesen ír.

Nem lehet tagadni, hogy kissé vastagon, s ez a *Nation*. Darab idő óta pesti cikkek jelennek meg benne, melyekben sok igazság van; főleg a Ferencz Józsefnek tett ovátiók igen jól illusztráltak s a francziákról is sok jó vagy inkább rossz mondatik; — de oly gorombán és oly dühösen, hogy a rend-őrség valóságos forró lázba jött, s miután Urbanetzkyt, — ki már alkalmasint New-Jorkban van, — Meszlényinét — ki folytonosan betegeskedik, — Karacsayt — ki elment, magához idéztette; tegnap a mi jámbor Gimarynkat is kérdőre vonták. Ez azonban igen békésen ment véghez s Gimary állítása szerint frere et cochon lett az új politikai cheffel. — Ausztriában b. Pollersdorfot megfosztották minden keresztjeitől s czimeitől, a nélkül, hogy valaki tudná miért s a rossz világ azt állítja, hogy még többen fognak így meg — telenittetni és — talanittatni. Csáky Lászlót legujabb hir szerint amnestiálták — de a jószágot megtartották. Jelacinnak rudja is kifelé áll — ha igaz; ellenben a vén komondor Radeczky s honunk dicső fia Gyulai, akasztatnak, lövetnek, botoztatnak kedvök-kényök szerint s nem szándékoznak kibocsátani körmeik közül a teljhatalmat. Az osztrák kormány még akarta szüntetni Lombárdiában az ostrom-állapotot, de a két Alter ego — azonnal egy conspiratiót hevenyészett, elfogatott egy rakás ártatlan juhot s ezáltal bebizonyította, hogy ostromállapot és akasztófa nélkül nem lehet kormányozni. A magyarországi tisztelkedési comoedia még foly: Erdélyben a császárt egészen oláhul fogadták: felöltöztettek 300 tolvaj kergető pandurt — vulgo plájásokat — havasalföldi costumeba, ezek kísérték mint Leibgarde az imádott imperatort hosszú dorongokkal. A legszebb oláh fáták és ficsurok minden

nagyobb helyen eljárták az Erdélyben ismeretes *hátszegánt*, Hátszegvidéki medvetánczot — oly ritmusok kíséretében, melyeket ha Zsófia asszony hallana és értene, magánkívül lenne örömeiben, egészen az ő genréjében valók lévén ezek. De a mi különös, Moldva szélén a császárt ottani katonaság fogadta s N.-Szebenig kísérte. A szászokkal is nagy coquetteria foly — de a magyarokkal s főleg a szegény erdélyi duodec aristocratiával — igen goromba az autocrata: ezt már Pesten is produkálta ő felsége. Úgy látszik egészen az oláh vankujok részére hajlik. Be kár, hogy ebenburtig mőczok nem existálnak — még lakzi lenne a vége. Azonban nem lehetlen, hogy mint Weiland — József császár ő felsége is közelebb érintkezésbe jő a fatuczákkal. Fiam Geiza is forspontos volt, kirendelték 4 lóval királyt czepleni. Hazánkban a szellem jó — tallán kissé igen jó; — sokat áldoznak s még eddig nem sikerült a kajtároknak és fogdmegeknek nyitjára jőni annak, a mi ott — tökéletesen organisalva s igen ügyesen vive — foly és gyarapodik. Sikerül-e? azt Isten tudja! az én pessimismusomat még semmi sem gyógyította ki. Nem tartom fajunkat jó conspiratornak s nem sok rózsákat remélek teremni a legjobb esetben is. Nálunk még sok az egoizmus és hiuság s ezek kíséretében a boszu s a nullítások hivatali vágya. Félek, ha valami kisül, több vér folyand, mint ugy sem igen népes hazánk elbirja — s nem egy filkót látandunk felül úszni. No de ez Istennél van s ugy sincsen — nekem legalább — kilátásom, hogy egyhamar a tricolort lássuk a komáromi bástyákon. — Itt Brüsszelben meg vagyunk még eddig s nem zaklatnak, pedig halljuk, hogy a pán rettegésben didergő osztrák kormány s a poltron en chef dominus Bach, mindjárt egy nótát küldenek ide kifüstöltetésünkre. Több hazánkfia fordult meg Brüsszelben, többi közt Eötvös József, — ki ugy látszik nagy ellensége a jelen rendszernek, — bár a forradalmi kormánytól még inkább tart. Tőle hallottunk (köztünk maradjon) legtöbbet. — K. L. hatalmát a nép felett leirhatlan nagynak állítja, annyira, mikép csak egy intésétől függ, a néppel azt tenni, a mit akar. A nép mindent szentnek hisz, a mit K. L. tesz és tett, — ezen egy embernek van csak hitele: u. b. ezt Eötvös mondja. Voltak még itt Rosti Pál, Karacsayné, Luczenbacher, valami Vitéz nevű, s most Semsei Évi készül ide — azaz erre. — Batthyány Kázmérné utlevelet kapott s készül néhány hétre haza; férje eddig kíséri, holnap 10 óraker itt lesznek. Hogy Dembinszky, Szemere s maga B. Kázmér még mindig czikkeket irnak az ismeretes szellemben — talán nem tudod, szerencsére ritkábban s kevés ember olvassa azokat. — K. L. mult vasárnap megérkezett Liwerpolba, s onnan minden ovatiok nélkül Londonba ment. Mit szülnek a hegyek! videbimus Litet coecus! — Nagyon várjuk leveledet, mert tőled mint nyugodt embertől, alkalmasint sokat

hallandunk, mit mások nem irnak meg, vagy igen czifrán adnak elő. . . . Almássy 28. Juli érkezett Párizsba, legalább nekem e szándékát írta meg; — meglehet, hogy Brüsszelbe is eljő, minek igen-igen örülünk. Ne hagyj sokáig levél nélkül!

Julievel együtt, ki Istennek hála most egészséges — üdvözlünk benneteket — s én a levélírásban pontos leendek — csak történne már valami anyagul érdekesb leveledre.

Ludwigh, Timáry szívesen köszöntenek. Fornel, Wass Samu californiai assotieja itt van, eladott egy Minat Londonban 500,000 francért, láttam nyomtatva a hirlapban — szép dolog! — mi azonban inkább mint valaha Kleinheislerek maradtunk. — Barátod

Jósika.

Azt hirlik, hogy Miklós és Ferencz J. — a törökbe akarnak bele bakafántoskodni. Sok vár felvevő orosz Emissariust fogtak el a törökök. Írói viszonyaim stagnálnak, könyveim ellen az interdictum még áll. Heckenást panaszol, hogy régibb censurán átment könyveit is betiltották. Reményünk van anyánkat 1853-ban itt láthatni, be szép volna.

Gyanum van, hogy a Nationbeli czikkeket Ludwigh írja — csitt!

Ne feledd munkáim ottani lehető chanceairól is írni valamit.

A széki gróf Teleki család Históriája

1609—1839-ig.

Szász Péter m.-vásárhelyi professzor kiadatlan kéziratai alapján
közli és ismerteti: **dr. Kardos Samu.**

A széki gróf Teleki család a kihalt horogszezi Szilágyiakkal együtt a régi mecsinczei (vagy mint némelyek írják, mecsenczi) *Garázda* nemzetségből ered. A Garázda család egyike volt azon ősrégi magyar családoknak, melyeknek főbirtokaik a kapcsolt részekben terjedtek ki és Zsigmond király korában már virágzottak. Főbirtokuk Mecsincze, Bolgárországban feküdt, honnan előnevöket írják. A XIV. század vége felé már két fővonalra oszlott a Garázda-nem, az egyik vonal megtartá a „Garázda” nevet, a másik Szilágyi nevet vett föl, de azért még 1407-ben együttesen nyeré ujabban szerzett birtokaira a királyi adomány-leveleket. Sőt együtt nyerék ősi közös czímerökről (a lángokból kiemelkedő vadkecské-ről) szóló czímerleveleket is Zsigmond királytól 1409-ben.

1408-ban Istvánnak fia, kereszturi Garázda Miklós Zvornik (Zrebernik) vár egyik várnagya, Imre, László, János és Pál testvéreivel, Szilágyi Lászlóval és ennek vérségével, mint a fenmaradt adománylevél mutatja, csere-adomány útján nyerték a temes-megyei Horogszeget és a több megyei javak között a Békés megyében fekvő Telek nevű pusztát. 1414-ben a felprédálván a török Boszniát, a Garázdák Magyarországra költözének által és Bihar-, Arad-, Békés- és Zaránd vármegyékben fogtak lakást. A már előbb nyert birtokokhoz megszerezvén itt a többi közt még Zágórhid és Szék helységeket, ezekről, valamint a főlebb említett Telekről, egyike a zágórhidi, másika széki, harmadik teleki Garázdáknak nevezteték.

Már 1437-ben az aradi káptalan egy oklevele szerint Teleki Jakab, Teleki László, Piski Albert, Tauchus Agata, Tauchus György és Nadányi Márk egymás között egyezsége lépnek Tauchus Pálnak Nadányi Márk által lett megöletése iránti ügyben.

Gróf TELEKI MIHÁLY.

Született Nagyváradon 1634-ben, I. Lipót őt és fimaradékait grófi rangra emelte 1685-ben, meghalt 1690 augusztus 21-én a zernyesti csatában.

A széki Garázda ág hamar kihalt, az utolsó leányt teleki Garázda vette nőül. Egyesülvén így a Széki-ág a Teleki-ággal, ezeknek szülötteik anyjoknak előnevét vevék atyjoké mellé és így támadt a széki Teleki család név.

XVII. század végén a Garázda-ágnak már csak egyik férfi tagja: Garázda János élt. Ez Báthori Kristóf fejedelem leányát Griseldist kíséré Lengyelországba jegyeséhez, Zamoiszky kancellárhoz és ott maradt sok évig, Báthori mellett vitézül harczolva a litvánok és moszkák ellen. Dicsérő oklevél mellett hazatérvén Erdélybe, nőül vette Fejér Juditot és ettől nemzé egyetlen leányát, Garázda Annát, kit idővel széki Teleki Mihályhoz, ki Báthori Zsigmond és Bocskai István udvarában (1605—14) testőrkapitány vala, adván férjhez, azt, vejével együtt minden javaiban örökösévé tette, miután maga Goroszlónál a csatatéren végzé be életét. Így egyesült ismét a Garázdák mind a három ága a széki Teleki családban.

Nevezett Teleki I. Mihály a testőrkapitány, nejétől, Garázda Annától nemzé Istvánt, ki kihalt és I. Jánost, ki jenői várnagy, zarándi főispán és a hajduk (gyalogság) alkapitánya volt. Ez 1630 körül nőül vette berhidai és petrilini Bornemisza László leányát Annát, a másik Bornemisza Annának, Apaffy Mihály feleségének nagynénjét, kitől születtek gyermekei II. Mihály, Katalin Stépán Ferenczné és Anna, előbb czegei Vass Lászlóné, utóbb Kereszturi Jánosné.

Most említett Teleki II. Mihály lett törzsatyja minden későbbi széki Telekieknek. Született Nagyváradon 1634-ben. A Rákócziak udvarában neveltetett és kapitánya lön a II. Rákóczi György testőreinek. Ennek halála után által ment Apaffyhoz és minisztere (főkanczellárja) lett a fejedelemnek és az ország generálisa; Huszt és Kővár várainak, Csik-, Gyergyó-, Kászon-, Sepsi-, Kézdi- és Orbai-székek főkapitánya, Fejér-, Torda- és Máramaros vármegyék főispánja, minden királyi dézmák és harminczadok főbérloje. Mekkora szerepe volt Erdély történelmében, mily befolyással birt Erdély kormányára stb., mindez a történelemből ismeretes, előadása nem e munka szűk körébe való. Hogy Erdély ismét a magyar korona alá jutott, kivált az ő műve volt. Kitünő érdemeiér, I. Leopold már 1685-ben saját kézirata által grófságra emeltet melyről utóbb halála után, 1697. évi ápril 20-án fiai III. Mihály, I. László, I. József, I. Pál és I. Sándor és ezek utódai részére

a római sz. birodalmi grófságról és az ősi czímer megebővítéséről ünnepélyes diplomáját is kiadatá. Elesett Töröcsvárnál, a Thököly Imre ellen vitt *zernyesti* csatában 1690 aug. 21-én. Eltemette-tett a gernyeszeghi templomban. Családjának tetemes jószágokat és kincset hagyott hátra. Családjá megalapítása eleintén nehezen ment. Torma Julia első jegyese még az összekelés előtt halt meg. Első neje pekrovinai Pekry Zsófia, mint hathónapos neje hagyá özvegyen; ennek halálával vette nőül köröstarcsai Weér Juditot, kitől tizenhárom gyermeke (hat fiu, hét leány) született következő renddel: 1. Anna, előbb Apaffy Miklósné, utóbb Kemény Jánosné, ki közben, mint özvegy, Thököly Imre jegyese is volt. 2. II. János. 3. Zsuzsánna, Vay Mihályné. 4. Krisztina, előbb Kendeffy Pálné, utóbb Baresay Ábrahámné. 5. Kata, Bánffy Pálné. 6. III. Mihály. 7. I. László. 8. Judit, nagymihályi Pongrácz Jánosné, 9. I. József. 10. I. Pál. 11. Borbála, Vay Lászlóné. 12. I. Sándor és 13. Erzsébet, előbb Macskássy Lászlóné, utóbb Jósika Istvánné.

A hat fiu közül csak hárman III. Mihály, I. Pál és I. Sándor terjeszték több nemzedékre le családfáikat és I. Pálét kivéven, a másik kettő máig virágzik és így II. Mihálytól a család három fővonalra oszlott. A másik három fiunak pedig magva szakadt.

Az alább következő családtörténeti följegyzések szerzője Szász Péter, a marosvásárhelyi collegium volt tanára. Az eredeti kézirat gr. Teleki László Gyula levéltárában fekszik.

1609ben 10a May Fejedelem Báthori Gábor donalja. Békés várossát az Első Teleki Mihálynak és a Nagy Teleki Mihály Ur attyának, és Nádudvari Jánosnak subscribálván a Donatit maga a' Fejedelem Cancellariusza Kundi István és Erásmus nevezetű Secretariusza.

1614ben 13a nov. Bethlen Gábor Erdélyi fejedelem a' maga és Secretariusza Bölöni Gáspár subscriptiojok alatt a' széki Garázda János Leányának Garázda Annának, akkor már Kassai Márton feleségének, és elébbi megholt férjétől Teleki Mihálytól való két fiainak, Teleki Istvánnak és Teleki Jánosnak és mind két ág maradékainak, a Garázda János és Teleki Mihály érdemeit tekintvén, az általok addig is biratott Zaránd vármegyei Tanáts és Bihar vármegyei Szék nevezetű egész falukra (Possessiokra) nova donatit ad.

1648ban 22a nov. Az Első Teleki János a' Nagy Teleki Mihály Ur attya Testamentumot tészén, a' mely szerént a' Nagy Teleki Mihály Urnak akkor nem csak némely Halotti predicationokban és oratiokban előforduló Kata és Anna nevezetű Leány Testvérei, hanem Er'sébet nevezetű Testvér huga is volt.

1660ban 28a Januar Nagy Varadon köb Testamentaria Dispositiójánál fogva Pekri Sofia kutyfalvi Pekri Ferencznek előbbeni feleségétől Gálfi Kristinától attyai Gálfi György és Király Sofia Leányától származott Leánya a' Nagy Teleki Mihály Urnak első felesége minden ingo javait, pénzeit, arany, ezüst marháit inscriptios és zallogos jóságait. — — — és hagyta említett férjének Teleki Mihály Urnak — Eösről állott örökös jóságát pedig a' maga atyafiainak *Nb. 1.* Ezen Pekri Ferencznek második felesége volt Fekete Klára.

Nb. 2. Említett Király ,Sofiának első férje volt Peleskei Ördög Boldizsár — kiknek volt Leányok Ördög Anna Bihar vármegyében Belenyos várossában lakott Vér Gáspárnak a' felesége — ezen Vér Gáspárnak és Ördög Annának voltak gyermekeik Vér Ferencz, Vér 'Sigmond, Vér Mihály, Vér 'Sofia Keserü Frater Györgyné és Vér Mária; csak most említett Vér Ferencz volt Pekri 'Sofia tutora a' Pekri Ferencz halála után, addig még Teleki Mihály Urhoz férjhez ment.

1664-ben 14a febr. Nagy Sink várossában a' maga és secretarius Lugosi Ferencz subscriptiojok alatt költ collationalissánál (adomány levelénél) fogva Első Ápafi Mihály Erdélyi fejedelem a' Nagy Teleki Mihály Úr annyának az özvegy Teleki Jánosnénak Bornemisza Annának és a' feleségének Vér Juditnak a' Déési só aknából 1000 kő söt rendelt életek fogytáig esztendőnként ingen adattatni.

1664-be 10-a febr. Nagy Sink várossába fejedelem Első Apafi Mihály, Széki Teleki Mihályt a kövári kapitányságba (melyet az előtt is folytatott) confirmalta, a' maga, cancellarius Betlen János és secretarius Lugosi Ferencz subscriptiojok alatt költ fejedelmi parancsnál fogva.

1667-be 6a Dec. a' fogarasi várban tsak a' maga subscriptiója és pecsétje alatt collationalissánál fogva Első Apafi Mihály fejedelem Széki Teleki Mihályt (a ki kövári kapitány volt ekkor) Máramarosi substitutus fő Ispánná tette — az édes attya Gróf Tökölyi István kívánságára, Máramarosi fő Ispánnak az előtt Apafi Mihály által megtéetett, de legitima ... (kort) még ekkor el nem ért Gróf Tökölyi Imre Urfi helyett.

1669-be 16-a nov. Megyesen költ Diplománál fogva, melyet subscribál fejedelem Első Apafi Mihály, cancellarius Bethlen János és secretarius Lugosi Ferencz Széki Teleki Mihály Úr Torda vármegyei fő Ispánná tétetett — volt már akkor Kővárnak, a' kövári praesidiumnak és Districtusnak fő kapitánya, Máramaros vármegyének substitutus fő Ispánnya és a' fejedelmi törvényes táblának hires assessora; reá nyomott fejedelmi petséttel volt a Diploma megerősítve.

1674-be Teleki Judit a' Nagy Teleki Mihály Úrnak és Vér Judit asszonynak az egyik leányok születik.

1674-be 22a Dec. Gyula Fejérvárott fejedelem Első Apafi Mihály a' maga és secretarius Lugosi Ferencz subscriptiójok alatt költ Diplománál fogva Széki Teleki Mihályt (a ki már ekkor volt a' fejedelem Intimus cosiliarius, Torda és Máramaros vgyék fő Ispánnya, a' Huszti és kövári városoknak és fejedelmi praesidiumoknak és kövári Districtusnak fő Kapitánnya) Erdélyi fő arendatorrá tette. — *Nb.* fizetése volt a' fő arendatornak 300 ft 160 köből buza, 180 köből zab, 160 veder bor, 100 Bórány veder méz, ketske öltő dézma, Bogátsi Dézma, Kis selyki fő Dézmásság).

1675-be 31a Juli. Sz. Péterén Apafi Miklósnak Teleki Annával a' Nagy Teleki Mihály úr egyik leányával kézi fogása volt — látni lehet az Első Apafi Mihály fejedelmi élete leírásába.

1676-ba 9a és 10a Sepsy Teleki Annának és Nagy Teleki Mihály Úr leányának fejedelem Első Apafi Mihály jelenlétében Apafi Miklóssal Sz. péterén lakodalma volt. Lásd az 1ő Apafi Mihály Erdélyi fejedelem életét: ily titulus alatt vehiculum vitae cel-sissimi Transsilviae principis Michaelis Apafi. etc. *Nb.* Ezen lakodalmi alkalmatosságra a' Kolosvári Ref. collegium nyomtatva a' Teleki familiának egy kis Geneologica Arborát készíttette, mely szerint ekkor a' Nagy Teleki Mihálynak kilencz élő gyermekei voltak tudni illik ezen gyermekei 1ő Anna, 2k János, 3k Susánna, 4k Kristina, 5k Kata, 6k Mihály, 7k László, 8k Judit, 9k Josef. — Láthatni kis Bibliothecába, a' melybe láttam magam is 1823-ban 1o aug. és azután is.

1677-be 8a Január. Teleki Pál az első a' Nagy Teleki Mihály Úr és Vér Judit aszszony egyik fiok születik Sorostelyon; ki is annak utánna a' Nagy Enyedi Ref. Collegiumba tanuló volt, a' Kolozsvári Ref. Collegium Curatora.

1678-ba 10a októb. Gyula fejérvárott a' Tanácsi renden lévők közzül Mikola 'Sigmond, Bethlen Gergely, Mikes Kelemen, Székely László, Nemes János, Timrigger Mátyás, Bethlen Elek, Bartsai Mihály és Ambrupter György kötelezték magokat és hivatalbeli successoraikat, hogy Teleki Mihály Urat, a' ki a' porl... és az aknákat a tanácsi rend számára megszerezte, nem háborítják meg azon 3000 kő sónak vételében, melyből 2000 kő só a' Tordai Nagy aknával magának Teleki Mihály Úrnak, 1000 kő só pedig a Deési aknáról feleségének és annyának jár vala esztendőnként, a' fejedelem Apafi Mihály az előtti Donatiójánál fogva.

1682-be 27a novemb. költ fejedelmi Diploma tartása szerint Első Apafi Mihály Erdélyi fejedelem által néhai Bánfi 'Sigmond Úr helyett a' Nagy Teleki Mihály Úr Ns Fejér vármegye fő Ispánnává tétettetett Gyula fejérvárott. *Nb.* már ekkor volt Teleki Mihály Úr a' fejedelem Intimus Consiliarius, az ország és a fejedelem seregeinek Generalissa, Torda és Máramaros vgyéknek fő Ispánnya, Huszt és Kövár várainak és az azokban volt fejedelmi praesidiumoknak fő kapitánnya és a' fiscalis dézsmáknak Fő arendátora.

1682-be 25a Junü. Gyula fejérvárott költ fejedelem Első Apafi Mihály és Secretarius Lugosi Ferencz által subscribált 's reányomott fejedelmi petséttel meg erősített Diplománál fogva Teleki Mihály az Erdélyi minden Hadi Seregek és katonák fő Generálissává tétetett, 'a ki már annál előtte volt a' fejedelem Intimus Consiliarius, Torda és Máramaros vármegyék fő Ispánnya, Huszt és Kővár várainak fő Kapitánnya és az Erdélyi fiscalis Dézmák fő arendátora.

1684-be 26a Dec. született Vay Kata Vay Ádám és Iványi Fekete Erzsébet, Leánya az Első Teleki Pál urnak a' ki igen szép 's tudományu ember volt — a felesége.

1685-be 4a aug. költ rendelkezésénél fogva a' Nagy Teleki Mihály Úr, Istenhez való háládatosságból a' Gernyeszegi Majorság-beli Buza Dézmájának felét a' Vásárhellyi Ref. Ekklesiának, a' más felét pedig a' Vásárhellyi iskolának hadja állandó jövedelmül atyai átok alatt.

1685-ben — — — Első Leopold Romai császár és M.országi király a' Nagy Teleki Mihály Urat és két Ág maradékait Romai szent birodalombeli Grofokká teszi.

1686-ba 20 aug. költ fejedelmi Diploma mellett első Apafi Mihály Erdélyi fejedelem által a' Nagy Teleki Mihály Úr csik-Gyergyó és Káson Ns Székely székek főkapitányává tétetett azon Székely Székbellekk kívánságára, subscribálván azon diplomát Szebenben Első Apafi Mihály fejedelem és Secretarius Lúgosi Ferencz ; reá nyomott fejedelmi petséttel volt megerősítve.

1688-ba 14a Junii. A' Nagy Teleki Mihály Urat Háza népével egyetemben Első Leopold Romai császár a' maga különös protection-jába, oltalmába vészi. — Bécsbe költ protectionalis Levélénél fogva, melyet subscribál maga a' Császár, Groff Stratmann Henrich és Veidenburg István András, — reá nyomott pecséttel volt megerősítve.

1689-be nyomatták in 4to Kolosvárt a' nk. Teleki Mihály (ki fíja volt első Teleki Mihályk) Veber János Ádám mondája fordítóját deákbold, melyet II-k Apafi Mihály fejedelemnek ily Czim alatt ajánltak: fejedelmi Lélek a' vagy a' fő fejedelemnek szükséges ajándéki.

1690-ben 21a Aug. a' Teleki Mihály Úr mint Erdélyi fő-generalis (Huszt András o. és uj Daciaja szerint) a *Zernyesti* határon történt ütközetben vitézül hartzolván, el esett, 's Jesze Görgény Szt Imrén temettetett el az halott, temettetett el 'a Leánya és Grof Teleki Judit Pongrácz Jánosné — 's temettetett el a' Nagy Teleki Sándor és sok Teleki Urakkal és asszonyokkal.

(Folytatjuk.)

Báró Wesselényi Miklós ifjúkori napló feljegyzései.

Közli és ismerteti: **dr. Kardos Samu.**

„Egy napi könyvet kell annak tartani, aki életét, mint egy egész életet át akarja futni tekintetével s a multat használni kívánja a jövőre és a jelen valóra“. E szavakkal nyitja meg Wesselényi 1821 szeptember havában ama naplóját, melyben a Széchenyi István társaságában tett öt hónapos nyugot-európai körutjának tanúságai és tapasztalatai oly szépen megírva és megörökítve vannak.

Köztudomású tényt képez az, hogy a naplóvezetés a XVII. és XVIII. században, de még a XIX. század első felében is erősen divatozott a főúri és nemesi családok körében. Kemény János, Thököly Imre, Rákóczi Ferencz, Apafi Mihály ép úgy vezettek a maguk dolgaik és élményeikről naplókat, mint később Széchenyi és Wesselényi, vagy Pulszky és Madarász. Wesselényi régebbi életírói nem ismerték valamennyi naplóját és naplófeljegyzéseit Wesselényinek. Maga a tudós Szilágyi Ferencz is, ki a nagy Wesselényiről a m. tud. Akadémia 1876 február 21-iki ülésében igen becses felolvasást tartott, csupán 13 darab naplófüzetről emlékezik meg — és ezek között Wesselényinek 1826 január elsőjétől 1834 május 20-áig vezetett napló feljegyzéseiről említést nem téshen. Wesselényi ugyanis kettős rendszert alkalmazott naplója készítésénél; előbb csak magukat a fontosabb eseményeket jegyezte be időrendben egy kis füzetbe, később aztán gondosan kidolgozott naplót készített az első feljegyzések alapján. Szilágyi Ferencz ezeket az első napló feljegyzéseket nem ismerte, nem látta soha sem, mert ha ismerte, látta volna azokat, ugy a nagy Wesselényiről szóló élet- és jellemrajzában bizonynyal megemlékezett volna azokról is, amint hogy megemlékezett a többiekről. De Szilágyi Wesselényi kidolgozott naplói közül is az 1835 május 1-től 1839 február 7-ig vezetett naplókat ismerte és illetve sorolta fel többször említett munkájában, ellenben Wesselényinek a börtönből való kiszabadulta utáni időtől — teljes megvakulásáig, vagyis 1840 január 1-től szeptember 19-ig bezárólag vezetett naplóját szintén nem ismerte Szilágyi Ferencz, pedig Wesselényi eme naplói ugyszólván a

legszebbek és a történetírás szempontjából a legfontosabbak, a legbecsesebbek.

Az itt közölt ifjúkori naplófeljegyzéseket gyűjteményem számára Kelemen Lajos, az Erdélyi Múzeum segédlevéltárnoka másolta ki a családi levéltárban fekvő eredetiről. Kelemen Lajos a hitelesség okáért minden egyes kímásolt ívet sajátkezű aláírásával látta el és így a közölt szöveg hűségéhez és hitelességéhez kétely nem férhet.

1826. (Január.)

30. *Hétfő.* r. 6-kor el. 12 Margita. Husszu-pályi halás.

31. *Kedd.* Hálás Szolnok.

(Február.)

1. *Szerda.* Jókor Czegléd, 8-kor szán; ott szekér. Pest estvére. Bál.

2. *Csőtörtők.* Altal Buda. Marie.

3. *Péntek.* Budán Döbrentei. Pest.

4. *Szombat.* r. el. Veresvár ebéd, hálás Ny.-Ujfalú.

5. *Vasárnap.* Ebéd Gönyő, hálás Mosony.

6. *Hétfő.* 11-kor megérkezés. Circulus. Ebéd Széchenyi, Way, Wégh. Estve Piquinique 3 fl. Illésházy. Theatrum

7. *Kedd.* Fülfájás. Irtam haza. Nr. 2. Fiok 2 fl. Fa 8 fl. 30 kr.

8. *Szerda.* Széchenyi el.

9. *Csőtörtők.* Proceresek academia s protestans nevelő. Estve palatinus.

10. *Péntek.* Circulus Sessio. Magyar nyelv. Ebéd Tököly. D. u.

Rohontzy. Theatrum. Ajándék 5 fl. Írásért 23 fl.

11. *Szombat.* Circulus sessio. Magyar nyelv. 8-kor regnicolaris sessio. Ebéd Rohontzy. Estve soirée crescence. Irtam haza. N. 3.

12. *Vasárnap.* Fecht Odescalchy. Ebéd club. D. u. visit. Estve theatrum. Irtam haza N. 4.

13. *Hétfő.* 8-kor Fecht. Regnicolaris sessio. 3-ig ebéd club. Estve theatrum. Ajándék Eszterházy Muki legényének 5 fl.

14. *Kedd.* r. 8 Fecht. Regnicolaris sessio. Magyar nyelv. Ebéd Andrassy. D. u. Somsits. Lábfájás. Fiacker 6 fl. Irtam haza. Nro 5.

15. *Szerda.* Délig honn. Falkenstein által irtam haza. N. b. Ebéd Club. D. u. Illyésházi. Széchenyi. Leg. 2 fl.

16. *Csőtörtők.* Proceresek. Magyar nyelv. Ebéd Way. Fiacker 1 fl.

17. *Péntek.* Ebédig otthon, a lábom fáján. Jager 40 fl. 51 kr. egy puskára. 2 Loos 5 fl. Ebéd club. Az academia planumára a deputatio kineveződött. Estve Way, Andrassy készítés, irtam haza. N. 7.

18. *Szombat.* Nagy Pál, Isáák. Circulus. Ebéd club. D. u. Way.

19. *Vasárnap.* 10-kor circulus. Akademiára való menetel, protestans nevelők. Ebéd Way. Ajándék 3 fl. Irt Kelemen, de detto 18 et 20. Club hálás.

20. *Hétfő.* Club. Ebéd és egész nap a házba. Estve conferentia. Bartal contra.

21. *Kedd.* Délig otthon. Ebéd club. Fiaker 1 fl. Irtam haza. N. 8. Ziehy Laczi.

22. *Szerda.* Délig otthon. Eszterházy Károly. Ebéd club. Fiaker 2 fl. Irtam haza N. 9.

23. *Csőtörtők.* Fiaker 1 fl. Ebéd Way. Írás éjjel, reggel 4 óráig.

24. *Péntek.* Proceresek. Pappir pénz. Ebéd club.

25. *Szombat.* Széchenyi. Planum dolga. Ebéd Illésházy. Estve theatrum. Irtam. N. 10.

26. *Vasárnap.* Írásért 16 fl. Waynál conferentia. Én nem D.-ton Ebéd ott. D. u. deputatio. Disputa. Estve club. N. Pál alkuvás.

27. *Hétfő*. r. jókor Wayhoz. Schloszberg. Akademia planuma. Regnicolaris sessio. Ebéd club. Nagy Pali.

28. *Kedd*. r. Mind a két Táblánál. Proceresek. Protestáns nevelők. Stat. Magyar nyelv. Ebéd club. D. u. personalis. Theatrum 2 fl.

(Márczius.)

1-a *Mart. Szerda*. Irtam haza. Nro. 11. Széchenyi. Sessio. Magyar nyelv. Horvátok protestatioja. Proceresek. Protestáns nevelők. Ebéd club. Theatrum 1 fl.

2-a *Mart. Csőtörtők*. r. Széchenyi. Way. Sessio. Insurrectio velíták. Ebéd Way. Estve Palatinus.

3-ik. *Péntek*. Jager. Conto s fizetés pro Mart. 66 fl. 49 kr. Zimmermann 92 fl. 23 kr. Concert B: Hat 10 fl. NB. 5 fl. Miska †. Circulus pénz dolga. Ebéd club. N. Pál. Borsitzky, dolgozás. Theatrum 1 fl.

4. *Szombat*. Circulus. Regnicolaris sessio. Ebéd Club. Estve theatrum. Theatrum 1 fl. Irtam haza No. 12.

5. *Vasárnap*. Czap. Ebéd club. Illésházy. Theatrum 1 fl.

6. *Hétfő*. r. N. P. Way. Fund. Írás. Ebéd Club. Károlyi Lajossal dolgoztam. Personalis. Theatrum 2 fl.

7. *Kedd*. r. Boty. Batt. Circulus. Way. Csáky, ebéd Way. Theatrum. Irtam haza. N. 13.

8. *Szerda*. r. Club. Circ. Sessio. regnicolaris. votisálás. Ebéd Pálffy. D. u. Prényi. Rohontzy.

9-ik. *Csőtörtők*. r. circulus. Micsoda tudományok tanítódjanak magyarul. Regnicolaris sessio. Protestáns nevelők, votisatio. Vármegyék pluralitása ellen pronuncial a personalis. Ebéd Way. D. u. Prinyi, Szegedi, Waynál conferentia.

10. *Péntek*. Conferentia d. e. d. u. Personalis enged. Ebéd club. Theatrum 2 fl.

11. *Szombat*. Fecht. Club. Haza irtam. N. 14. Kelemennek is. Sessio. Magyar nyelv dolgába, hogy mi tudományok tanítódjanak magyarul; rossz határozás. Ebéd Illésházy. Estve Crescence. Theatrum 1 fl.

12. *Vasárnap*. r. Fecht. Odeschalch. Circulus, Resensus rossz. Ebéd Way. D. u. Gyulay. Theatrum 2 fl.

13. *Hétfő*. r. circulus. Ebéd club. Way. Illésházy. Nagy. Dezsőfy el. Irtam haza. N. 16. Zichy Laczi.

14. *Kedd*. r. Fecht. Circulus. Regnicolaris sessio. Resensus a bírák ellen. Ebéd Way. D. u. Prinyi. Teleky.

15. *Szerda*. r. Fecht. Irtam haza. N. 15. Kelemennek. Sessio. Ebéd Way. D. u. Batyány. Ilyésházy.

16. *Csőtörtők*. r. Fecht. as. Sessio a recensensus iránt. A proceresek nem engednek. Ebéd a Napnál 1 f. 40 kr Ilyésházy. Rohontzy. Theatrum 3 fl. Club. Széchenyi. Jager cont. 54 fl. 37 kr.

17. *Péntek*. r. Fecht as. Schuster 22 fl. 30 kr. Irtam haza. Nro 17. Sessio circul. azután regnicolaris. Teleky oblatuma. Ebéd Csáky. D. u. Ilyésházy. Theatrum 3 fl.

18. *Szombat*. r. Fecht ass. Circ. Recensus et sistetur. Regnicolaris. Sistetur, a protocolom dirigalodik. Correlatiókba akarnak bemenni. Ebéd Way. Theatrum.

19. *Vasárnap*. r. Fecht ass. Circulus. Sistetur. Ebéd Eszterházy Imre. D. u. Grassalkovich. Wégh. Illésházy.

20. *Hétfő*. r. Fecht ass. Circulus 39—41. §. Ebéd club. Ragályi. D. u. Ilyésházy. Irtam haza. Nro. 18. Kelemennek s Cserey Farkasnak.

21. *Kedd*. r. Fecht ass. Circulus. Sistere. 39—44. §. megmaradnak. Regnicolaris s proceresek. Sistere nem acceptaltatik. Ebéd Way. Estve Takács.

22. *Szerda*. r. Fecht. ass. Circulus. Regnicolaris 39. §. vége s a 41. egészen kihagyttak. Ebéd club. D. u. Ilyésházy.

23. *Csőtörtők*. Fecht ass. Ragályi. Rohontzi. Ebéd Ilyésházy. D. u. Wimpfen kézfogás. Irtam haza. Nro. 19., hogy megyek Bétsbe. Köszönöm

s büszkeséggel érzem, hogy nem hív. Keddig gyűlés nem lesz. A sistere kérdés megválik, jó vagy rossz ügy győz-e?

24. *Péntek.* r. 6-kor Bétsbe, 12-kor ott. Posta 35 fl. Estve Kollonits.

25. *Szombat.* Cserey. Josika. Szekérkeresés. Ebéd Miska. Estve Kemény Miklós. Miska.

26. *Vasárnap.* Husvét. Templom. Hausknecht. Ebéd Károly. D. u. visiták. Estve otthon. Egy Loos 12 fl.; irtam haza. Nro. 20.

27. *Hétfő.* Jágernek 45 fl. Fiacker 24 fl. Apróságra 5 fl. Ebéd Eszterházy Károly. Estvére Pozsony. Theatrum 4 fl.

28. *Kedd.* r. Fecht ass. Conferentia. Nagy Pál propet. circa 39. et 41. §. és circa sistere. Regnicolaris sessio. A két § iránt az ítélő mester nunciama circulusra; a 44. §. votorum plur. in epilogo megmarad. Ebéd club. Estve szalánkázni. Irtam haza. Nro. 21. és Kelemennek.

29. *Szerda.* Fecht ass. Circulus. Nagy Pál nunciama circa 44. §. megmarad. Ragályival járás, vele ebéd. D. u. Personalis. Estve szalanka. Theatrum 3 fl.

30. *Csőtörtők.* r. Circulus. Sistere felől. Regnicolaris sessio circa 44. Az eleje kihagyódik. Ebéd Club. D. u. Wimpfen. Palatinus. Theatrum.

31. *Péntek.* r. Fecht assessor. Circulus Bartal nunciama circa sistere. Procerések a 44. §. nem acceptálják. Ebéd club. D. u. circulus a Tudós Társaság. Estve Ilyésházy. Theatrum. Eau de Colon 8 fl. Nar. 1 fl. Levél haza. Nro. 22.

(Folytatjuk.)

Kossuth Lajos budai fogságából szüleihez és védőjéhez írott levelei.

— Közli és ismerteti: Dr. Kardos Samu. —

A nagy Wesselényiről írott munkám I-ső kötetének VI-ik fejezetében részletesen megírtam, hogy minő körülmények között ért véget az 1834/35. évi kolozsvári országgyűlés. Ugyanezen munka I. köt. VII. fejezetében pedig azt írtam meg, hogy mennyi üldözés- és szenvedésnek volt kitéve az erdélyi orsz.-gyűlési ellenzék vezetője és vezére: br. Wesselényi Miklós egyrészt ama beszéde miatt, melyet a földhöz kötött jobbágyság felszabadítása érdekében 1834 decz. 9-én Szatmár vármegye rendének közgyűlésében tartott; másrészt pedig ama bátor cselekedete miatt, hogy 1835 január havában a maga pénzén egy kőszajtót szerezvén, azon az erdélyi országgyűlés január 19-ikén tartott ülésének naplóját saját kezeivel száz példányban kinyomván, a szabad-sajtó emez első termékeit a január 29-iki ülésben az országgyűlés tagjai között kiosztotta.¹

Azt is megírtam a nagy Wesselényiről írott munkám I. köt. VII-ik fejezetében, hogy Wesselényi miatt első sorban az országgyűlési ifjak vezetői fogattak hűtlenségi perbe, — majd mikor ezek üldözése és elfogatása miatt *Kossuth Lajos* az általa szerkesztett „Törvényhatósági tudósítások“ hasábjain feljajdult s a vármegyéket a Wesselényi személyében megsértett szólásszabadság és az elfogott ifjak személyében megsértett személyes szabadság védelmére felhívta, — a reakció kislelkű de mindenre képes emberei Kossuth elfogatását és elnémitását javasolták a nádornak. — Kossuthot 1837 május 6—7 közti éjjelen tényleg el is fogták, és budai fogságából, — hol 3 évet és 3 napot töltött,

¹ A szabadsajtó emez első termékének egyik példányát, mely Wesselényinek bárói pecsétjével és sajátkezű aláírásával van ellátva, — e sorok írója helyezte el ideiglenesen Debreczen város 1905 május havában ünnepélyesen megnyitott múzeumában.

— csak az általános amnesztia megadása után bocsátották szabadon. Évekig tartó fogságának ideje alatt Kossuth mindössze 49 levelet írt; melyeket Wesselényi részben sajátkezüleg, részben jogtanácsosa Vörös Antal kezével egy zöld vászonnal borított füzetbe jegyzett be, — időrendben itt közlöm minden kommentár nélkül:

1-ső levél.

Julius 12-én 1837. Édes anyjának írt levél.

Kedves Anyám! Előbbi becses levelére még ma mult egy hete válaszoltam, de válaszom tegnap visszaküldetett azon utasítással, hogy levelezésem egészségem állapotján és szorossan házi dolgainkon túl nem terjedhet, s ne terjedjen. Így meg lévén szorítva, édes anyámat is kérem, méltóztassék leveleiben mindent kerülni, a mi választ kívánhatna ezen a pontokon kívül, mert válaszatlan tapasztalás szerint nem kaphatná, aztán a mi minket leginkább érdekel, azt leveleink által is mi magunk között úgy sem végezhetjük. *Az ég magasan, a csár messze van*, — mond az Ohovezki muszka tiszt — s mondom én leveleink tekintetében. A mi tehát a megengedett tárgyakat illeti:

1. Az egészségre nézve: M. T. Ciceronak van egy híres levele Atticushoz, mely így kezdődik: *si vales bene est, ego quidem valeo* s így végződik: *„cura ut vales“*. A tudósok azt mondják, hogy ez igen szépen van írva, ámbár én eddig nem tudtam benne azt az igen szépet feltalálni, de minthogy mondják, el kell hinnünk, s azért a mi az egészség állapotját illeti: *„si vales, bene est, ego quidem valeo — cura, ut vales.*

2. A házi állapotokra nézve sok van, a miről értekezni szeretnék, de ezek iránt semmi anti-classicus paradigma nem jut eszembe s tulajdon érzésem szerint nem írhatok, mert a házi dolgok ép azon leggyöngédebbek, melyekre nézve az, hogy a levél el nem pirul, csak akkor állana, ha leveletem zártam, vagy kézről-kézbe adhatnám. Így a mint van, csak ennyit: szíves gondoskodását mindenekre nézve hálásan köszönöm, de mindezetre szükségem nem vala, az ily kényelmi czikkelyek, mint a ruganyos derékalj, nem tömlőczbe valók, itt csak nevelik annak érzelmét, a mi nincs, t. i. a szabadságot.

A szállás iránt én innen nem rendelkezhetem, mert én házi körülményeinkről s általában a fogságom négy falán kívüli világ állapotjáról (értem ezt a mi saját kis világunk körülményeit) semmit sem tudok, csak arra kérem, el ne késsenek, hogy két pad között földön ne maradjanak. Én új szállás fogadása esetében szeretném, ha nem éjszakkak fekünnék, mint a mostani.

Kézhez nem jutott levelemben irtam azt is, hogy a venni kért status-papiros rész darabra (promessen) nézve nem értettek édes szüleim. Én hibáztam, miért nem magyaráztam meg jobban az ismeretlen dolgot. Nem százak kiadása — Isten őrizz — csak 10—15 forint volt, a mit akartam; de jobb ez is, ha megmaradt.

Isten és igazságunk a mi bizodalmunk.

L.

II-ik levél.

Julius 20-án 1837. Édes anyjának irt levél.

Kedves jó Anyám! Borom elfogyott. Ha nem ismerném kedvesimnek hozzámi ragaszkodásukat s annál fogva nem tudnám, hogy a böles isteni gondviselés által számomra kitűzött tuskés ösvény kedvetlenségeit melegen érezvén, némi vigasztalásukra szükségök van s hogy soraimat látniok szomorú, csekély, de mégis vigasztalás; valóban talán nem irnék, mert az ó világ rejtelmes bölcsességü mythusának nagy igaza van, midőn a legnagyobb kint akarván festeni, a Tantalusróli regét alkotta, éhezni, szomjazni s látni, miként fut vissza mohó kezeiktől az étel és ital, irhatni, *de vagy semmit, vagy haszontalanul, csaknem egyforma állapot*. Azonban minthogy édes anyáméknak (mint írja) irásom örömet tesz, még egyszer próbát teszek, tudok-e sokat irni s mégis semmit?

Nehezen esik kedves szüleimnek, hogy a szabad levegőre mehetés s meglátogathatás iránti kérelmök már három hónapja válasz nélkül marad? Ne essék. A világon minden csak relativ jó, vagy rossz, s a magát legboldogtalanabbnak képzelő ember is boldog, ha magát még boldogtalanabbhoz hasonlítja. Ne hasonlitsa magát boldogabbhoz, és nem fog panaszkodni. Nem emlékezik édes anyám hazánk historiájából azon szerencsétlen hires nevü hazánkfiára, kit 20 évig a piattenbergi tömlöczbe (s minő tömlöczbe!) felejtettek szabad levegő nélkül? Ő rajta ugyan nem volt emberi alak és elveszté esztét, el szólási tehetőségét; de 20 év! Én csak 77 napja nem látom Isten szabad egét s tömlöczöm sem oly kemény, mint a piattenbergi s már is békétlenkedjünk? Igaz, hogy nap mulik nap után s a 20 év is csak ily napok mulásából gyült össze, de az is igaz, hogy minden nap multával közelébb vagyunk a szenvedés végéhez; így, vagy amugy, de végéhez. Aztán minden dolognak, a legrosszabbnak is két oldala van, vagy jó és rossz, vagy rossz és kevésbé rossz, tehát jó. Az életphilosophia nagy titka ebben áll, mindig csak a jobbik oldalt tekinteni; a ki azt tudja, megtalálta a bölcsek kövét, a megelégedést. Átalában bármennyire is megkorbácsolta Voltaire Condide-ja a legjobb világ rendszérét, mégis azt hiszem, hogy Leibnicz a legnagyobb jóltevője

volna az emberiségnek, ha az ő optimismusát az emberek elhinni akarnák. Egy példát mondok az optimismusról.

Nekem sok ellenséget, de sok jóbarátot is adott a sors. Az utóbbiak közt van Bezerédy (kit, ha Tolnából hozzánk vettődnék valaki, a legszívesebben tisztelek) a szeretetre legméltoább emberek egyike, mert a legjobbba egyike; jobb, kedélyesebb (gemütlich) ember már nem is lehet. Ő ezen kedéllyel fogva valóságos Himalája az optimisták dombjai között. Pozsonyban mulatásunk alatt egy pusztáján vagy 12,000 keresztreményű aratását jégeső úgy lepocsékolta, hogy sarlóra, aratóra szüksége nem vala. Az öreg szülei lóhalálában futottak Pozsonyba őt vigasztalni. De ő mindazon tudományszeres szabályok szerint, miket egy Humppty Dowy, vagy Le Brun az electrumra s Lavoisiere a pneumatica chemiára nézve felállítottak, mathematica megmutatta, hogy azon jégeső áldás és nem csapás, mert az ily villanyos vegetabilis trágya 2—3 évre kétszeres termékenységet ad. Termett-e 24 ezer kereszt életje? nem tudom, úgy azt sem, hányadán áll most optimismusa, de hogy akkor jó öreg szüleit optimismusával megvigasztalta: azt tudom.

Megvallom, hogyha ablakom alatt a hetenként több ízben szabad levegőre bocsátott rabok lánczait elzörögni hallom, néha felébred bennem a vágy látni kün a kékeket.¹ De csak egy kis optimismus kell hozzá s a vágy enyészik. Ha az engedelem megjött volna, kimehetnék, mikor másnak tetszik s kün fegyver és szuronyok közé vennének s járnék a hol, s a meddig másnak tetszik. Ez nem nagy öröm s legfeljebb azon fogamatja volna, hogy a szobai levegőt nehezebben tűrném, mert tudnám, minő a nem szobai. Most, mert rostély s drótfedte ablakom oly magas, hogy székre állva sem érek fejemmel a nyiláshoz, — különbséget nem ismerek s még csak azt sem tudom, rekedt-e szobám levegője, vagy nem? mert megszoktam. Amúgy tán nehezebben tűrném.

Ne is gondolják kedveseim, hogy e miatt beteg leszek. Még jó ideig nincs szándékomban lenni. A komoly *útcai Cato* szokta volt mondani, hogy a férfiú független az istenektől, ha akaratja erős. Én ezt nem hiszem, mert keresztény vagyok, de hogy az akarat mégis erős dolog, tudom. Országgyűlés alatt igazán a roskadásig halmozva voltam sorvasztó munkával, de fekvő beteg még sem, mert nem volt mikor betegnek lenni. Most dolgom miatt ráérnék, de nem akarok lenni s még egy darabig elgyőzőm akarattal, azt mondván magamnak, a mit Lionel Jalbotnak Schiller drámájában: Es is nicht Zeit ermattet hin zu sincken.

Nehezebben tűrném talán a másikat, t. i. hogy kedves

¹ Hibás az eredeti szövegben, bizonyosan *kék eget*.

szüleimet itt közel tudva, sem láthatom. De erre nézve is méltán gyaníthatom, hogy kedves atyám legalább szorult kebellem, édes anyám alig ha nem sirva hagyná el tömlöczömet s az nekem is nehezen esnék. És így ezen nélkülözésnek is van jó oldala. Lám még sem bolondság a Leibnicz optimismusa.

Azonban ujságul szeretném, sőt szükségesnek tartanám megírhatni, mi legyen oka, hogy azon folyamodás válasz nélkül marad. Mert ennyit tömlöczöm falán is átlátok szükségesnek, hogy ezen felvilágosítás a másik folyamodás dolgában is vezérül szolgálhatna. De már ez igazán sem az egézség, sem a házi konyha rubricájába nem tartozván nem lehet tárgya írásomnak; valamint az sem, mit édes anyám még egy ügyvéd választásról javaslólag ír. Kellene igenis, sokat kellene előkészítőleg tenni a védelemre. De minek az ügyvéd, ha vele szabadon nem tanácskozhatom? s meg nem mondhatom ellenőrség nélkül, hogy így s nem másképp akarok védelmeztetni? *Azt mondják a spanyolok.*...¹ Azonban meglehet Bécsből ír az Agens valamit és valamit tenni kell; és Ágoston nincs itt? Méltóztassanak különösen szükség esetében Benyovszky Péter úr tanácsával élni. Ő ugyan temérdek dolgokkal van elfoglalva, de azért tudom, még sem tagadja meg tőlünk szíves kérésünkre éredt tapasztalású bölcs tanácsát.

A mit az olvasásról ír kedves anyám, hogy mulattatót olvassak, az valóban mulattat. Mit? talán Erbindát, vagy Saidárt és Rurikot. Ha mégis Jósika minden hónapban akarna írni egy regét, azt gyönyörrel olvasnám, mert ő a sors választottja e pályára. És megvallom, ha Butler, Hudibrasa, Pope Dunciadéja és Gil Blas, és a Sánta ördög és a manchai hős, a szélmalomokkal küzdő Don asztalomon hevernének...² szeretném s még jobban Tyndart és Horáczt, Schillert és Goethét, Corneillét s Racinét (változtatásul Béranger chancoujait)? s Milont, Byront és Aodison Catoját a mi Berzsenyinkkel, Kölceynk s Vörösmartynkkal. De ez csak úgy adna gyönyörüséget, ha a mint szeszély, vérvegyület, lélekhangulat unszolnak, szaggathatnék itt egy rózsát, amott egy violát. De hogy előre megmondjam! holnapután reggel búmnak szívemelő eposzra, aztán csillapító lyrára; vasárnap Cato monologjára; hétfőn Isten tudja, melyikre lesz szüksége lelkemnek; — ily jósló, megvallom, nem vagyok s ilyen fabricai mechanismussal a mulattatás ugy-e nem megyen. De azért ne véljék kedveseim, hogy óráim üresen

¹ Wesselényi megjegyzése a lap alján: „Az aláhuzott szavak, melyeket utánok következő öt sorral a kir. fiús (fiscus) kitörült, a kitörültek között olvasható“.

² Ugyancsak Wesselényi megjegyzése a lap alján: „E helyen a következő szavak: „be sok idők és sok emberek képmása ez a szélmalom viadal“ kitörültetett, de a téntávoli fősvénykedés miatt nagy nehezen olvasható“.

hosszak. Ha papirosom ki nem fogyott volna s a jelenlévő tiszt úr békétűrésével máris vissza nem éltem volna, megírnám a tömlőczy magánynak igen sok jó oldalát. Ha szabad lesz és meg nem sokalják az ily tartalmú hosszú levelet: majd más-szor. Addig Isten velünk.

K. L.

III-ik levél.

Julius 27. 1837. Édes anyjának írt levél.

Kedves Anyám! A hónap 19-én írott levelét ép az napon vettem, midőn utóbbi levelemet már megírtam volt. Ezért válaszolok későbbben. A ruhaneműeket, melyekről levelében említést tesz édes jó Anyám (valamint általában az ilyenű küldötteket mindig) megkaptam. A harisnyáknak, de a zsebken-dőknek is különösen jó hasznát vettem s veszem. Amazoknak, mert a földszinti szoba padlat julius daczára is hűs, emezeknek pedig, mert a napokban pogány náthával bajlódtam. Szives gondoskodásukat hálásan köszönöm s örömet tudósítom (ez megnyugvást ád), hogy magunkat legalább családi viszony-ban el nem hagyatva, nem felejtve tudni, igen jól esik. Szükségem most semmire sincs. Ha dinya (kivált görög) lesz, örömet veszek egy párt, mert úgy látszik ide akarnak felejtteni; ide Budára pedig későn jó a vegetatio, itt minden gyümölcs később kapható. Azt írja édes Anyám: „meg leszek elégedve házi rendtartásával“, meg igen is, de csak úgy, ha látni fogom, hogy kedveseim magoktól meg nem vontak, meg nem tagadtak holmit, a mi ha nem az élet első szükségei közé tartozik is, de az életet tűrhetővé tevők közé tartozik. Mivel pedig tudom, hogy valamint édes szüleim, úgy testvéreim igen szigorú számvetéssel élve, magoktól sokat meg szoktak tagadni: kételkedem, ha e tekintetben meg leszek-e elégedve. Átalában szeretném, ha egy kis szórakozást, mulatságot szereznének, szerettem volna, ha valamely közel fördőt, tán Füredet meglátogatták volna. De tudom, hogy ilyesmiről hiában beszélek.

A pipát, melyet hazaküldöttem, ha valaki jó ismerőseim közül Pozsonba rándulna, szeretném orvoslás végett felküldeni. Ott van egy Simon nevű szalagárus (Bandelkrömer), de nagy pipamester. Különben had heverjen dohányozatlanul egy darabig.

Balogh doctor urnak szives gondoskodását igen-igen köszönöm; orvoslásának foganatja még most is tart, ámbár gyomrom már naponként ismét gyengébb, mint az ily félig haladt orvoslásnál másképp nem is lehet, mert nem folytathatván, ezzel is úgy vagyunk, mint mindennel a physical és morális világban, ha nem haladunk előre, nemcsak veszteg maradunk, sőt hátra megyünk. Majd kipótoljuk. Édes Atyám s Anyám kezeit csókolom, testvéreimet, a közel és távollevőket ölelem. Édes szüleimnek engedelmes gyermekek

Kossuth Lajos.

IV-ik levél.

August 2. 1837. Édes anyjának irt levél.

Kedves jó Anyám! Julius 27-rőli levelére felelek. Bánatos érzéssel tapasztalom a levélből, hogy kedves Anyám fájdalmai nem szűnnek, sőt talán mivel lefojtnak, tán még érzékenyítőbbek. Kedves Anyám a legjobb Anya, a tiszteletre legméltóbb Asszonyok egyike, csak egy tulajdonság van, miből többet kívánnék, az a bizonyos önértés, mely az embert az élet viszontagságain felül emeli. Ha visszanyerném szabadságomat s vele a szabad cselekvést és indulatot, vagy egy szerencsétlen óra hatalma eltalálna ragadni, hogy valaha az erény, becsület és kötelesség ösvényéről letévednék, akkorra tartsa édes anyám titkos könyveit; most míg e három dologgal jó rendben vagyunk, nem illenek szemeibe. Édes Anyám éltének nagy része sok tekintetben alig volt egyéb, mint egy hosszú szenvedés, (melynek még derültebb napjait is némely dolgok, mint p. o. az én szenvedhetlen, sokszor méltatlan, de mély gyökerekből eredett s azért legyőzhetlen komorságom is keserítette) óhajtanám, hogy tapasztalná édes Anyám igasságát annak, a mit valahol Goldschmidt mond, hogy t. i. a nyomorúság s bajokkai mindennapos ismeretség, minden philosophiánál jobban megtanít a bajokat megvetni. Mindig igen nevelte fiúi tiszteletemet édes Anyámnak minden babonától ment tiszta példás vallásossága. Hogyan? hisz a török, ha nagy szerencsétlenség éri, azt mondja: „Allah kherin“, az „Isten hatalmas“ és nyugodtan tűr. És a keresztényeknél is ama vallásos érzelemből eredett görök igék: „Δεως θι έτελετο βουλη“, „az Isten így akarta“ cselekvésben, szenvedésben hajdan csodákat tettek. E hosszú elmélkedést megfogják talán ezek az urak bocsátani, s méltánylani az anyai sziv lenyugtatása kötelességét.

Az ujdon fogadott szállás iránt valóban, eleve tudva, sok észrevételem lett volna, mindenesetre igen alkalmatlan sáros helyen fekszik s ha járdák rakatnának is (mi az idén nehezen fog), mindig fenmarad a kövezetlen országút sártengerének keresztül gázolója. Nem is fekszik délnek, mert a ház homloka a kerepesi-utra fekszik úgy, vagyis inkább délkeletnek, sőt alig mondhatni, hogy utczára nyílik, kitéve minden oldalról stb. Az az elvonulva élés is, melyet édes anyám említ — ha magára értette — városon nem attól függ, hol lakunk, hanem, hogy akarunk élni, aminthogy magáról tudja édes anyám, hogy a város minden részén lehet elvonulva élni. Ha pedig reám is számol édes anyám, ki tudja fogok-e ott lakni? s ha igen, az ügyvédnek, ki elvonulva él, koppan az ála. Azonban legfőbb észrevétel, hogy azon utca, mely azon szállás alatt a kerepesi-utról kezdődik (ha jól vagyok értesítve), valóságos sepredeklikta római suburbana, melynek közelében lakni sem kellemes. De

meglehet, ezt nem jól tudom, mindenesetre, ha édes anyámnak tetszik, jól van. Én Pozsonba két évig gyertyamártónál laktam, 1¹/₂ évig eczetgyártónál, most három hónap óta tömlőczben: ily habitualis gyakorlat után én oly könnyen megelégszem, mint Kaszner Eugeni, ki insurgents exhadnagy létére is a disznóólba bujt szállásolni.

Hát az Ágens még csak most írja, hogy vette a recursust? ugyan mi datumról írt?

A könyveket nem azért említettem, hogy megvétessenek, vagy küldessenek; azonban Isten neki, valamit Bulwertől vagy még inkább George Sandtól, vagy Cooper „praiwie“-ját szeretném olvasni.

Épen most kapom a küldött 2 üveg tokajit s tál gyümölcsöt. Az utóbbit kár küldeni, fele elrothad, míg ide ér, fele itt, míg a többit megeszem. Csókolom kezeit gondoskodásáért.

A védelemre tartozókat külön írom, édes atyámnak kezeit csókolom, testvéreimet ölelem. Hogy vannak ők a közel, de mégis távol s a különben is távol levő kedveseim? *K. L.*

(Folytatjuk.)

Debreczeniek a szécsényi országgyűlésen.

(1705. szeptember.)

Közl: Zoltai Lajos.

Hadd illesszünk mi is egy levélkét a koszoruba, mellyel a hazafias kegyelet adózik kétszázadik évfordulóján a szécsényi országgyűlés emlékezetének.

„Istennel a hazáért és szabadságért“ folytatott dicső nemzeti küzdelemben kiváló, jelentős szerepet juttatott a Gondviselés Debreczen városának. Attól fogva, hogy az öreg *Mónay* Pál, debreczeni cívis, hajdan *Thököly*-nek ezeres kapitánya titokban szervezte Debreczen vidékén a fegyveres fölkelést,¹ — egészen a czegléd-utczai *Komáromi házban* folyt békealkudozásukig.² A város polgársága rendületlenül hű maradt Rákóczihoz és a nemzeti ügyhöz, — kezdettől végig. Az első szabad királyi város, amely hűséget esküdött a fejedelemnek; — és legutoljára is Debreczen földjét öntözték vérökkei deli kurucz vitézek.³ E város a kurucz-hadak első és fő hadfelszerelő-, élelmező helye. Utoljára is (1710 nov. 23.) Debreczen város keresztyéni szeretetébe és gondviselésébe ajánlja a Lengyelországba induló Rákóczi néhány előkelő hívét, úgy a haza szolgálatában éltöket letett barsvármegyei katonák özvegyeit, árváit.⁴ Míg egyfelől a szabadság ügyének vért és pénzt, munkát és élelmet bőségesen áldozott Debreczen:⁵ másfelől házi tűzhelyét, vagyonát négyszer hagyta ellenségnek szabad prédára, közeledő német-rác hadsereg elől „kibontakozván“ a város népe.⁶ Épen most okt. 21—28-dika között 200 esztendeje,

¹ Thaly Kálmán beszéde Debreczen város 1903 máj. 22-iki díszkönyvgyűlésén.

² Ma is meg van e történelmi nevezetességű ház, amely sokáig Komáromi György debreczeni főbíró és családjaé volt. 1903 nov. 1-én emléktáblával jelölte meg a Csokonai-kör. A ház történetét megírtam a kör által ugyanakkor kiadott emlékfüzetben.

³ Thálnak idézett beszéde. 1711 jan. 10-én verekedtek meg Nyuzó Mihály és Halasi Péter Debreczen alatt Pálffy labancaival.

⁴ Rákóczi eme levelét a magánlevéltárból közöltem az idézett emlékfüzetben.

⁵ Bár a város 25,000 forinttal — aranyban, ezüstben — megváltotta magát, hogy a felkelésben ne vegyen tetteleges részt: mégis a kurucz ezredeken sok debreczeni harczolt. (Károlyi Oktl. V. k. 405—436.) A kiszolgáltatott élésnek, hadiszereknek mennyisége szinte összeszámlálhatatlan.

⁶ Szücs I. Debr. v. Tört. III. k. 713—722.

hogy Herbeville hada pogánymódra feldulta és kifosztotta üresen hagyott városunkat.

Ez a rettenetes „bódulás“, siralmas romlás mindjárt azután történt, hogy eloszlott a vezérlofejedelmet választó, konfederációt kötő nevezetes szécsényi országgyűlés.

A fejedelmi cancellaria meghívására Debreczen város követei *Diószegi* Sámuel, Monori Pál is megjelentek e gyűlésen; a fejedelem udvarlására később *Dobozi István* főbíró¹ is elment Szécsénybe. Mindazonáltal a debreczeniek nem léptek be a magyarországi konfederációba. Ezt nem is kívánta tőlük az ország, miután Debreczent Bihar vármegyével együtt, melyet Komáromi György alispán s debreczeni főrmender képviselt ott, a kapcsolt részekhez számították volt.

Követeink hosszabb jelentéssel számoltak be a Szécsényben látott-hallott dolgokról. Jelentésök az akkori zavaros körülmények miatt nagyon felületesen vezetett 1705. évi jegyzőkönyv 891—900. lapjain olvasható.

Egyes részeit Szücs István is idézi munkája III. kötetében, csupán azokat, amelyek szorosan Debreczenre vonatkoznak. De mert a gyűlésnek különben ismeretes lefolyását tollózi, mi ezuttal egész terjedelme szerint közöljük követeink beszámolóját.

Im itt következik:

Pro Memoria.

Mivel hogy a Méltóságos Fejedelem és az Országnak ő Nga mellett lévő Columnai akarattýából rendeltetett a Nemes országnak minden rendeinek Gyűlése pro die 1. Septembris a Rákos mezejére, holott is a régi boldog emlékezetű Magyarok szoktak volt eleitől fogva Gyűléseket celebraltatni, a Nemzet dolgait igazításban venni, Mi is oda convocaltattunk a Nga Mls parancsolattýával, mely ide alább meg irattatik.

Supervenialt ő Ngának más parancsolattya, hogy azon Rákos mezejére rendeltetett Gyűlés Szécsenben Nemes Nográd Vármegyében transferaltatott bizonyos okokra nézve.

T. Bíró Uram azért választatott ugyan azon Gyűlésre; de bizonyos consideratiokra nézve expedialtattanak *Diószegi* Sámuel és Monori István Uraimék.² Die 12. Septembris Indultanak el ő klmék. Abban fordulván azért difficultas mind itt mind más Nemes Szabad Királyi Városokban, hogy a Convocatoriaban az tétettetett, hogy minden nemesi személyek compareallyanak, tartoznak-é a városokból elmenni, a kik

¹ Dobozi III. István, — fia D. II. Istvánnak és Komáromi Csipkés Katának. † 1710. A Dobozi-család leszármazását Nagy Iván a pótkötetben, úgy M. Kossa S. és a „Nagy Iván“ családtörténeti Értesítő II. évf. 1—2. füzetében hézagosan és hibásan közölték. E hézagos és hibás közlést néhány új adattal pótoltam a fentebb idézett Emlékfüzet 15. lapján.

² *Diószegi* Sámuel főbírótságot és főrmenderséget, Monori István senatorságot viselt nemes-polgárok valának.

csak personalis Nemes személyek és csupa civisek, nem birnak külső Possessiokat a Nemes Vármegyékben, vagy nem?

Melly dolog végett Gyűlést is tartottanak Eperjesen a Nemes Városok és a kérdés decisiojára embereket küldöttek az Udvarhoz; de onnan is a resolutio csak olly homályossan adattetott ki, mint a Convocatoria tenoraban vagyon.

Mellyre nézve mi csak olly értelemben állottunk meg, hogy nomine colectivo a mint a Convocatoria tartya, elég comparealnunk.

Ánnnyival is inkább, hogy mivel subolfaciantuk, hogy Erdély nem convocaltatott sem a Partiumbeli Vármegyék; hogy nekünk a Cancellaria meg irta, csak per errorem esett.

Nemes Bihar Vármegye is comparealván, csak vissza bocsátatott, még be sem mehetvén Szécsénben, kinek is Vice Ispánnya nemz. Komáromi György Uram, becsületes Fürmenderünk a dolgot meg irta, ugy felljebb irt Atyánkfiak is.

Nagy gondolatokban estünk, hova lészen jobb minékünk esnünk, Erdély Országához-é, vagy Magyar Országhoz; mert oldalaslag optiot adott a Méltóságos Fejedelem, hogy a mire magunkat resolvallyuk, effectuallya ő Nga a Nemes Ország előtt.

Die 15. 7bris. Annak okáért T. Biró Uram szép ajándékokkal:

200 Cseber borral,

60 Hízott vágó ökörrrel,

Lisztel, szalonnákkal etc. megindul Váczi János és Lévai István Atyánkfiakkal, és

Die 17. Odaérkezvén Szécsénben és a Méltóságokat meg udvarolván,

Die 18. Az Ország össze gyűl nagy frequentiával egy igen nagy öreg királyi cifra sátor alá, mellynek kerületi alá ezer embernél több béállhatott, holott az Urak és minden Vármegyék követei erős hittel confoederatit tettek, hogy utolsó csep vérekig azon confoederatit, mellyben magukat az Austriai ház által meg rontatott hazánk s Nemzetünk szabadságának helyre állítására egyben szerkesztették, meg tartják.

A Mls. Fejedelem is és Mls. Groff Bercsényi Miklós Ur, Telekesi István egri Püspök és más Papi rendek hiteket letették. Instrumentum Confoederationis csináltak, mellyet mindnyájan subscribáltak s pecsételtnek.

Hasonlóképpen a Nemes Királyi Városok is Követeik által comparealvan hittel csatolták magokat ezen Confoederatioban.

A Nemes Vármegyék Követei ketten ketten esküttenek meg a sátor alatt és az után zászlóik alá menvén, mindeneket, valakik comporeáltak, azon formán megeskettették.

Az absensek ellen pedig 500 forint poena pronúciáltatott.

Die 20. Ezek véghez menvén Mls Telekesi István Egri Püspök és Nemes Heves és Külső Szolnok unialt Vármegyéknek örökös

Fő Ispánnya, Mojseset vévén fel például, miképpen bujdosott el Egyiptomból, az Isten égő csipke bokorból miképpen szollította meg s küldötte a Pharaho igája alatt nyomorgó s nyögő Izrael népnek kiszabadítására.

Mojses mellé midőn magát rebegőségével mentené, miképpen rendelte az ő ékessen szolló Attyafiát Aront etc.

A Magyar Nemzetnek is állapottyát, miképpen jött erre a földre Istennek vezérlésébül; miképpen tért Keresztyén hitre a pogányságból; minemü erős, egymást értő, más nemzeteken triumpháló nép volt; melly dicsőséges királyi voltanak és végre mint esett az Austriai ház birodalmában s azzal régi szabadsági mint csonkittattanak meg — bőv oratioval declarálván és azzal concludalván: Mi vagyon több hátra, hanem a mint a mi vastag magyarink szoktanak szolni: Ember kell a gátra. Applicalta bőv beszéddel mind ezeket Mls Fejedelmünkre és bujdosásában Isten vezérlésébül mellé akadott Mls Székesi Bercsényi Miklós Groffra ő Ngára.

A Mls Fejedelem ugyan Mls Groff Székesi Bercsényi Miklós, Mls Groff Ghimesi Forgács Simon, Mls Groff Keresztszegi Csáki István s Baron Zain (igy: Zay helyett) Lőrincz urék ő Ngok által az ország sátorának közepin magassan fel emeltetett és vezérlő Fejedelmünknek kiáltatott nagy hangossággal háromszor; az háromszori felemelés alkalmatossággal a nép kiáltotta: Vivat! Vivat! Vivat!

Mise is Litaniával hosszasan celebraltatván Pater Petes András Ausariai Püspök és Egri Captolonbeli Canonok s más egy-néhány öreg renden lévő papok által, az ország népe eloszlott.

Ezen a napon az Urakat és a Nemes Vármegyék, Városok követeit Kgls Urunk meg vendéglette a nagy sátor alatt és kívül nagy hosszú szin csinaltatván leveles fákból s abban hosszsan két sor asztal.

Háromszáz tálnál több vitettetett fel egy-egy fogásban.

A mi borunkkal, mellyet vittünk, vendégeltetett meg nagyobb része az Országnak, az egy néhány Urakon kívül, kik más féle bort is ittanak.

Nagy vigasság, musikalás, trombitalás, Vívát kiáltás volt majd egész estvéig.

Mi el maradánk a Confoederatiobul; nem eskettették meg követeinket mint másokat, kétség kívül a Partiumhoz gondolván bennünket.

Azonban olly hir érkezvén, hogy a Német Tábor Budánál a Dunán által jött, miis haza felé indulánk.

Mls Generalis Gróff Eszterhazi Antal Urt sok gyalogsággal s szép munitiókkal, Károly Sándor Uramat ő Ngát penig feles lovas haddal Hatvannál találván.

NB. Ezen Confoederatiobeli Juramenti formában a Clerus difficultast tévén sok ideig disputalta, hogy elég nekiek ad Conscientiae puritatem a mint a Decretum tartya, magokat kötelezni; de az Urak és az ország népe nagy fel szóval kiáltván, hogy formaliter esküdgyenek mint egyebek, nem tudtanak mit tenni; hanem el kellett mondani. Mindazáltal mégis illy Clausulat inferaltanak: a menyiben a Romai Catholica Vallásnak praejudicumára nem leszen. Mellyet jóllehet az Ország nem akart acceptalni, mindazáltal csak meg kellett az szerint hitek letételét a papoknak hallgatni. Mellyre illy Clausulát statualtanak: Non obstante contradictione vel qualicunque exceptione et qualificatione Cleri.

Megparancsolta szorosán a Méls. Fejedelem, hogy ha a Német erre jó, meg ne várjuk; hanem Várasunkat pusztán hadgyván, előle el mennyünk. Jöttünkben a Jászságon az helyeket Árokszállást, Bodot és egyebeket pusztán is találtuk, mivel a német Kecskemét felé nyomult.

Báró Wesselényi Miklós ifjúkori kiadatlan levelei.

(1805—1825.)

Közli és ismerteti: **dr. Kardos Samu.**

A nagy Wesselényiről írott és ez év márczius havában Légrády Testvérek kiadásában megjelent munkám I. kötetének bevezető részében (a LXIII. oladalon) kimutattam, hogy *Wesselényi*, habár aránylag fiatalon halt el — hiszen mindössze 54 évet élt — egyike kora legmunkásabb férfiainak, egyike a reformkorszak legnagyobb levelezőinek. Wesselényi levelezését főként az teszi nagyon becessé a történetíró előtt, hogy ő korának nemcsak kiváló politikusaival, de a közélet terén egyébként számottevő embereivel is levelezgetett — a kapott leveleket szépen az érkezési idő feljegyzéseivel megőrizte; a küldött leveleket pedig vásszonnal borított lapszámozott füzetekbe iktatta be. A Wesselényi család levéltárában mindössze 44 ilyen levél-másolati füzet van, de ezen levél-másolati füzetek csak az élete utolsó 10 esztendejében írott levelek fogalmazványait foglalják magukban. Ezekbe a füzetekbe a küldött leveleket Wesselényi eleinte sajátkezűleg vezette be; de amikor a csapások legnagyobbika, a teljes megvakulás 1844 őszén bekövetkezett, ezt többé nem tehette és leveleit rendszerint tollba mondotta; de azokat, különösen a fontosabbakat, továbbra is beiktatta levél-másolati füzetébe. Hogy Wesselényi már ifjúkorában is vezetett volna ilyen levél-másolati füzeteket, nem tartom valószínűnek és pedig azért nem, mert sem napló feljegyzéseiben, sem leveleiben ilyesmiről ő soha semmiféle megjegyzést nem teszen. A levél-másolati füzetek vezetését tulajdonképen ő akkor kezdi meg, mikor a börtönből kiszabadul és megrongált egészségének helyreállítása végett 1841 január havában Graefenbergbe vonul. Előbbi leveleit, miket családja egyes tagjaihoz és kora kiválóbb embereihez intézett, úgy kellett vármegyéről-vármegyére, városról-városra járva évek hosszú során át — részint a közlevéltárakban, részint az egyes levéltulajdonosoknál felkutatni, kimásolni és egybegyűjteni.

Ha áll az minden egyes emberre nézve, amit az emberiség egyik legnagyobb gondolkozója *Goethe* Vilmos Farkas mond, hogy t. i.: „Briefe gehören unter die wichtigsten Denkmähler, die der

einzelne Mensch hinterlassen kann“, úgy kétszeresen áll ez Wesselényire nézve; mert ő leveleiben nemcsak a maga benső életét és küzdelmeit, de kora legnevezetesebb eseményeit is elébünk tárja ritka hűséggel és páratlan lelkiismeretességgel. Wesselényi jellemének egyik fenségesen szép vonását a teljes őszinteség képezi. Ő mindenkor az igazságot kereste és mindenkben a maga meggyőződését követte. Sohasem kereste a hatalmasok kegyét és sohasem félt a tömeg „Feszítsd meg“ kiáltásától. Igaz ember volt, ki hitte azt, amit hirdetett és amit egyszer kimondott vagy leírt, a mellett mindvégig hiven és állhatatosan megmaradott.

Gyűjteményben 100 drb. *eredeti* és 3000 drb. *kimásolt* levele van meg Wesselényinek. De ezek között soha egyet sem találtam olyat, melyben önmagával valaha ellentétbe, vagy ellentmondásba jutott volna. Az ő levelei tényleg hű tükröi az ő nemes szívének, fenkölt gondolkodásának és hajthatatlan akaraterejének. Épen azért nem vélek felesleges munkát végezni, ha addig, míg összes levelei a m. tudományos Akadémia kiadásában megjelenhetnek, a gyermek- és ifjúkorából való fontosabb és becsesebb leveleket a „Régi Okiratok és Levelek Tára“-ban teszem közzé.

Wesselényi gyermek- és ifjúkorából mindössze 248 drb. levél maradt fenn, ezek legnagyobb részét édes anyjához, *Cserey* Helénához írta és pedig valamennyit magyarul. Ifjúkori levelei között van 48 drb. németnyelvű szerelmes levél. Ezeket ő is azon idők divatjának hódolva német nyelven írta akkori ideáljához, gróf *Bethlen* Línához. E levelek legközelebb fognak a „Pester Lloyd“ hasábjain megjelenni.

Wesselényi írói tevékenysége két munkájától, az 1833-ban Bukarestben megjelent „*Baliteletek*“ és az 1843-ban Lipcsében megjelent „*Szózat*“ című munkájától eltekintve, főként a levelezésben nyilvánul meg leggazdagabban és leghatályosabban. Minden tulzás nélkül elmondhatom, hogy az írók között *Kazinczy* Ferenczet, ki 72 esztendő-t élt és az államférfiak között, *Kossuth* Lajost kivéve, ki 92 évet élt, nincsen a XIX-ik századnak egyetlen olyan nagy férfja sem, kinek olyan széleskörű és olyan gazdag tartalmú levelezése volna, milyen a Wesselényié volt. Csak tájékoztatás gyanánt említem meg, hogy kor- és küzdő társai közül *Deák* Ferencznek 153 drb., *Bajza* Józsefnek 185 drb., *Kölcsy* Ferencznek 220 drb., *Arany* Jánosnak 473 drb., *Széchenyi* Istvánnak 1620 drb. *Kazinczy* Ferencznek 3351 drb. gyűjteményes kiadásban megjelent levele ismeretes. Igaz ugyan, hogy *Kazinczy* leveleiből 1890-től mostanáig már 14 kötet jelent meg, de ezzel még *Kazinczy* levelezése távolról sincsen kimerítve, mert a 14-ik kötet is mindössze 1816 decz. 31-éig terjed, holott *Kazinczy* tudvalevőleg 1831 aug. 22-én halt meg és így élete utolsó 15 esztendejéről szóló és legalább 16 kötetre menő levelei még kiadva nincsenek. Hogy *Kossuth* Lajos levelei, ha egyszer összegyűjtve lesznek, hány kötetet fognak kitenni, azt ez idő szerint

megközelítőleg sem lehet megállapítani. De annyi bizonyos, hogyha Kossuth Lajos 60 évi nyilvános szereplésének ideje alatt minden esztendőben csak egy kötetre való levelet írt, akkor is töménytelen lesz az irodalmi és történelmi kincs, amit korának e legnagyobb lángelméje fél századnál hosszabb ideig tartó nyilvános pályáján ezernyi és ezer leveleiben megírt és megörökített.

I.

Ifj. Wesselényi Miklós levele édesatyjához, id. Wesselényi Miklóshoz.

(Eredetije a Wesselényi levéltárban, az Erdélyi Muzeumban.)

Kedves Atyám!

Három napja annak, hogy Atyámat nem tisztelhetem, ezen három nap annyit tészem nékem, mint három holnap, a míg pedig személyesen tisztelhetem, addig is kívántam levelemmel tisztelni. Ezek a szorongattatások egy jó fiúnak szorongattatásai! Oh, mely jól esik nékem, ha csak e néma betűkkel is érzésemet kijelenthetem! — jó szolgálatot tettek már ezek sok jó fiaknak, s használom én is őket. Azt mondják, a pappiros megfogadja a penna kívánságát. Oh, de mégsem teljesítheti azt, amit én kívánnék, mert csak azt irhatom, hogy óhajtván várom Atyámékat, de mely forróan azt a levél el nem fogadhatja s el sem viheti, — megeshetnék meggyűlna tőlle.

Tökés mondja, hogy az én édes Nagy-Anyám és Bátyám s kedves Néném ma ide jönnek. Jaj mely alig várom! Meglátom hát ma Nagy Anyámat! Hozza el édes Atyám.

Csókolom mindnyájokat s vagyok

Kedves Atyám

Nyírséd, 1806 2. Sep.

Engedelmes fia

Wesselényi Miklós mp.

A borítékon: Kedves Édes Atyámnak alázatos tisztelettel és fiúi szeretettel

Zilahra.

II.

Ifj. Wesselényi Miklós levele nagyanyjához, Boros Klárához.

(Eredetije negyedíven, 3 oldalon a Wesselényi levéltárban az Erdélyi Muzeumban Kolozsvárt.)

Szivem Nagy Anyám!
és Kedves Anyám!

Jól mondják azt, aki reggel felkél, aranyat lél. Midőn ma a napnak sugárait megláttam legelsőbbben, mely csakhamar esmét homályba borula, felkelék ágyomból s az eltávozott Tő-

*ké*st itthon találám. Arany nál becsesebbet hozott ő nekem, midőn megajándékozza azzal, hogy ma Nagy Anyámat, Bátyámat és Nénémet együtt ölelhetem atyámmal s anyámmal. Istennem agygy nékem minden reggel ily örömet!

Kedves Édes Anyám! egy özön csókkal fizettem volna meg, ha előbb megmondta volna ezt barátomnál. Isteni barátság! mi dolog, hogy az igaz barátok egyenlő dolgon szoktak örvideni? Kedves Anyám csókolja meg ezerszer Nagy Anyámat azért a szándékáért, hogy hozzánk jó.

Kedves Nagy Anyám! a minutumok egész napokká változtanak. Nagy Anyám látása üzi el csak egyedül sóhajtozásomat. Hányszor nézünk délutánig a hegyre Tökésemmel. Jöjjenek szerencsésen és örvendeztessék meg az Nyirséden a barátság karjai között.

1806. 7ber 2-án.

Ifj. Wesselényi Miklós mpr.

Tökés kezével, a levél alján, a szegletben: Csókolom én is kezeit a Nagy Asszony önségának, a báróné és a grófné önsögeknek.

Tökés.

Czim a borítékon: Édes Kedves Nagy Anyám és Anyámnak alázatos tisztelettel
Zilahra.

III.

Ifj. Wesselényi Miklós levele édesanyjához.

Kedves Anyám!

Minekutánna kedves Anyám elment, mind frissen voltunk Istennek hálá és semmi kár nem történt; a lovak frissen vannak, a hágatás és csikózás foly, egy lóba se esett semmi kár. Hanem a faluba nagyon sok a dühűt kutya; a minap egy a kertbe lövettetett meg, ez a mosóné kis fiát meg is marta, de ezt mingyárt a faluba levítettük egy házhoz, ahol gyermek nincsen, s mingyárt bella Donát adtak néki, a fejérműket el vettük az anyától s már most a Pista felesége mos nekünk; már azolta igaz még seholt se voltunk künn, még a kertbe se, melynek oka részszerint az idő is, de ha ki megyünk is vigyázni fogunk, a módjára nézve úgy fogunk cselekedni, a mind édes Anyám parancsolja.

Az oeconomia foly, melyről Pista többet fog irni.

Méltóztasson édes anyám magirni, hogy szerencsésen érkezett-e meg, s mindeneket hogy talált.

Itten küldök egy néhány levelet, melyek azolta érkeztek.

A számtartó arról ír édes Anyámnak, amind mondá, hogy azon fuszujka, melyből a lovászoknak főznek, olyan, hogy enni nem lehet; ezt én is láttam s mostan küldök is mustrát belőlle,

melyet magam vettem minden válogatás nélkül a többi közzül, láttam megfőzve is, de olyan, hogy mihelyst elhozzák, mindjárt ki is öntik a lovászok, de különben is úgy főznek, hogy ehetetlen; a lovászok közzül 3 beteg, kivált kettő olyan beteg, hogy soha felgyógyulni nem fognak, mert száraz betegségbe vannak.

Jöjjön édes Anyám hamar haza, addig is írjon nekünk. Tisz. Szabó úr s Pataki irnak Anyámnak. Tisz. Retyi uram tiszteli Anyámat, én pedig csókolom kezeit s maradok fiúi tisztelettel Kedves Anyám

Sibo, 1810. 19 Maji

engedelmes fia

Ifj. Wesselényi Miklós mp.

(Eredetije negyedív alakban, négy oldalon, a Wesselényi levéltárban.)

IV.

Ifj. Wesselényi Miklós levele édesanyjához.

Kedves Anyám!

Ma köszöntöm s idévezlem kedves Anyámat legelőbb ezen napon levelem által, de hídje el kedves Anyám, hogy ez éppen oly tiszta szívből s forró indulatból származott, mintha kívánságimat személyesen jelenthetném ki, az Isten engedje kedves Anyámnak ezen esztendő s még sokakat egészséggel s megelégedéssel tölteni.

Hogy Weiss még mindeddig haza nem mehetett, az volt az oka, hogy itt oly sük volt, hogy telyességgel nem lehetett lovagolni egész mostanig. Itt az egyik *Bartsai*, az a melyik *Bánffi Lászlónál* vagyon, lovat keresvén, töllem is tudakozott, én az eladó lovak listáját mutattam s a Mérgest kérte, az árát leeresztettem 50 aranyra, mivel itt az arany esmént 9 forint; ezt ő ki is fizette aranyba, hanem arra instálná kedves anyámat, hogy ha méltóztatnék békülden. Többet nem irhatok, mert éppen meggyünk gratulálni a gubernátorhoz. Fiúi tisztelettel maradok

Kolozsvár, január 1-ső napján. 1813.

Kedves Anyám

engedelmes fia

Wesselényi Miklós, m. k.

(Eredetije negyedív két oldalán, a Wesselényi levéltárban.)

V.

Wesselényi — édes anyjához.

Kedves Anyám!

Levelét kedves Anyámnak örömmel vettem, mi mindnyájan frissen vagyunk, tanulásom foly, dolgom sok nagyon, szabad időm kevés marad, lovagolok majd mindennap. Ujság még az idén nem jött. Ugy látszik, hogy a császár győz, mert nagyon hatalmas hangból beszél; a gubernatorhoz küldött Hand billettei azt foglalják magokba, hogy a belli subsidiumot mentől hamarabb egybeszedje, mert különben erővel fogja kicsikarni. Most maschiroz egy német gyalog regiment a pestis meggátolására, mely ugyszólván egészen megszűnt (sárga hideg ellen való cordon), majd talán többek is fognak béjönni. Alig ha a mi contonkra nem verődik Franciaország. Most az Elcanar szavai beteljesedtek rajtunk: *Eine jede gewonnen Schlacht eine zerstörte Freiheit.* Cserey Miklós egy privát levélben irt Bécsbe Nemes Ádámnak, hogy milyen nagy a veszedelem, milyen sokan halnak és hogy milyen rossz a gubernium részéről a vigyázat s természet szerint mind ezeket multiplicalta, Nemes Ádám erre felment a császárhoz, melyre a guberniumnak egy igen nagy pirongatás jött, s béküldöttek egy *Klubositzkit*, a ki fiuméi gubernátor volt, hogy a pestist meggátolja. Fehér vármegye, a mely mint kedves Anyám tudhatja, semmit sem adott, most újra gyűlést tartott, a melyen G. Haller Gábor mint királyi biztos jelen volt és azt kívánta, hogy adjanak, és hogy azon éles protocollatit amit a mult gyűlésen tettek, töröljék ki, de egyikre sem állottak.

Épen most vala itt a fechtmeister, egy igen ügyes francia. Most egyebet nincs mit írjak, hanem hogy kedves Anyám kezeit csókolván, fiui tisztelettel maradok

Kedves Anyám!

Kolozsvárt jan. 2-án 1813.

engedelmes fia
Wesselényi.

P. S. A kanczák iránt, hogy melyek lennének meg azon kinevezettekén kívül eladni valók, hirtelen meg nem írhatom, de a jövő alkalmatossággal kikeresvén neveiket, ki fogom küldeni. Most elég hideg van, csináltasson Kedves Anyám hajtó vadászatokat. Jöjjen bé Édes Anyám Kolosvárra, mert olyan rég nem láttam már kedves jó Anyámat.

(Eredetije a Wesselényi család levéltárában.)

(Folytatjuk.)

Hajduböszörmény a szabadságharcban.

Közyűlési határozatok 1848. és 1849-ből.

Közli: Kelemen Gábor Hajduböszörmény város levéltárnoka.

Kivonat

Hajduböszörmény városnak 1848. évi július 18-án tartott közgyűlése jegyzőkönyvéből.

450. sz.

Olvasztatott Pély Gábor urnak hozzánk intézett azon levele, melyben a Hadügy Minister ur rendelete nyomán minden a kerület kebelében levő városoknak meghagyatik, hogy ezen rendelet vétele után az egész nemzetőrséget Böszörménybe és Szoboszlón összpontosítván, halasztás nélkül Kis Hegyesre indítsa, hol Báró Bechtold hadnagy vezér rendelkezését veendik az Illyr lázongók megfenyítésére; élelemmel, mihelyt elindulások napjáról Báró Bechtold tudósittatik — Török Gábor királyi biztos által látandnak el, — egyszersmind felszöllitnak minden városok, hogy az őrsereg készülésétől s a szükséges fegyverek előállításáról haladék nélkül rendelkezzenek.

Végzés.

Ez ügybeni megkivántató teendők feletti rendelkezés az összes hat testvér városokat egyaránt érdekelvén, felette az összes kerületi közgyűlés intézkedhetik sikeresen és czélszerűen, minek megtartására Tekintetes Főkapitány úr részünkről már megkéretett. Mi az egész kebelbeli nemzetőrség Kis Hegyesre leendő elindulását illeti: ez a kebelbeli békesség és bátorság veszélyeztetése nélkül meg nem történhetvén, a majdan nem sokára tartandó kerületi közgyűlésre menő városi képviselők figyelmeztetnek, hogy a kebelbeli nemzetőrök között csak 500 nemzet örök menetelét ajánlják meg, a többi itthon maradtak az elmenendőket bizonyos idő múlva felváltandják. Az elmenendő őrsereg szükséges fegyverei készítése minden a városokban lakó mesterek általi minél előbbi eszközése az Elnökségre bizatik.

557.

1848.

K. gy. sz.

Aug. 25-ről.

Csernát István, Nagy Gábor ácsok 180 szurony nyél 12 vkrral és 280 fokos nyél 6 vkrral számított munkabérüket összesen 64 vfrba utalványoztatni kéri.

Végzés.

A fokos nyelekért 10 drbért 9 vkr., a szurony nyelekért páronként 7 vkrral, összesen 7 frt 30 vkr. a városi pénztárra utalványoztatik.

540.

1848.

sz.

Aug. 25-ről.

Olvastatott a H. kerület Aug. 20-án tartott közgyűlésének több rendbeli jegyzőkönyvi czikkelye, jelesen 878. sz. alatti, mely szerint Minister elnöki rendelet folytán a nemzetőrség mozgóvá tétele megszüntetvén, minden hatóságokba egy önkéntes nemzetőrsereg felállítása rendeltetik, mely a Ministériumtól veendett rendelet következtében a harcz végeztéig, vagy míg a haza szolgálatját igényli, a Ministerium rendelkezése alá helyeztetik. Ehez képest a kerületen 800 gyalog és 250 lovas önkéntes nemzetőrsereg kiállítása toborzás útján oly módon hagyatik meg, hogy Böszörmény 201, Szoboszló 195, Nánás 177-Hadház 70, V.-Pécs 44 gyalogost állít és folyó hó 28-ik napjától minden önkéntes részére a kerületi pénztárból 12 pkr. fizet, tessék, ezen napi díjakat a kiindulásokkal is szedni fogják, amikor osztán az álladalomtól adandó 8 pkrrel naponta 20 pkr huznak. Ezenkívül ugyancsak a kerület által ugy a gyalog, mint a lovas nemzetőrök nemzetőri egyenruhába felöltöztessenek, továbbá biztosittatik minden önkéntes, hogy a netalán családját elhagyott a harczmezőre elvitetnék, az élelmi forrásától ez által megfosztott családjáról a hatóság gondoskodand, végre az önkéntesek száma az őrnagyoknak naponként feljelentessék, a kerületi utazó őrnagyoknak pedig előfogatok adassanak. A ruházat és napdíjak fedezésére 20,000 pfrt felkölsönzése szükségeltetvén, ennek fedezésére az országosan megállapítandó új adókulcs szerint a közös teherviselés nyilvánittatik.

Végzés.

Elnöki intézkedés szerint a már folyó hó 22-én megkezdett toborzás folytatása megrendeltetik s ennek vezetésére az elnökség által megbízott tanácsnokok Mátyás Márton és id. Csiha Sámuel innen is utasittatnak, az eredményről jelentésük elvárattván. Egyebekben tudomásul szolgál.

649.

1848. sz.

Október 8-ról.

Olvasztatott a kerület jegyzőkönyvének 957. sz. a. cikkelye, melyben Minister elnök ur Battyányi Lajos urnak 9762. sz. a. kelt rendelete nyomán elhatározatik, hogy a kerületre eső 1017 ujonczok a városok közt aránylag felosztván, a városi hadnagykok — mellőzve az időt és költséget emésztő toborzást — népgyűlést tartsanak s az egybegyűlt népet a Minister elnök rendelete mellett közlött felhívás értelmében a Hon állapotjáról értesítsék, azt lelkesítsék, hogy annyi bajok közt magát el ne hagyja; szállítsák fel, hogy minél nagyobb a vész, annál készebb szívvvel, akarattal fogjon mindenki fegyvert, járuljon úgy a haza védelmére, mint tőlle kitelik; az ajánlkozókat életkor különbség nélkül — ha különben fegyvert foghatik — sorozzák be. Továbbá kijelentvén, hogy az ő Felségéhez szentesítés végett felküldött katonai állítási törvényezikk bár megszentelése nincs s a Minister elnöknek az iránt a nemzet gyűlés határozatával egybehangzó rendelete a fennforgó körülmények közt oly törvénynek tekintetik, melyet teljesíteni kötelesség: a Hajdukerület népességére esett 1017 számból álló honvéd csapat a már történt össze írások nyomán a 19, 20, 21, 22 évesekből, vagy ha ezekből ki nem telnék, az idősebbekből is év szám sora szerint, azon eljárás mód szerint rendeltetik kiállíttatni, mint az említett törvényjavaslat előadja, azon kijelentéssel, hogy sem a mozgó nemzetőrség, sem a kebelben toborzott szabad csapatok sorába beállottak betudásba nem jöhetnek. A városok közt megtartandó arálynak elhatározásánál csupán csak azok közt vétetvén figyelembe, kik magokat a honvéd zászlóaljához soroztatták be. Végre meghatározatik, hogy az említett honvédc csapat folyó hó 15-re előállítandó s a kiállíttattak addig is részenként egészen, akkor pedig egészben Madarasra, mint a Ministerium által kijelölt törzs helyre elszállítandók. Egyéb iránt a teljesítendő kötelességgel a különben is felelősség terhe alatt működő városi hadnagykok bizatnak meg. Főkapitány ur pedig meghatalmaztatik, hogy a netalán közbe jöhető gátak elhárítására nézve a közgyűlés teljes hatalma szerint maga személyében intézkedjék.

Ennek folytán olvasztatott továbbá, hogy a kerület közgyűlési jegyzőkönyvének 993. sz. a. cikkelye, melyben a kerületre eső 1017 szám ujonczokból aránylag az egyes városokra eső szám meghatározatván, tudtul adatik, hogy Böszörményre 303, Szoboszlóra 214, Nánásra 214, Dorogra 160, Hadháza 97, V.-Pécsre 29 ujoncz esik, a kiket kiállítván N.-Váradra kell szállítani s Főkapitány urat a kiállítás eredményéről időről-időre tudósítani.

Végre olvasztatott Főkapitány urnak folyó hó 7-én kelt Böszörmény város közönségéhez 142. sz. a. intézett levele, mely-

ben tudtul adja, hogy a Bösörményre esett 303 ujonczoknak ezuttal csak egynegyed része azaz 76 ujoncz kiállítandó.

Végzés.

Miután a mai napon tartott népgyűlésben az összegyűlt nép sat. sat. sat.

665.
1848. K. gy. sz.

Okt. 13-ról.

Olvastatott a kerületi közgyűlés jegyzőkönyvének 970. sz. cikkelye, melyben felhivatnak a városok, hogy Sillye Gábor kormánybiztosnak, ki a Hadügyministerium által egy Bocskay nevet viselő szabad csapat alakítására bizatott meg — e célra segédkezet nyujtsanak.

Végzés.

E közönség valamint eddig, úgy ezután is mindenben kész szívvvel közremunkál a tervezett önkéntes szabad csapat előállítására.

Pánczél Sámuel theologus latinnyelvű űtlevele 1769-ből.

Közli: dr. Lengyel Miklós, magyarra fordította: dr. Kardos Albert.

Nos Maria Theresia Divina favente Clementia Romanorum Imperatrix Vidua, Regina Hungariae, Bohemiae, Archidux Austriae, Dux Lotharingiae et Barri, Magna Dux Hetruriae Dux Burgundiae, Styriae, Carinthiae, et Carnioliae, Magna Princeps Transsylvaniae, Comes Flandriae, Tyrolis, Goritiae et Siculorum etc. Universis et singulis Sacri Romani Imperii Principibus, Cognatis, et Dilectionibus, nec non pro locorum, et occasionum diversitate subditis nostris, Praesentes Litteras nostras Passuales visuris, lecturis, aut legi audituris Salutem, et Benevolentiam respective, Gratiamque Nostram Caesareo Regiam, et Principalem. Praesentium exhibitor Samuel Pánczél Theologiae studiosus, ex hereditario Nobis Magno Transsylvaniae Principatu oriundus subditus noster, studia excolendi causa in Hollandiam et signanter quidem ad Academiam Ultrajectanam proficisci volens, tutioris, securiorisque itinerationis gratia has nostras Passuales humillime imploravit. Quocirca praescitas suas Dilectiones, et quosvis Sacri Rom. Imperii Fideles, et Incolas amice, respective ac perbenigne requiramus, subditis autem nostris mandamus, ut praenominatum Samuelem Pánczél una cum rebus suis secum habitis in suo ad memoratam Academiam itinere ducente, ubique locorum non solum tuto, libere, et pacifice et proficisci, atque morasi unant, et unatis. Verum alicubi necessitas, et occasio id exegerit omnem etiam congruam assistentiam, et opportunum Juvamen eidem praebeant, et praebeatis, perque suos praeberi curent, et per vestros curetis; Facturae sunt in eo suae Dilectiones, et vos rem Nobis pergratam Benevolentia, Gratiisque nostra data occasione agnoscendam, subditi vero nostri expressam, seriamque voluntatem nostram exequuntur. Praesentibus perlectis, exhibenti restitutus. Datum in Civitate nostra Vienna Austriae, Die Vigesima Secunda Mensis Junii, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo Nono. Regnorum vero Nostrorum Vigesimo Nono.

Maria Theresia.

Alexander Horváth.

(Eredetije a deési állami főgimnázium tanári könyvtárában.)

Mi Mária Terézia, Isten kegyes kegyelméből a római császár özvegye, Magyarország, Csehország királynője, Ausztria főhercege, Lotharingia és Barry hercege, Etruria nagyhercege, Burgundia, Styria, Carinthia és Carniola hercege, Erdély nagyfejedelme, Flandria, Tirol, Görz és a székelyek grófja stb., a római szent birodalom fejedelmeinek, rokonainknak és kedveltjeinknek, nemkülönben a hely és körülmények szerint különböző alattvalóinknak egyenként és összesen küldjük üdvözlünket és jóakaratomkat, azaz császári-, királyi- és fejedelmi kegyünket, akik jelen útlevelünket látni, olvasni fogják, vagy olvasni hallják.

Jelen sorok előmutatója Pánczél Sámuel, theologiai tanuló, erdélyi örökös nagyfejedelemségünkől származó alattvalónk tanulmányai folytatása végett Hollandiába, nevezetesen az utrechti akadémiára szándékozván menni, legalázatosabban ezt az útlevelet kérte tőlünk útazásának biztosabbá és bátorságosabbá tétele végett. Ennélfogva fentemlitett kedveltjeinket és a római szent birodalom bármilyen rendű hiveit és lakóit barátilag, tisztelettel és jóakarólag megkeressük, alattvalóinknak pedig meghagyjuk, hogy az előbb nevezett Pánczél Sámuel az említett akadémiára vivő útjában minden vele levő holmijával együtt engedjék és engedjék nemcsak biztosan, szabadon és békén járni s időzni, hanem valahol csak a szükség és alkalom úgy hozza magával, nyujtsanak és nyujtsatok, az övéikkel adassanak és a tieikkel adassatok neki mindennemű megfelelő támaszt és illendő segítséget. Ezzel egyben kedveltjeink és ti nekünk igen kedves, adandó alkalommal jóakaratomkkal és kegyünkkel meghálálendő dolgot fogtok cselekedni, alattvalóink pedig kifejezett, komoly akaratunkat hajtják végre. Jelen sorok elolvasás után az előmutatónak visszaadandók.

Kelt a mi ausztriai városunkban Bécsben, az urnak 1769., uralkodásunknak 29. évében, junius hó 22. napján.

Mária Terézia.

Horváth Sándor.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

Akadémiai Értesítő. (Szerkeszti Heinrich Gusztáv.) Augusztus—szeptemberi füzeté Kürschák Józsefnek Hermite Károly akadémiai kültag, a francia nagy feltaláló matematikus felett tartott emlékbeszédével kezdődik. A változatos tartalmu füzet többi részét a folyóiratnk gondos szemléljén, az Akadémia üléseinek jegyzőkönyvei s a bíráló küldöttségnek az akadémiai nagy jutalomról, valamint a Marczibányi mellékjutalomról előterjesztett jelentésén kívül — kivonatok töltik meg székfoglaló értekezésből, felolvasásokból és előadásokból. *Kollányi* Ferencz székfoglalójában a középkori magyarországi magánkegyúri jogról értekezik s abban azt igyekszik bizonyítani, hogy a magánkegyuraság a középkorban hazánkban éppen nem állott oly függő viszonyban a királyi hatalommal szemben, mintha a királyi fő kegyuraságból származott volna. *Hegedűs* István „Petrarca szózatja és egyik latin költeménye“ czim alatt a Sonettek, a Canzonek és Trionfi édes ajkú dalosának hazafias költészetével foglalkozik. *Kunos* Ignác, városunk szülötte, nemsokára megjelenendő török nyelv-könyvének egy fejezetét „A török nyelv szóképzsése“-ről mutatja be. *Angyal* Pál „A tömeg büntetetei“ cz. előadásában a tömeg hatását az annak részét képező egyénre teszi vizsgálódás tárgyává, büntetőjogi szempontból. *Bleyer* Jakab a magyar-hún monda german elemeit kutatja, amelyek szerinte keleti-gót eredetűek s a szlávok közvetítésével kerültek a magyar népköltészetbe. *Badicz* Ferencz Gyöngyösinek a Remekírók képes könyvtárában megjelent új kiadását bírálja.

Athenaeum. (Szerkeszti Pauer Imre.) Harmadik számát különösen társadalomtudományi értekezések gazdagítják. *Bárány* Gerő a kultura értékéről megkezdett tanulmányát folytatja, kiemelve az embernek ideális állapotra való olthatatlan vágyát. *Pekár* Károly az amerikai psychologia történetéből szakasztja ki az utolsó tiz esztendő, Franklin Buchner összefoglaló beszéde nyomán. *Szemere* Samu Wegener nyelvfilozófiai problémáit tömöríti össze magyarul. A svéd—norvég unió államjogáról *Várnai* Sándor irt érdekes cikket az 1867: XII. t.-cz. reviziója szempontjából. *Pászthory* János a Borgiák bűneit foglalja lajstromba

Burchard János vatikáni szertartásmesternek „Diarium“-a alapján. Fiume közjogi állásáról és a külön vámterületről szól egy névtelen cikk. *Pekár* Károly Hall chicagói egyetemi tanár érzetostályozását ismerteti. *Goldzieher* Ignác, a matematika módszereinek a biológia és sociológia körében való új felhasználásáról foglalja össze Alexejeff gondolatait. *Schneller* István a magyar egyetem tanügyi irányzatát bírálja. Az Irodalom rovatban Pauler Ákos kíséri figyelemmel a filozófia körében megjelent újabb dolgozatokat.

Budapesti Szemle. (Szerkeszti Gyulai Pál.) Szeptemberi számában *Váczy* János a keszthelyi Helikonról ír terjedelmes, lelkiismeretes tanulmányt. *Pápay* József az éjszaki osztjakok földjén tett nyelvészeti tanulmányútjáról számol be az Akadémiának. *Balogh* Jenő a budapesti nemzetközi büntetőjogi kongresszuson felmerült és tárgyalt kérdésekhez fűz szakszerű megjegyzéseket. Beksics új röpiratát: „Mátyás király birodalma és Magyarország jövője“-t bírálja egy ismeretlen, nem sok jóakarattal. *Launay* Adriennek tibeti hittérítéséről írt könyvét Kropf Lajos ismerteti. Patapenko „A maga emberségéből“ cz. regényének IX-ik folytatása teszi a szépirodalmi rész zömét, *Ambrozovics* Dezső fordításában. *Lévay* József „Kérlelés“-e és Lehr Albert Heine-fordítása egészíti ki a folyóiratot. Az Értesítőben magyar, német és francia könyveket ismertetnek, bírálnak.

Erdélyi Múzeum. (Az Erdélyi Múzeum-Egylet kiadványa. Szerkeszti dr. Szádeczky Lajos.) Szeptemberi füzetének élén dr. *Kristof* György Arany László költészetét méltatja, különösen pedig a politikai költészetet, a hová tartoznak jobbra Arany László költői munkái: A délibábok hőse és a Hunok harcza. Mindkettővel saját politikai meggyőződését hirdeti. Gr. *Kun* Géza dr. folytatja és befejezi gr. Gyulai Lajosnak az 1834-iki erdélyi országgyűlésről vezetett nagyérdéki naplójának közlését. Az Irodalmi Szemlében dr. *Szlávik* Mátyás Windelband bölcséleti munkáját (Die Philosophie im Beginn des zwanzigsten Jahrhunderts), *Bodor* Aladár pedig Kiss Menyhért „Verőfényes emberek“ című elbeszélés kötetét bírálja. A Különfelék rovata rövid történelmi és irodalmi közleményeket tartalmaz.

Genealogiai Füzetek. (Szerkesztik: csikszentmihályi Sándor Imre és köröspataki és köpeczi Sebestyén József Kolozsvárt.) Szeptemberi száma már a tizenhetedik közleményt hozza dr. *Endes* Miklóstól az uri hatóságnak Magyarországon 1948-ig való fejlődéséről. *Gyulai* Rikárd *Ósfák* cím alatt folytatja családtörténeti adatainak közlését. Ezuttal a nagyváradi Sarkantyus Gyulai, Kereszturi, másképp Vajai, hidvégi Nemes, a horányi Horányi, kisboronyói Tompa, nagyborosnyói Barta, rétyi Székely, a nagyercsei Toldalagi, czegei Wass, losonczy Bánffy és bethleni Bethlen

családok leszármazására vonatkozólag találunk sok feljegyzést a közleményben. *Köblös* Zoltán Nemességigazoló erdélyi perek levéltári számaival tájékoztatja az effélék iránt érdeklődőket. Az Adattárban Barabási Mihály és Szentpáli András 1517. évi szerződését és II. Rákóczi Györgynek a krónikairó nagy Szabó Ferencz leánya érdekében 1659-ben kiadott rendeletét elvassuk.

Huszedik Század. (Szerkeszti Somló Bódog.) Szeptemberi száma önálló cikkekben nem nagyon gazdag. A francia egyház és állam kulturesatájáról *Kunfi* Zsigmond cikke nyújt áttekintést. *Csizmadia* Sándor szociális szempontból nézi a dunántúli aratósztrájk okát és következtetését, igen érdekesen. Budapestnek 1824 körül való műveltségi állapotáról *Meller* Simon közöl kiszakított részképen nagyobb művéből mutatót. *Schlatter* Alfréd kárhoztatja a középiskolákban divó osztályozást; eltörlésétől sok jót vár a tanulókra, a tanárookra nézve. A Szemlerovatban a kitagadottak harczáról, az általános titkos választójog ligájáról, a háború új költészetéről, a magyar történetírásról és Magyarország közgazdaságáról esik szó.

Irodalomtörténeti Közlemények. (Szerkeszti Szilády Áron.) Harmadik füzete három érdekes tanulmányt közöl. Az első: *Horváth* Cyrill összehasonlító értekezése a Batthyány-codex eredeti latin és magyarra fordított dicséreteiről. A másik: *Sarudy* György befejező buvárlata a Kőmíves Kelemenné mondájának bosnyák, bolgár, oláh változatáról és székelýföldre jutásáról. A harmadik: *Hegedüs* István cikke „Raguzai emlékbészéd Mátyás király felett“. Gazdag Adattára érdekes új adatokat hoz nyilvánosságra Kazinczyról, Szemere Miklósról, Arany Jánosnak a debreczeni kollegiumból távozásáról, Tinódyról, Bornemissza Péterről, Szenczi Molnár Albertről, Liszthy Lászlóról. Magyar és francia könyvet ismertet. Repertoriuma különösen a Csokonai vonatkozású cikkek gazdag gyűjteménye.

Közgazdasági Szemle. (Szerkesztik Hegedüs és Mandelló.) Szeptemberi számában négy önálló cikk jelent meg. *Halász* Sándoré: Kodifikációs törekvések a cheque-jog terén. *Mandelló* Gyuláé: A statisztika jövője. *Czakó* Emilé: A külföldi bankok szervezete. *Wildner* Odóné: A lakáspolitikai kérdése a liégei kongresszuson. — Ismerteti Oroszország gazdasági helyzetét, Japánnak gazdasági és pénzügyi viszonyait, Anglia vámpolitikáját.

Századok. (Szerkeszti Nagy Gyula.) Szeptemberi számának első cikke Toldy Ferencz emlékének van szentelve. Kár, hogy az irodalomtörténethez közelebb álló folyóiratok nem követték a Század jó példáját. *Bleyer* Jakab fejtegeti a magyar hun-monda germán elemeit. *Végh Kálmán* Mátyás a debreczeni határban

terült ohati apátság helyét és jelentőségét állapítja meg, felhasználva Zoltai Lajosnak idevágó adatait. Az Irodalmi rovatban Ferenczy: Deák életé-t, Hampel: A honfoglalási kor hazai emlékei-t, Divald: Szepes vármegye művészeti emlékei-t, Bereczky: A királyi tárnokmester hivatala 1405-ig cikkét bírálják és ismertetik, két német munkán kívül. Tárcajában Berzeviczy E. közöl möring-levelt 1758-ból.

Turul. (Szerkesztik Schönherr Gyula és Varju Elemér.) E heraldikai és genealogiai közlöny huszonharmadik évfolyamának 1. és 2. füzeté fekszik előttünk a megszokott gazdag, érdekes tartalommal. Az első füzetben dr. Wertner Mór okiratokból bizonyítja, hogy a bethlenfalvi Thurzó család az osztrák Lichtenfelsék-től — mint némelyek állítják — nem származhatik, hanem törzsökös szepességi család, amelynek ősei már a XIII. században a Szepességen éltek. — Dr. Bártfai Szabó László egy I. Mátyás király korából fennmaradt perbeli névlajstrom ismertetését kezdi meg. A névsorban többnyire hevesmegyei nemesek szerepelnek. Pór Antal pecsétani apróságokat, Daróczy Zoltán a Guthkeled nemzetségből eredett Daróczy család több ágának leszármazásáról közöl adatokat. Dr. Wertner Mór folytatja ujjabb nemzetségi kutatásainak ismertetését. Ezuttal a Hont-Pázmán nemzetségnek Bényei és Ipoly-Pásztói nevű ágait világítja meg. A Vegyes-rovatban Gyulai Balázs 1591. évi ármálisával, az „átkosemlékű“ János diák leszármazásával (XIV. század), a Hetény és Kajár nemzetségre, a Tholway grófokra vonatkozó feljegyzésekkel s más kisebb családtörténeti közlésekkel találkozunk. A Tárca a Heraldikai és Genealogiai Társaság jegyzőkönyvét, meg a dr. Illésy Jánosról való emlékezést tartalmazza. Ezenkívül a szakirodalom ujjabb termékeit ismerteti és szakkérdésekről vitázik. A második füzet vezető cikke Thaly Kálmántól való. Kitünő történettudóunk a Rákóczi ház kihalásának idejét pontosan meghatározza (1756 jun. 17.). Egyuttal II. Rákóczi Ferencnek igen ritka nemesítő ármálisai közül közli Almásy Mihály gyöngyösi lakosét. A fáradhatatlan Wertner Mór a geneologia közép- és ujkori fejlődéséről értekezik; ujjabb nemzetségi kutatásai alapján pedig a Szentgyörgyi Baziniak szabolcsi ágára, ugyancsak a Hont-Pázmán nemzetségbeli Márton bánra, s a Hegyelljai Rakottyási, csókházi Csók család ősére, Rászlóra vet uj világosságot. R. Kiss István a Radvánszky László által írt Radvánszky család történetéből közöl mutatványt, saját fordítása szerint. B. Szabó László befejezi az I. Mátyás király korabeli proscriptio ismertetését. Igen fontos, hogy a proscriptált közé többen a huszita-tanokhoz való csatlakozás miatt kerültek. A Vegyesek rovatában irtak: Horváth Sándor a muronyi Weér család czimerleveléről, dr. Karácsonyi János a sajómezei csatában elesett esztergomi érsek nemzetségéről; továbbá ismét Horváth Sándor, Sárközy Imre, Gárdonyi Albert. Tárcajában

olvassuk a társaság igazgatóválasztmányának jegyzőkönyvét; *Csekei* bírálatát Petri Mór Szilágy vármegye monographiája című értékes munkájáról és dr. Szufflai Milán ismertetését a turopolyei nemes község oklevéltáráról. — Mindkét füzetet több kép és ábra díszíti.

Uránia. (Szerkesztik Klupathy és Szász K.) 6—8. száma egy füzetben jelent meg. Tartalma: *Erődi* Béla: Boston, Amerika Athenje. *Rakodczay* Pál: Shakespeare és az ember. *Sajó* Károly: A múlt évi aszály. *K.*: Aquarium Budapesten. *Bibó* István: Darwin és theoriái. *Pekár* Károly: Az oki összefüggés pszichológiai eredetéről. *Lehr* Andor: Ellen Key nézetei a nevelésről. *Dienes* Pál: Ami körülöttünk van. *A.*: A petroleum Romániában. *V.*: A gépek csodái. *Óhaty* Levente: Spencer a philosophia meghatározásáról. *E. Gy.*: Régi feljegyzések a sáskáról. *V. A.*: Gyorsírógép. *Szász* Károly: Egy nagy ember kis korában. *Istvánffy* Gyula: A régi magyarok. *Vass* Árpád: Görög velős mondások. *Szász* Béla: Heine verseiből. — Könyvszemléje gazdag.

Oláh Gábor.

VEGYESEK.

Uj könyvek.

Balogh Ferencz debreczeni hittanár: A magyarországi protestáns egyházak Története. A középiskolák VIII. osztálya számára. A tiszántúli ev. ref. egyházkerület tulajdona. 8° 168 oldal. 1905 Debreczenben: Hegedüs és Sándor könyvkereskedőknél. Ára: 2 korona 20 fillér.

Dr. Barcsa János debreczeni tanítóképezdei tanár: A debreczeni kollegium és pártikulái. 8° 204 oldal. Debreczen, városi könyvnyomda. 1905. Szerző kiadása. Ára: 3 korona 20 fillér.

Dr. Gergely Sámuel: Teleki Mihály levelezése. I. kötet. Budapest. A történelmi-társulat kiadása. Ára: 10 korona.

Dr. Haendel Vilmos debreczeni jogakadémiai tanár: A parlamentarizmus. Politikai tanulmány. Budapest, 1903. Politzer Zsigmond és fia könyvkereskedőknél. Ára: 5 korona.

Dr. Kardos Samu. Bárány Wesselényi Miklós Élete és Munkái. Két kötet. 8° LXIV. 514., 615. oldal. Számos képpel és hasonmással. Budapest, Légrády Testvérek nyomása. Ára: díszes kötésben 30 korona. Megrendelhető a szerzőnél.

Dr. Kérészy Zoltán kép. egyetemi m. tanár, a debreczeni ev. ref. jogakadémián az egyházjog és a jogtörténet tanára: Az egyházjog tankönyve. I. rész: Az egyház alkotmánytörténete; állam és egyházközi interconfessionalis viszony. Jogforrások. Budapest, 1903. Politzer Zs. és fiánál. Ára: 6 korona.

Vámbéry Ármin: Küzdelmeim. 8° 516 oldal. Budapest, 1905. Franklin társulatnál. Ára: füzve 10 korona, vászonkötésben 12 korona.

Zoltai Lajos: Debreczen a török uralom végén. A város háztartása 1662—1692. Külön lenyomat a „Magyar gazdaságtörténelmi Szemlé”-ből. Budapest, a Pátria nyomása. Három térképpel. 8° 212 oldal. Ára: 2 korona 50 fillér. Megrendelhető Debreczenben a szerzőnél.

Zoltai Lajos: „Debreczen — Közgazdasági adatok” (A város lakosságának eladósodása és vagyonosodása.) Külön lenyomat a Magyar Gazdák Szemléjéből. A Magyar Gazda-Szövetség kiadványa. 8° 56 o. Budapest, 1904. Kilián Frigyes bizománya. Ára: 60 fillér.

Zoltai Lajos: „Debreczen és vidékének urai 1200—1400 között”. Egy térképpel és 4 rajzzal. 8° 42 oldal. Debreczen, Városi nyomda. 1904. Megrendelhető a szerzőnél. Ára: 50 fillér.

A sárospataki kollegium és a nagy Wesselényiről írott könyv. A sárospataki ev. ref. főiskola gimnáziumi széke a következő sorokkal köszönte meg a főiskolának ajándékba küldött „Br. Wesselényi Miklós élete és munkái“ czimű könyveket:

„Kivonat a sárospataki ev. ref. főiskola *gimnáziumi* székének 1905. évi szeptember 2-iki jegyzőkönyvéből. 12. pont. Az igazgató jelenti, hogy Kardos Samu dr. debreczeni ügyvéd a nagy Wesselényiről írott művének két példányát küldte, b. Wesselényi Miklós kolozsvári orsz. képviselő megbízásából, ajándékba főiskolánknak. A mű egyik példánya a főiskolai könyvtár gyarapítására fordítottatott, a másik példányra nézve kéri a gimnáziumi szék intézkedését. A gimnáziumi szék hálás köszönettel fogadja a nagy Wesselényi Miklósról írott művet, amely tudományos irodalmunkban úgy tartalmának, mint külső kiállításának gazdagságával feltűnést keltett és elismerést nyert, s amelynek különösen nagy értéket kölcsönöznek a benne nagy számmal közlött okiratok, reform-korszakunknak eddigelé nem ismert s az írótól fáradságot és áldozatot nem kimélő szorgalommal összegyűjtött adatai. Hálás köszönetét fejezi ki gimnáziumi székünk méltóságos b. Wesselényi Miklós orsz. képviselő urnak, aki főiskolánk iránti érdeklődő figyelmének ily nagy becsű ajándékkal kívánta tanujelét adni; hálás köszönetét Kardos Samu dr. ügyvéd urnak, aki e művével tiszteletreméltó helyet nyert tudományos irodalmunk érdemes munkásai közt és maradandó emléket állított a nagy férfinak. A mű egyik példányának a főiskolai könyvtár számára való felajánlását helyeslő tudomásul veszi a gimnáziumi szék, a másik példánnyal pedig, Kovácsi Sándor kartárs indítványára, egy tanári kézi könyvtár alapját veti meg. Elhatározza továbbá, hogy hálás köszönetének kifejezése b. Wesselényi Miklós orsz. képviselő urral és Kardos Samu dr. ügyvéd urral közöltessék. Kiadta 1905 okt. 4-én Dr. Rácz Lajos főgimn. igazgató, Nagy Lajos a gimn. szék jegyzője“. (P. H.)

Kralovántzky András nemzetőri parancsnok elismerő okirata 1849. (Közl: *Józsa Rózsa*, vmegyei díjnok.) Szabolcs-megyei nyíregyházi nemzetőri csapat parancsnoka Kralovántzky András, bölcs és tapintattal tellyes kormányzása alatt itten a Megyébe és ennek szélén tett nemzetőri szolgálatja ideje alatt, mindenkinek megelégedését és méltánylását nyervén meg, ezen hazafi tételért köszönet a nemzet nevébe. — Kelt Szigeten Február 4-én, 1849. *Mihályi Gábor* m. k., Kormány Biztos.

Száz éves könyvkereskedés. Még Debreczenben is, e nagy kereskedelmi góczponton, amelynek kereskedelmi összekötései a XVI. és XVII. században a haza határain túl, külföldön is messze elnyultak, igen kevés a száz év óta fennálló kereskedőházak száma; még kevesebb az olyan régi, törzsökös pátricius családoké, amelyek négy-öt nemzedéken keresztül megmaradtak a kalmári tisztos foglalkozás mellett. Debreczennek legrégibb

könyvkereskedése az idén töltötte be fennállásának századik esztendejét. Az üzletet Pápai Kiss István pesti híres könyves kalmár alapította 1805-ben, a vezetését pedig mindjárt akkor a vejére marási Csáthy Györgyre, a város könyvnyomdászára bízta. Csáthy 1808-ban a tanácstól kapott engedély alapján saját számlájára vette át az üzletet, amely azóta megszakítás nélkül az alapító egyenes leszármazói, a Csáthyak nevét viselve, virágzik. A ritka évfordulót a könyves bolt mostani tulajdonosa, Csáthy Ferencz az által tette emlékeztetéssé, hogy megíratta Zoltai Lajos által a kereskedés száz éves történetét s azt igen csinos kiállításban saját előszavával, a régi és mostani üzlethelyiségek, valamint az üzlettulajdonosok képeivel a városi nyomdában kinyomatta. A ma is élő előbbi tulajdonos, ifj. Csáthy Károly pedig gondosan összeállította a Csáthyak kiadásában és bizományában megjelent művek jegyzékét, amely összesen harmadfél-száz különböző tartalmu könyv czímét foglalja magában. A 48 lapra terjedő füzet sok érdekes irodalomtörténeti adatot tartalmaz; főként a régi könyvkereskedői állapotokról, — a debreczeni könyvkötő czéhnek a Csáthyak ellen folytatott kenyéririgységszülte pereskedéseiről, — Kossuth Lajosnak a Csáthyakkal való üzleti összeköttetéseiről. Az elődei nyomdokit követő s a mellett teljesen modern fiatal könyvkereskedő, Csáthy Ferencz büszkén ajánlhatta e csinos és tartalmas füzetet emlékül üzletfeleinek, kartársainak.

Alapítottatott 1875. Több éremmel kitüntetve.

Cs. és kir. udvari

Butorgyáram

elismert elsőrendű készítményeit a legolcsóbb árak mellett ajánlom a nagyérdemű vevőközönségnek. Költségvetéssel és mintákkal kívánatra díjmentesen szolgálók.

Schwartz Vilmos

Debrecen, Piacz-u. 71. szám.

LEVÉLPAPIR ÁRUHÁZ

Modern, színesen bélelt vékony papírok.

≡ PERGAMENT NÉVJEGYEK. ≡

Dombornyomda, distingvált, izléses kiállítás.

MIHÁLY SÁMUEL

papirkereskedése és irodafelszerelési szaküzlete

Debreczen, Főter 30. a DRÉHER SÖRCSAR-
NOKKAL SZEMBEN.

NŐI ÉS GYERMEKFELÖLTŐ ÁRÚHÁZUNKAT

a megnagyobbítás és átköltözés alkalmából teljesen új és divatos árukkal szereltük fel, melynek megválogatását nagy körültekintéssel és az igényeknek megfelelőleg személyesen eszközöltük. — Különösen felhívjuk a t. hölgyközönség b. figyelmét az őszi idényre érkezett feltűnő szép divat-ujdonságainkra és kérjük azoknak szíves megtekintését még azon esetre is, ha netán most e tekintetben szükséglete nem is volna. — Az eddigi pártfogásért hálás köszönetet mondunk, kérjük, hogy szíves támogatásában ezuttal is részesíteni kegyeskedjék. Kiváló tisztelettel

DARVAS TESTVÉREK a Fehérlő szálloda alatt, a
kistemplommal szemben.

Máyer Jenő

csemege és fűszerkereskedő

Debreczen, a Városházzal szemben.

Ájánlja 1880. évi termésű érmelléki bakar
borát ⁷/₁₀ üvegekben. Kiváló minőségű kávéit
K 2.40—4.80 kilónként. Szállítás vidékre öt
kilós postacsomagokban.

URI DÍVAT, KALAP ÉS
FEHÉRNEMŰ ÜZLET.

BÉKÉS LAJÓS DEBRECZEN

PIACZ-Ú. 44. Dr. ÚJFALUSSY-HÁZ.

ANGOL NŐI BLUZOKAT, FÉRFI FEHÉRNEMŰE-
KET ÉS KELENGYÉKET MÉRTÉK SZERINT A
A LEGSZEBB KIVITELBEN.

Donogán és Somossy *

Kunz József és Zárska Utódai.
DEBRECZEN, Kistemplom-bazár.

Vászonkereskedés. Kész fehé-
neműek. Nagy szőnyeg és butor-
szövet-raktár. ♣ Női divatárúk.
Menyasszonyi kelegyek. Nagy
választékban. Szabott árakban.
Előzékeny kiszolgálással. ♣ ♣ ♣

ALAPITTATOTT 1882.

Legmagasabb helyről kitüntetve 1890-ben. II. Vilmos német császár által kitüntetve 1901-ben. Ezredéves kiállítás 1896 állami ezüst érem.

ARANY-, EZÜST, ÉKSZERÁRU GYÁRTÁS,
ÓRÁS, ÉKSZERÉSZ VÉSNÖK

LÖFKOVITS ARTHUR

DEBRECEN, FŐTÉR.

Magyarország legnagyobb, legjobb hírnevű óra, ékszer és ezüstárú üzlete. Fennáll 24 éve. Legszolidabb kiszolgálást, legolcsóbb árak! Saját aranyműves, vésnök és órásműhely, hol javítások, átalakítások, új munkák művésziessé, megbízhatóan és olcsón vitetnek ki. Nagy képes árjegyzék bárkinek díjtalanul küldetik. Bámulatos nagy választék a legsebbe ujdonságokban. Vidékre választék vagy utazó készséggel küldetik. Csakis szolid, tartós és legfinomabb anyagból készült árúk.

Hegedüs és Sándor * * *

KÖNYVKIADÓHIVATALÁBAN DEBRECZENBEN
MEGJELENT ÉS KAPHATÓ

II. RÁKÓCZI FERENCZ fejedelem önéletrajza

A latin eredetiből fordította DOMJÁN ELEK. Ára 7 K 50 fill
Ugyancsak ott előjegyeztetni a jövő év folyamán megjelenő

Debreczeni Szakácskönyvre.

Szerkeszti konczháza KONCZ ÁKOSNÉ sz. Balogh Ilona.

Atnézték: VECSEY IMRÉNÉ sz. Csanády Piroska
és NÉMETH ANDRÁS NÉ urasszonyok.

Tartalmazni fog 2000 különböző étel és ital elkészítési módot, cukrászsütemények, befőttek, parfék, fagyaltok, likőrök, meleg és hideg italok készítési módját.

Előfizetési ára keménykötésben, díszes kiállításban
5 korona.

Boltí ára magasabb lesz. Előjegyzések már most elfogadtatnak.

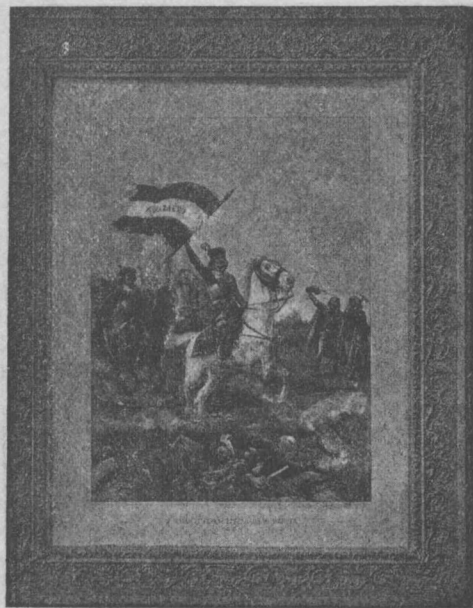
BILKEI DEZSŐ

ÉS

RADOVÁNOVICS JÁNOS

magyar történelmi képkiadó vállalata Debreczen.

Teleki-utca 94. és 98.

A magyar kulturát emelni, hazafias célokat szolgálni minden magyarnak kötelessége. Mi is elengedhetetlen feladatunkká tettük és tesszük mindig, ahol erre alkalmunk nyílik és sikerült is, saját kiadásunkban remek kivitelben e felsorolt képeket forgalomba hozni: II. RAKÓCZI FERENCZ szabadságharcza 1703—1711. A MAGYAR SZABADSÁGHARCZ apoteozisa 1848—49. A magyar szent korona elrablása a visegrádi várból 1440. ZRINYI ILONA (hőstette) Munkács várának védelmében 1688. BOCSKAY ISTVÁN szabadságharcza 1606. Ezen öt képnek teljes nagysága 94/78 cm., 4 czolos arany barock, vagy aranyzöld szezcesziós rámában 24 K. II. RAKÓCZI FERENCZ diadala, teljes nagyság 96/78, 4 czolos arany barock, vagy zöld szezcesziós rámában 24 korona. II. RAKÓCZI FERENCZ zászlóbontása. 1703. év tavaszán Beregszász város piac-terén, 4 czolos arany barock, vagy aranyzöld szezcesziós rámában 20 korona.

KOSSUTH LAJOS, melyet 3 nappal halála előtt készítettek, 4 czolos arany barock rámában teljes nagyság 88/68, gyönyörű kivitelben 30 korona.

Fenti árakban felsorolt képek kívánatra az alant jelzett keretekben is szállíthatók. Fekete barock arannyal. Barna arannyal. Zöld szezcesziós (c) arannyal. Aczél imitáció. Majolika. E két utolsó keretben képenként 5 K drágább. Az árak csomagolással és szállítással együtt értendők.

Hogy mindenki beszerezhesse e hazafias képeket, ugyanabban az árban képenként havi 3 korona részletfizetéssel is megkaphatják. Kérjük Magyarország minden lakóját, hogy szerezze meg ezen alkotásnak képeit, hogy díszíthesse vele lakóházát.

Hazafias tisztelettel

BILKEI DEZSŐ és RADOVÁNOVICS JÁNOS

magyar történelmi képkiadó vállalat.

Debreczen szab. kir. város könyvnyomda vállalata. 1905.—1908.

Szerkesztői izenetek.

1. **Dr. Bányai Elemér**, Bpest, Nemzeti Múzeum. Köszönettel vettem Bessenyei Györgynek br. Orczy Lőrinczhez intézett levele másolatát és várom az igért többi becses másolatokat.

2. **Csáthy Károly** urnak, helyben. Kossuth Lajosnak idősb Csáthy Károlyhoz írott igen becses levelei, méltán számíthatnak a közérdeklődésre. Köszönöm azok beküldését. Közelebb meg fognak jelenni.

3. **Báró Jósika Samuné**, Szurdok. Fogadja Excellenciád a történelmi és irodalmi szempontból felette becses 16 drb. levél beküldéséért hálás köszönetemet; valamennyit közölni fogom folyóiratom adattárában.

4. **Kelemen Lajos**, Kolozsvár. A Wesselényi másolatokat és Kovachich Márton Györgynek a nagy Wesselényi Nyugat-Európai körutazásáról latin nyelven írt tanulmányát megkaptam; az utóbbit le fogom magyarra fordítani és az adattárban közzétenni.

5. **Ifj. Komlóssy Arthur**, Bpest, Országos levéltár. Nagy örömmel töltött el önnek ama készsége, mellyel az általam megindított folyóirat támogatását mint rendes munkatárs megígérte és csak fokozza öröömöt az a tudat, hogy ön az országos levéltárban épen a régi erdélyi fejedelmektől ránk maradt okiratokat és leveleket kezeli, mert így valóban módjában leszen folyóiratomat becsesebbnél becsesebb adatokkal ellátni.

6. **Dr. Lengyel Miklós**, Deés. Sajnálom hogy tartós betegségel gátolt abban, hogy valamely önálló és nagyobb munkával lépjél fel mindjárt az első számban; de hát én is azt tartom, amit a régi közmondás: „Ami késik, nem mulik“.

7. **Dr. Magasházy Béla**, Miskolcz A Hunyadi Jánosra vonatkozó okiratok beküldéséért fogadd hálás köszönetemet. A jövőre nézve azonban felkérlek, hogy idő- és munkakímélés szempontjából a latin nyelvű okiratokat magad lásd el magyar fordítással.

8. **Dr. apsaí Mihály János**, Máramarossziget. Főügyész ur engem valóban boldoggá tett azzal, hogy a beküldött latin nyelvű okiratokat oly gyorsan és oly pompás magyar fordítással látta el.

9. **Dr. Mayer Ödön**, Gyulafehérvár. Vettem a szerkesztésedben megjelenő hirlapi példányokat és köszönöm azt a buzgalmat és lelkesedést, mellyel a folyóiratomat lapodban támogatad és támogatni ígérted.

10. **Br. Perényi Zsigmond**, Nagyszőlős. Martiromságot szenvedett édes atyjának arcképét és V-ik Ferdinándnak 1835 márczius 20-ról kiállított latin nyelvű diplomáját megkaptam és ígérem, hogy a jövő számban a Perényiek ősi nevéhez és nagy szerepéhez méltóan fogok az ön édes atyjával és az ő vértanúságával foglalkozni.

11. **Petrovay György**, Nagykovács. „Máramaros vármegye ősi családjai“ czimű nagybecsű értekezését épen jókor kaptam meg, és így azt már az első számban kiadhatom. A folyóiratom czime nem jelenti azt, hogy csakis okiratokat és leveleket közlök, mert önálló értekezéseket és tanulmányokat is szívesen közlök, ha azok az irodalommal és történelemmel, genealogiával és heraldikával benső összefüggésben vannak.

12. **Révész Kálmán**, ev. ref. esperes, Kassa. Végtelen sajnálom, hogy nagymérvű elfoglaltságod miatt az ígért cikket nem küldhetted be. Remélem azonban, hogy folyóiratod II-ik számában már büszkélkedhetni fogok neveddel és munkáddal.

13. **Dr. Sebes Dénes**, orsz. képvis. Marosvásárhely. Kedves barátom: „Az ígért szép szó! — ha megtartják nagyon jó“.

14. **Szinyei Gerzon**, Sárospatak. A pataki iskola alapításáról és fejlődéséről szóló nagybecsű tanulmányáért, melynek közlését már megkezdtem, fogadja ez uton is hálás köszönetemet.

15. **Gróf Teleki László Gyula**, Kővár-Hosszúfalva. Az áldott emlékü nagynénje, gr. Teleki Blankának felségsértési perére vonatkozó iratait megkaptam. Fogadja gróf ur azok szíves beküldéséért hálás köszönetem.

16. **Gróf Teleki László**, Kolozsvár. Édes atyjának Petőfi Sándor, Bem József, Garibaldi és Hugó Viktor barátjának hátrahagyott leveleiből szívesen közlök bármikor és akárhányat folyóiratod adattárában.

17. **Ujfalvi Károly**, Nagy-Ilonda. Nagybatya Ujfalvi Sándornak, Wesselényi Miklós leghűségesebb barátjának, igen sok és becses adatot tartalmazó emlékiratai közlését folyóiratomban megkezdtem és folytatni fogom.

18. **Vadnay Tibor**, Miskolcz. Köszönöm az ozorai vadászatok gyönyörű képsorozatát. És kérem, lenne szíves boldogult nagyatyja élettörténetét részemre megírni, mert a jövő számban meg akarom kezdeni az ő felette becses és érdekes leveleinek közlését.

19. **Váradi Gábor**, Máramarossziget. Belső és igaz meghatottsággal olvastam önnek, a 85 éves aggastyánnak fiatalos hévvel és lelkesedéssel hozzám intézett üdvözlő sorait. Fogadja kegyes jó indulatáért forró köszönetemet.

20. **Dr. gróf Wass György**, Deés. Gróf ur szíves érdeklődését vállalatom iránt hálásan köszönöm, valamint ama nagybecsű ígértét is, hogy folyóiratomat, mint annak egyik rendes és állandó munkatársa támogatni kívánja. Ez a szép és nemes cselekedet önmagát dicséri.

21. **Báró Wesselényi Miklós**, Görcsöny. Méltóságod megtisztelő megbízatásának elégét tettem és a nálam megrendelt Wesselényi példányokat az iskolának Méltóságod nevében beküldöttem. Az elismerő és köszönő iratok a megajándékozott iskolák igazgatóitól már be is érkeztek. Fogadja Méltóságod részemről is a velem szemben tanusított nagylelkűségéért mély hálámat és köszönetemet.

22. **Zicherman Mór**, Máramarossziget. Csak megismétlem e helyütt azt, amit Szigeten mondtam, hogy ön engem szíves figyelemével és utbagazításaival oly nagy hála kötelezett, melyet megköszönni igen, de leróni sohasem lehet. Nagyon kérem, hogy alkalmilag adja át üdvözlőmet: dr. Papp Tibor, Órlői Ferencz, Simon Géza, Szabó Andor, Szató Aurél és dr. Szilágyi István uraknak, kikre mindig szeretettel és igaz nagyra-becsüléssel fogok visszaemlékezni.

